

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM
DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ÇATIŞMA YÖNETİMİNDE KONTROL METODU:
İSRAİL ÖRNEĞİ**

Rındı Şilan KARAGÖL

2501180783

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Gül Pınar ERKEM GÜLBOY

İSTANBUL – 2022

ÖZ

ÇATIŞMA YÖNETİMİNDE KONTROL METODU: İSRAİL ÖRNEĞİ

RINDI ŞİLAN KARAGÖL

Farklı etnik kimliklere sahip toplumlarda farklılıkların nasıl bir arada yaşayacakları ulus devletlerin sorunu haline gelmiştir. Çatışma yönetiminde farklılıkları yönetmeye dair metotlar ve farklılıkları ortadan kaldırmaya dair metotlar bulunmaktadır. Bu metotlar arasında “kontrol” farklılıkları yönetmek için kullanılan bir metottur. Ian Lustick’in ilk defa bir metot olarak ele aldığı kontrol, farklılıkları yönetmek amacı ile geliştirilmiştir. Bu metodun ne kadar işlevsel olduğu İsrail’de yaşayan Araplar özelinde bu çalışmada değerlendirilmiştir.

İsrail Devleti’nin Filistin topraklarında kuruluşu ile neredeyse bir yüzyıldır Araplar ve Yahudiler arasında devam eden çatışmada binlerce kişi yaralanmış veya hayatını kaybetmiştir. Tarihsel süreçte Filistin toplumu ve İsrail Devleti ile olan çatışmalar 1948 yılında İsrail sınırlarında kalan Arap vatandaşların ve ilerleyen yıllarda oturma izni alan Arapların Filistinli kimliği ve İsraili kimliği arasında seçim yapmalarına neden olmuştur. Bu nedenle İsrail’in kendi sınırları içerisinde olmayan Filistinlilere karşı tutumu İsrail’in iç dinamikleri üzerinde de etkili olmuştur.

İsrail’in semboller, kamusal alanda uygulanan politikalar, siyasal alanda Arapların temsiliyeti ve ayrımcı yasalar aracılığıyla, İsrail içinde yaşayan Araplar üzerinde kontrol metodunu ne derece ve ne şekillerde uygulamakta olduğu bu tez kapsamında ele alınmaktadır. Bu uygulamalar, kontrol teorilerinin iddia ettiği aksine İsrail’de yaşayan Arap ve Yahudi gruplar arasında süregelen çatışmayı dindirememiş, İsrail toplumunda ise istikrarı zedelemiştir. Özellikle “Vatandaşlık ve İsrail’e Giriş Yasası” ve “Ulus Devlet Yasası” azınlıklara karşı devletin Yahudi karakterinin korunması adına verilen gittikçe şiddetlenen çabayı göstermektedir. Tezin en önemli bulgusu olarak, kalıcı bir barış sağlanamadığı için İsrail’in Filistinli Arapları sistematik olarak dışlanmaya maruz bıraktığı iddiası savunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Araplar, azınlık, çatışma yönetimi, İsrail, kontrol,
Yahudiler

ABSTRACT

CONTROL METHOD IN CONFLICT MANAGEMENT: THE CASE OF ISRAEL

RINDI ŞİLAN KARAGÖL

The coexistence of groups with different ethnic identities has become the problem of nation states. In conflict management, there are methods for managing differences and methods for eliminating differences. "Control", first considered as a method to manage differences by Ian Lustick, was developed to address these differences. The performance of this method has been evaluated in this study specifically for the Arabic people living in Israel.

Since the establishment of the State of Israel in Palestinian territories, thousands of people were injured or lost their lives in the ongoing conflict between Arabic and Jewish people for almost a century. In the historical process, the conflicts with the Palestinian society and the State of Israel have caused the Arab citizens who stayed in the borders of Israel at 1948 and the Arabic individuals who got a residence permit in the following years to choose between the Palestinian identity and the Israeli identity. As a consequence, Israel's attitude towards Palestinians who are not within its borders has also had an impact on Israel's internal dynamics.

Within the scope of this thesis, Israel's symbols, the policies implemented in the public sphere, the representation of the Arabic people in the political arena and the extent and manners through which the method of control are applied to the Arabic people living in Israel through discriminatory laws are discussed. Contrary to what control theories claim, these practices could not alleviate the ongoing conflict between Arab and Jewish groups living in Israel and damaged the stability of Israeli society. In particular, the "Citizenship and Entry into Israel Law" and the "Nation-State Law" show the increasingly intense effort to protect the Jewish character of the state against minorities. The claim that Israel systematically excludes Palestinian Arabs because a lasting peace could not be achieved will be defended as the main finding of this thesis.

Key words: Arabic people, minorities, conflict management, Israel, control,
Jewish people

ÖNSÖZ

Tez konum itibari ile İsrail’de yaşamlarını sürdüren Arap azınlıkların sorunlarına ışık tutmak amacı ile bu konuyu seçtim. Günümüzde etnik farklılıklar nedeni ile dünyanın birçok yerinde farklı etnik gruplara mensup kişiler benzer tecrübeleri ve zorlukları yaşıyor. Bir ülkenin vatandaşı olmak kimi zaman eşit koşullarda yaşamaya yetmiyor.

Farklı kimliklere sahip insanların bir arada yaşamaları bazen katliam, soykırım veya göç ile sonuçlanabiliyor. Kimi durumlarda da bir arada yaşam çeşitli mekanizmalarla kontrol altında tutuluyor. Farklılıkların bir arada barış içerisinde yaşaması için daha kapsayıcı bir dil oluşturmak ve insani değerleri hatırlatmak bu tezi yazarken temel kaygımdı. Dilerim bu konuda başarılı olabilmişimdir.

Tez sürecinde pandemi ve iş hayatım nedeni ile zaman zaman aksaklıklar yaşadım. Bu süreçte tez hocam sevgili Doç. Dr. Gül Pınar Erkem Gülboy her koşulda yanımdaydı. Bu süreçte kendisinin akademik bilgi birikiminden faydalanabildiğim için kendimi şanslı hissediyorum. Her koşulda motivasyonumu yüksek tuttuğu ve iletişim kapılarını sonuna kadar açık tuttuğu için tez danışman hocama çok teşekkür ederim. Diğer bir teşekkürü ise daima yanımda olan, tez sürecinde maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme ederim.

RINDI ŞİLAN KARAGÖL

İSTANBUL, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇATIŞMA YÖNETİMİNDE KONTROL VE DİĞER METOTLAR

1.1. Etnik Çatışma	4
1.2. Çatışma Yönetimi Metotları	7
1.2.1. Farklılıkları Ortadan Kaldırmaya Yönelik Metotlar	7
1.2.1.1. Soykırım.....	7
1.2.1.2. Zorla Toplu Nüfus Aktarımları.....	9
1.2.1.3. Asimilasyon	10
1.2.1.4. Ayrılma, Taksim veya Kendi Kaderini Tayin.....	11
1.2.2. Farklılıkları Yönetmeye Dair Metotlar	12
1.2.2.1. Federalizm.....	12
1.2.2.2. Tahkim (Üçüncü Taraf Müdahalesi).....	13
1.2.3.3. Ortaklıkçılık veya Güç Paylaşımı	13
1.3. Derinden Bölünmüş Toplumlarda Kontrol Metodu.....	14
1.3.1. Kontrol Metoduna Yönelik Eleştiriler	18

İKİNCİ BÖLÜM

İSRAİL-FİLİSTİN ÇATIŞMASININ KISA TARİHİ

2.1. Siyonizm Hareketinin Gelişimi.....	22
2.2. İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Doğru	23
2.3. Arap-İsrail Savaşları	28
2.3.1. 1948 Arap-İsrail Savaşı.....	28
2.3.2. 1956 Süveyş Krizi İkinci Arap-İsrail Savaşı.....	30
2.3.3. 1967 Arap-İsrail Savaşı.....	30
2.3.4. 1973 Yom Kippur Savaşı.....	32
2.4. Yerleşimler Sorunu	33
2.5. I. İntifada.....	36

2.6. Oslo Barış Süreci	37
2.7. II. İntifada.....	39
2.8. İsrail’de Kalan Filistinli Araplar	40
2.8.1. Siyaset Alanında İsrail’de Yaşayan Araplar	43
2.9. Güncel Olaylar	44
2.9.1. Yüzyılın Anlaşması.....	45
2.9.2. Şeyh Cerrah Olayları.....	45
2.9.2. Şirin Ebu Akile’nin Ölümü	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSRAİL’DE TOPLUMSAL YAPI VE KONTROL UYGULAMALARI

3.1. İsrail’in Sosyolojik Yapısı	50
3.2. Kimliğin Kamusal Alanda Yansımaları: Yahudi Kimliği ve Arap Kimliği	57
3.2.1. Semboller Aracılığı ile Yahudi Kimliği.....	57
3.2.2. Askerlik Hizmeti ve Araplar	61
3.2.3. Eğitim Sisteminde Araplar.....	63
3.2.4. Sosyoekonomik Yapı İçerisinde Araplar	65
3.3. İsrail’de Ayrımcı Yasal Düzenlemeler	66
3.3.1. Vatandaşlık ve İsrail’e Giriş Yasası.....	67
3.3.2. Ulus Devlet Yasası.....	69
3.4. Siyasal Sistem ve Seçimler	72
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	80

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Birleşmiş Milletler taksim planına göre Filistin topraklarını gösteren harita	27
Şekil 2 1949 ateşkes anlaşmasına göre İsrail sınırları	29
Şekil 3 Yıllar içerisinde Filistin topraklarında İsrail'in genişlemesini gösteren haritalar	34
Şekil 4 İsrail kolluk kuvvetleri tarafından müdahale edilmiş bir kişiyi gösteren fotoğraf.....	46
Şekil 5 İsrail'in dini yapısı.....	51
Şekil 6 İsrail'in etnik yapısı	52
Şekil 7 İsrail Bayrağı: Beyaz alanda mavi Davut Kalkanı	60
Şekil 8 Şamdan şeklinde yedi kollu menorah amblemi	61
Şekil 9 25. Knesset Seçim Sonuçları (1 Kasım 2022)	74

KISALTMALAR LİSTESİ

BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
DSÖ	Dünya Siyonist Örgütü
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
YUF	Yahudi Ulusal Fonu

GİRİŞ

Yahudi toplumunun Filistin topraklarına göçü ile Filistinli Araplar ve Yahudiler arasında yaklaşık yüzyıldır süregelen bir çatışma mevcuttur. Yahudi göçleri ile birçok Filistinli yurtlarından sürülmüş, komşu ülkelerde mülteci konumuna düşmüştür. Bir kısım Filistinli Arap ise İsrail'in kuruluşundan sonra İsrail sınırları içerisinde kalmıştır.

İsrail Devleti içerisinde kalan Filistinli Araplar; 48 Arapları, Filistinli Araplar veya İsraili Araplar olarak anılmaktadır. İsrail, kuruluşundan sonra Arap devletler ile çeşitli savaşlar yaşamıştır ve bunların sonucunda İsrail'in işgal ettiği topraklardan ayrılmayacağı anlaşılmıştır. Bu durumun anlaşılması ile işgal altındaki topraklarda belirsiz bir durum ortaya çıkmıştır. İsrail sınırları içerisinde yaşayan Araplar arasında ise vatandaşlık alanlar dışında İsrail'de kalıcı oturma izniyle yaşayan Araplar da bulunmaktadır. Kalıcı oturma iznine sahip kişiler bir vatandaşın sahip olduğu haklara sahip olmamakla birlikte bazı haklardan yararlanmaktadırlar. İsrail vatandaşı Filistinliler ve kalıcı oturma iznine sahip olan Filistinliler dokuz milyon nüfuslu İsrail'in yaklaşık iki milyonunu oluşturmaktadır. Bu araştırmanın sınırlarını İsrail vatandaşlığına veya kalıcı oturma iznine sahip Filistinli Araplar oluşturmaktadır.

Uzun soluklu İsrail-Filistin çatışmasının tarafları, karşılıklı ilişkilerinin tarihinde barış için en umut verici süreç olan Oslo görüşmelerinde barış masasına oturmuş olsalar da görüşmeler beklenen sonucu vermemiştir. Bugün bölgede hala devam eden çatışmalar hem İsrail hem Filistin taraflarının değişen politikalarına sahne olmaktadır.

Ulus devletler her ne kadar homojen yapılar gibi görünse de içlerinde birçok etnik farklılıkları barındırmaktadır. Tek bayrak, ulusal bir marş, tek hükümete sahip olsalar da çeşitli örnekler göstermektedir ki bir devlet içerisinde yaşayan kişiler arasında çatışmalar yaşanabilmektedir. Farklılıkların yönetilmesi veya ortadan kaldırılmasına yönelik çeşitli metotlar bulunmaktadır. Farklılıkların ortadan kaldırılmasına yönelik metotlar arasında soykırım, zorla toplu nüfus aktarımları, ayrılma veya kendi kaderini tayin hakkı, entegrasyon veya asimilasyon, farklılıkların yönetilmesine dair metotlar arasında ise kontrol, tahkim (üçüncü taraf müdahalesi), federalizm ve ortaklıkçılık veya güç paylaşımı sayılabilir. Bu çalışmada Ian Lustick'in

geliştirdiği farklılıkların yönetilmesinde kullanılan kontrol metodu İsrail örneği ile ele alınmıştır. İsrail Devleti içerisinde yer alan farklıların nasıl bir arada yaşamlarını sürdürdükleri ve İsrail Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumak için farklılıkların doğurduğu çatışmaları nasıl yönettiği bu çalışmanın irdelediği ana meseledir.

Araştırmanın konusu İsrail'de yaşayan Filistinli Araplar üzerinde kullanılan kontrol uygulamalarıdır. Bu kapsamda araştırma soruları ise şunlardır:

- Farklılıkları yönetmeye dair metotlardan biri olan kontrol metodu derin şekilde bölünmüş toplumlarda politik istikrarı sağlar mı?
- İsrail'de kontrol metodu uygulanıyor mu?
- İsrail örneğinde Araplar ve İsraili yerleşimciler arasındaki çatışma, kontrol yöntemi ile istikrarlı bir şekilde yönetilebilir mi?
- İsrail'de uygulanan kontrol metodu uzun vadede çatışma yönetiminde istikrarlı bir şekilde devam edebilir mi?

Tezin hipotezi ise kontrol metodunun politik istikrarı uzun vadede getirmediği yönündedir. Kapsamlı literatür taraması yapıldıktan sonra bulgular sonucunda kontrol metodu ile ayrımcılığın arttığı, çatışmaların farklı alanlarda devam ettiği görülmüştür. Özellikle İsrail'de uygulanan kimi yasalar ayrımcılığı arttırmakla beraber İsrail'de yaşayan Arap azınlığın devlete olan bağlılığını zedelemektedir. Araştırma bulguları bu anlamda hipotezi destekler niteliktedir.

Araştırma literatüre katkı sunması ve bu alanda yapılan çalışmalara yeni bakış açıları sunması nedeni ile önem taşımaktadır. Diren Çakmak'ın "Sammy Smooha'nın Etnik Demokrasi Modeli Üzerine" yaptığı çalışma ve teorik açıdan önem taşımaktadır. İsrail sorunu üzerine birçok çalışma vardır ancak Çakmak'ın çalışması bu tezin konusu itibari ile kontrol metoduna yönelik en yakın çalışmadır.¹ Gökhan Çinkara'nın Yahudi "Ulus Devlet Yasası ve İsrail'de Elitlerin Dönüşümü" isimli makalesi diğer bir yol gösterici kaynak olmuştur.²

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çatışma yönetiminde kullanılan metotlar; soykırım, zorla toplu nüfus aktarımları, ayrılma (kendi kaderini

¹ Diren Çakmak, "Sammy Smooha'nın Etnik Demokrasi Modeli Üzerine," **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.VI, No:2, 2013, s. 53-84.

² Gökhan Çinkara, "Yahudi Ulus Devlet Yasası ve İsrail'de Elitlerin Dönüşümü," **Fiscaoeconomia**, C.IV, No: 1, 2020, s. 191-202.

tain hakkı), asimilasyon, kontrol, tahkim (üçüncü taraf müdahalesi), federalizm ve ortaklıkçılık veya güç paylaşımı ele alınmıştır. Bu çalışmada esas olarak kullanılan Ian Lustick'in kontrol metodu diğer teorisyenlerin eleştirileri ile değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde Filistin-İsrail çatışmasının tarihsel arka planı aktarılmıştır. 1948 yılında İsrail'in kuruluşundan bu yana süren çatışmada birçok insan hayatını kaybetmiştir. Çevre ülkelerde birçok Filistinli mülteci konumuna düşmüştür. İşgal topraklarında devam eden çatışmaların İsrail sınırları içerisinde kalan Filistinli Araplar üzerindeki etkisi ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde İsrail sınırları içerisinde kalan Filistinlilerin çeşitli kontrol araçları altında yaşamlarını nasıl sürdürdüklerini anlamak amacı ile İsrail siyasi sistemi, kamusal hayat ve İsrail sosyolojik yapısı ele alınmıştır. Kontrol metodunun uygulamada ne kadar başarılı olduğu ve çatışma yerine barışın sağlanması noktasında ne kadar istikrarlı bir yöntem olduğu bu bölümde tartışılmıştır.

Sonuç olarak bu tez ile Türkçe literatüre çatışma yönetiminde kontrol metodunun uygulanması konusunda teorik, ve bu metodun İsrail'deki Araplar üzerine etkileri konusunda da örneksel anlamda katkı yapılması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇATIŞMA YÖNETİMİNDE KONTROL VE DİĞER METOTLAR

1.1. Etnik Çatışma

Çatışma yönetimi metotlarını ele almadan önce ulus-devletler içerisinde yaşanan etnik çatışmaları anlayabilmek adına ulus-devletlerin tarihsel sürecine değinmek ve etnik çatışma ile bağlantısını kurmak önemlidir.

15. yy.'da Avrupa'da İtalyan kent devletleri dışında ulusal devletler henüz ortaya çıkmamıştır ve hâkim siyasal sistem feodal yapılara dayanmaktadır. Avrupa'da 16. yy. itibari ile kademeli olarak feodal ilişkilerin yerini özellikle Westfalya (1648) sonrasında hanedanlıklar ve monarşiler almaya başlamıştır. Avrupa devletlerinin ortaya çıkışı esas olarak 19. ve 20. yy. 'da ulusçuluk hareketinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzyıllarda gelişen ulusçuluk hareketi insanların merkezi devlete olan bağlılıklarını arttırmış, imparatorlukları yıkmış ve ulusal bağımsızlık hareketlerinde kendini göstermiştir. Ulusçuluğun gelişmesi ile ulus-devletler ortaya çıkmıştır. Fransız devrimi (1789) ile başlayan süreç Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlanmıştır.³ Kısa bir süre sonra başlayan İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra yeni ulus devletler ortaya çıkmıştır ve bu gelişmeler demokratikleşme sürecine paralel olarak ilerlemiştir. Sömürgeleştirme sisteminin ortadan kalkması, yeni ulus devletleri oluşturmuştur. Batı ve Orta Avrupa'da ise azınlık durumunda olan halkların kendi ulus-devletlerine sahip olma istekleri artmıştır. Azınlık durumunda olan veya devletsiz olan halklar gün geçtikçe modern demokrasiler içerisinde daha fazla tanınma talep etmektedirler.⁴

Horowitz, uluslararası çevredeki değişimlerin bireylerin etnik kökenlerine bağlılıkları üzerinde etkili olduğunu savunmaktadır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları bu bağlılıkların canlanmasında etkili olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra

³ Michael Mann, "Nation-states in Europe and other continents: diversifying, developing, not dying." *Daedalus*, C. CXXII, No: 3, 1993, s. 116-120.

⁴ Alain-G. Gagnon, **Belirsizlikler Çağında Azınlık Uluslar: Ulusal Özgürlük ve Ulusal Güçlenme İçin Yeni Yollar**, Çev. Ersin Erkan, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 3.

Wilson İlkeleri'nde yer alan kendi kaderini tayin hakkı Doğu Avrupa'nın şekillenmesinde etkili olmuştur. Benzer bir süreç İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgelerdeki dekolonizasyon süreci ile yaşanmıştır ancak bağımsızlıklarını elde eden devletlerde yeni sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Artık sorun dış güçlere karşı savaştan ziyade yeni sınırlar içerisinde devletin kime ait olduğu olmuştur. Çoğu devlet içerisinde bağımsızlık ayaklanmalarının yerini etnik çatışmalara bıraktığı görülmüştür.⁵ Bu anlamı ile etnik çatışma, çatışma ve etnisitenin ne ifade ettiği tezin ilerleyen bölümleri için önemlidir. Literatürde çatışma, etnik çatışma ve etnisite üzerinde tartışmalar olmakla beraber bu başka bir çalışmanın konusu olacağından burada genel olarak kavramların çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

Mitchell günlük anlamı ile çatışmayı; “genellikle iki veya daha fazla tarafın bir kazanma aracı olarak veya daha genel olarak (kendi algıladıkları şekliyle) 'meşru müdafaa' için şiddet kullandığı bazı anlaşmazlıklar olarak” tanımlamaktadır. Şiddet burada fiziksel veya psikolojik olabilmektedir. Bu gündelik anlamının dışında çatışmanın tanımının belirsiz olduğunu vurgulamaktadır. Çatışmayı durum, davranış ve tutumlar üzerinden ele alan Mitchell'e göre, çatışma durumu tarafların karşılıklı olarak farklı amaç ve beklentilere sahip olmasını ifade etmektedir. Yani bir grubun amaç ve hedeflerine ulaşmasının, bir diğer grubun ulaşamaması anlamına geldiği durumlardır. Örneğin Filistin devleti kurma hedefi ve İsrail'in varlığını sürdürme hedefleri çelişmektedir ve bu anlamda farklılardır. İkinci bileşen olan çatışma davranışı, tarafların veya taraflardan birinin rakibini hedeflerinden vazgeçirmeye çalışmasını veya bu niyetle rakibe yönelik eylemler bütünü ifade etmektedir. Diğer bir bileşen ise tutumlardır. Mitchell tutumlarla tarafların psikolojik durumunu ele almaktadır. Bunlar korku, önyargı veya tehlike algısı olabilmektedir.⁶ Çatışmanın ne ifade ettiği daha önce belirttiğim gibi tartışmalı olmasına rağmen bu alanda önemli bir isim olan Mitchell bu belirsizliği üç bileşenle açıklamaya çalışmıştır. Diğer bir tartışma konusu ise etnik çatışmanın ne ifade ettiğidir. Etnik çatışma, çatışma konuları arasında daha spesifik bir alana işaret etse de konusu itibari ile etnisiteden ne anlaşıldığı yine

⁵ Donald L. Horowitz, **Ethnic Groups in Conflict**, London, University Of California Press, 1985, s. 4-5.

⁶ C. R. Mitchell, **The Structure of International Conflict**, London, Macmillan Press, 1981, s. 15-29.

başka bir tartışma konusudur. Yine de kısaca etnisiteden ne anlaşıldığında bakacak olursak; Horowitz, etnisiteyi ortak soy, dil, din veya diğer ortak özellikleri (kültür, tarih gibi) kapsayacak bir şekilde kullanmaktadır.⁷ Kakışım, bugünkü anlamı ile etnisiteyi “ortak soydan geldiklerine inanan ve belirli yaşam pratikleri konusunda benzeşen insanların oluşturduğu topluluk” şeklinde ifade etmektedir.⁸

Etnik çatışmalar çatışmanın özel bir biçimini ifade etmektedir. Çatışan taraflar arasında en az bir tarafın hedeflerinin etnik olarak tanımlandığı ve çatışmanın öncelikle etnik ayrımlar üzerinden ele alındığı çatışmaları ele almaktadır. Çatışma taraflarından biri üyelerinin çıkarlarını gerçekleştirememe sebebini etnik farklılıklar üzerinden açıklıyor ve diğer grupla aynı haklara sahip olmadıklarını düşünüyorsa burada etnik çatışmadan söz edilebilir.⁹ Horowitz çoğu ülkede demokratikleşme sürecinin başarısız olmasını etnik çatışmalara dayandırmaktadır. Derinden bölünmüş toplumlarda birbirlerini dışlayan gruplar nedeni ile yönetime kimin geleceği sorun haline gelmektedir. Ona göre vatandaşlığa kabul edilmenin ötesinde bir etnik grubun bir diğerinden daha fazla eğitim kurumlarına, kamu hizmetlerine veya silahlı kuvvetlere kabulü için beklenen bazı özel durumlar söz konusudur.¹⁰ Buradaki özel durumlar din, kast veya ulusa dair olabilmektedir. Bu alanda çalışan birçok teorisyen farklı kavramları eşitleyen kapsamlı bir terim olarak “etnik çatışma” kavramını kullanarak kavramlara dair farklılıkları ortadan kaldırmayı seçmiştir.¹¹ Bu çalışmada da farklılıklar arasındaki çatışma konuları “etnik çatışma” olarak ele alınmıştır.

Modern toplumların ayırt edici özellikleri arasında yer alan kültürel çoğulluğun bir arada yaşama süreçleri her toplumun dinamiklerine göre farklılık göstermektedir. Günümüzde kurumlar ve süreçler içerisinde yurttaşların kimliklerinin de dikkate

⁷ Horowitz, **a.g.e.**, s. 41.

⁸ Can Kakışım, “Etnisite Nedir ve Nasıl Algılanmalıdır?” **İkinci Yüzyıl Dergi**, (Çevrimiçi) https://www.academia.edu/49244205/Etnisite_Nedir_ve_Nas%C4%B1l_Alg%C4%B1lanmal%C4%B1d%C4%B1r , 8 Aralık 2022.

⁹ Karl Cordell ,Stefan Wolff., “The study of ethnic conflict: an introduction” **Routledge Handbook of Ethnic Conflict** , Ed. Karl Cordell, Stefan Wolff ,New York, Routledge, 2011, s. 41.

¹⁰ Donald L. Horowitz, “Democracy in Divided Societies”, **Journal of Democracy**, C. IV, No: 4, Ekim 1993, s.18-38, (Çevrimiçi), <https://doi.org/10.1353/jod.1993.0054>, 10 Haziran 2022,.

¹¹ Rajesh Venugopal, "Ethnic domination under liberal democracy in Sri Lanka", **Journal of Contemporary Asia** ,2022, s. 3,(Çevrimiçi), <https://doi.org/10.1080/00472336.2022.2105739> , 5 Temmuz 2022.

alınması gerektiği görüşü yaygın kabul görmektedir. Bu nedenle 90'lı yıllarda siyaset kuramcıları kimliğe ilişkin konulara eğilmişlerdir. Kültürel çoğulluğun olduğu toplumlarda çeşitli farklılıkları yönetme metotları uygulanmaktadır.¹²

1.2. Çatışma Yönetimi Metotları

Çok etnikli toplumlarda gruplar arasında çeşitli çatışma konuları yaşanmaktadır. Çatışmanın ne boyutta olduğu çatışmanın çözümünde önem arz etmektedir. Gruplar arasındaki çatışmaların yönetimi, farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik metotlar ve farklılıkları yönetmeye dair metotlar şeklinde iki başlık altında ele alınmaktadır. Farklılıkları ortadan kaldırma metotları asimilasyon, soykırım, zorla toplu nüfus aktarımları ve ayrılma, taksim veya kendi kaderini tayin iken farklılıkları yönetmeye dair metotlar tahkim, federalizm, ortaklıkçılık ve kontrol olarak sıralanmaktadır.¹³

Çatışma yönetiminin başarılı sayılabilmesi için barışı sağlaması gerekmektedir. Bu anlamda çatışma yönetiminde istikrar, barışın sağlanması ve çatışma konularının durması ile mümkündür. Çalışmanın bu bölümünde çatışma yönetiminde kullanılan metotlar ele alınacaktır. Tezin konusu itibari ile kontrol metodu derinlemesine incelenecektir.

1.2.1. Farklılıkları Ortadan Kaldırmaya Yönelik Metotlar

1.2.1.1. Soykırım

Soykırım (Genocide) kavramı Polonyalı hukukçu Raphael Lemkin tarafından ilk defa kullanılmıştır. Uluslararası hukuk altında bir etnik, dini veya bir topluluğa karşı yapılan yok etme eylemlerinin yeni bir suç olarak ele alınmasını önermiştir. Lemkin genocide terimini Holokost'tan önce bulmuştur ancak bugün soykırım daha çok II. Dünya Savaşı esnasında Naziler tarafından yok edilen Yahudilerle bağlantılı

¹² Will Kymlicka, **Çağdaş siyaset felsefesine giriş**, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2004, s. 398.

¹³ John McGarry, Brendan O'Leary, "Introduction: The macro-political regulation of ethnic conflict" **The politics of ethnic conflict regulation**, Ed. John McGarry, Brendan O'Leary, New York: Routledge, 1993, s. 4.

olarak kullanılmaktadır.¹⁴ Lemkin, Yunanca'da ırk veya kabile anlamına gelen genos ve öldürmek anlamına gelen cide kelimelerini birleştirerek genocide (soykırım) kavramını kullanmıştır.¹⁵

1948 yılında Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. Sözleşmeye bugün 149 ülke taraftır.¹⁶ Söz konusu sözleşmede genocide şöyle tanımlanmaktadır.¹⁷

“Ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri, soykırım suçunu oluşturur.

- a) Gruba mensup olanların öldürülmesi,
- b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;
- c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek;
- d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;
- e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek.

Sözleşmenin üçüncü maddesinde ise aşağıda sıralanan eylemlerin cezalandırılacağı ifade edilmiştir.

- a) Soykırımda bulunmak;
- b) Soykırımda bulunulması için iş birliği yapmak;
- c) Soykırımda bulunulmasını doğrudan ve aleni surette kışkırtmak;
- d) Soykırımda bulunmaya teşebbüs etmek;
- e) Soykırıma iştirak etmek.”

Soykırımın Birleşmiş Milletler (BM) konvansiyonunda her ne kadar tanımı yapılmış olsa da tanım üzerine tartışmalar yapılmaktadır. Tanımı dar bulan uzmanlar bugüne kadar yapılan toplu katliamların tanımın içine dahil edilmediğini ifade etmektedir. Eleştiriler arasında fiiller arkasında yer alan yok etme amacının şüpheye yer bırakmayacak şekilde ispatlanmasının zor olduğu ve Ruanda örneğinde olduğu gibi BM üyesi ülkelerin başka ülkelere müdahale etme konusunda tereddüt etmeleri, kısmen yok etme ifadesinin hangi büyüklükte bir yok etmeden bahsettiği sorusunu doğurduğu gerekçeleri ile eleştirilmektedir. 20. yy.'da hangi olayların soykırım

¹⁴ James Hughes, "Genocide" **The Routledge Handbook of Ethnic Conflict** , Ed. Karl Cordell, Stefan Wolff ,New York, Routledge, 2011,s. 122-123.

¹⁵ “Soykırımı nasıl tanımlamalı? Kaç soykırım yaşandı kaç yargılandı?”, **BBC News Türkçe**, 29 Mayıs 2021, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57287734>, 17 Ağustos 2022.

¹⁶ United Nations, “Genocide”, (Çevrimiçi) <https://www.un.org/en/genocideprevention/genocide.shtml>, 17 Ağustos 2022.

¹⁷ “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi”, (Çevrimiçi) https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093827bm_11.pdf , 1 Aralık 2022.

sayıldığı tartışmalıdır. Kimilerine göre sadece İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerin Yahudilere karşı yaptığı katliamlar soykırım iken kimilerine göre ise 1915- 1920 yılları arasında Ermenilerin Osmanlı topraklarında öldürülmesi ve Ruanda katliamı soykırım sayılmaktadır.¹⁸

Her ne kadar soykırım bir suç olarak kabul edilmiş olsa da 1970'lere kadar ülkelerin sosyal bilimler literatüründe neredeyse hiç tartışılmayan bir konu olmuştur. 70'ler ve 80'lerde bu ilgi artmıştır. Bu dönemde Amerika'daki sosyal hareketler artmasının sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Aynı zamanda 1967 Arap-İsrail Savaşı ile kökene ilişkin araştırmalar yaygınlaşmıştır. Buna ek olarak Holokost çalışmaları farklı yönlerden incelenmeye başlanmıştır.¹⁹

1.2.1.2. Zorla Toplu Nüfus Aktarımları

Zorla toplu nüfus aktarımları, bir veya daha fazla etnik grubun kendi yurtlarından kopararak başka bir yerde yaşamaya zorlandığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Soykırıma benzer bir şekilde zorla nüfus aktarımları genellikle savaş esnasında meydana gelmektedir. İsrail'in kuruluşu ile yerinden edilen Filistinliler, Nijerya, Vietnam ve Burma'da yapılan etnik ayrımcılık sonucunda yerlerinden edilenler örnek verilebilir.²⁰ Farklılıkları ortadan kaldırarak çözmeye çalışan bu metodun başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Toplulukların zorla göçe maruz kaldıkları durumlarda kişilerin beden ve ruhsal sağlıklarını etkileyen kötü sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Stalin döneminde kitlesel nüfus hareketleri etnik çoğunlukların egemenliği altında devletlerin oluşmasını teşviklen yapılmıştır. Sovyetlerin Almanya'dan aldığı topraklardan Almanlar kovulmuş, yerlerine Sovyet topraklarından gelen Polonyalılar yerleştirilmiştir.²¹ İnsanların yerlerinden edilmesi hem ulusal hem de uluslararası alanda istikrarsızlıklara neden

¹⁸ "Soykırımı nasıl tanımlamalı? Kaç soykırım yaşandı kaç yargılandı?"

¹⁹ Tolgahan Alpyavuz, "Soykırım Suçu", *Journal of Naval Sciences and Engineering*, C. V., No: 1, Nisan 2009, s. 50-51.

²⁰ McGarry ve O'leary, *a.g.e.*, s. 9-10.

²¹ Volha Charnysh, Leonid Peisakhin, "The Role of Communities in the Transmission of Political Values: Evidence from Forced Population Transfers," *British Journal of Political Science* C. LII, No: 1, 2022, s.4.

olmaktadır. Yer değiştiren kişilerde oluşan nefret duygusu ilerleyen süreçlerde başka bir çatışma konusuna, isyan, direniş veya terör hareketlerine, dönüşerek uluslararası çatışma kaynağına dönüşebilmektedir.²²

1.2.1.3. Asimilasyon

Farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik metotlardan bir diğeri asimilasyondur. lke istikrarı ve gelişimi iddiası ile geçerli tek bir kimlik ülkenin tüm vatandaşları için kabul edilir.²³ Etnik azınlık adı altında sıralanan farklılıklar ulus devlete geçiş süreci ile ilişkili gelişmiştir. Ulus oluşturma, “tek devlet, tek ulus” prensibi ile kişiler arasında homojen bir yapı elde etme amacında olmuştur. Ortak milliyet devletin siyasi birleşiminde otoriteye itaatin araçları arasında yer almıştır. Ulus devlet içerisinde tek dil, kültür, tarihsel hafıza, vatanseverlik gibi kavramlar homojenliği temsil etmektedir.²⁴

Park ve Burgess asimilasyonu “*kişi ve grupların, diğer kişi ve grupların anılarını, duygularını, tutumlarını edindikleri ve deneyimlerini, tarihlerini paylaşarak onlarla ortak bir kültürel yaşamda birleştirildiği bir i ie geçme ve kaynaşma süreci*” olarak tanımlamaktadırlar.²⁵

Brewton Berry, asimilasyon ile farklı kültürlere sahip grupların ortak bir kültüre sahip olma sürecine vurgu yaptığını belirtmektedir. Bu başka bir kültürün sadece giyim, dil veya yemek yeme kültürünü almak anlamına gelmemektedir. Anılar ve duygular gibi değerler de asimilasyona dahildir.²⁶

1.2.1.4. Ayrılma, Taksim veya Kendi Kaderini Tayin

²² Edward Newman, Joanne Van Selm, "Refugees and forced displacement." **International Security, Human Vulnerability, and the State**, Ed. Edward Newman, J. van Selm, Tokyo Japan, UNU Press, 2003, s. 5.

²³ Gl Pınar Erkem Gülboy, **Smrgeden ulus devlete: ok etnikli coğrafyalarda ortak yaşam** İstanbul, Kalkedon, 2015, s. 57.

²⁴ Zygmunt Bauman, **Cemaatler: Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı**, İstanbul, Say Yayınları, 2020, s. 99.

²⁵ Robert Ezra Park, Ernest Watson Burgess, **Introduction to the Science of Sociology**, Chicago, University of Chicago Press, 2009, s. 735.

²⁶ Brewton Berry, **Race Relations: The Interaction of Racial and Ethnic Groups**, Boston, Houghton Mifflin, 1951, s. 217.

*“Ayrılma, bir anavatanı olduğunu iddia eden bir etnik grubun, parçası olduğu daha büyük bir devletin otoritesinden topraklarıyla birlikte çekilme girişimidir.”*²⁷

Farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik bu metot, çok uluslu devletlerde, birlikte yaşamak istemeyen etnik gruplar arasındaki çatışmanın sonlandırılması için etnik grupların birbirinden ayrılmasını öngörmektedir ancak uluslararası sistemde ayrılıkların diğer etnik grupları da etkilemesi bakımından ve uluslararası sistemin korunması için çok fazla kabul görmemektedir.²⁸ Ayrılıkçı hareketler, yaratmaya çalıştıkları devletlerin uluslararası alanda tanınmasını talep ettikleri için, zorunlu olarak dünya toplumunu ilgilendirmektedirler. Dolayısıyla ayrılma hakkı bir uluslararası hukuk meselesidir.²⁹

Horowitz ayrılma hakkının kökenlerini kendi kaderini tayin etme hakkına dayandırmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kabul edilen Wilson prensipleri ile kendi kaderini tayin hakkı tartışılmaya başlanmıştır. Ancak ayrılma hakkı yabancı bir devlet egemenliği altında olan halklarla sınırlı kalmıştır. Ayrılma ilk olarak etnik gruplar arasındaki çatışma için düşünülmemiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dekolonizasyon süreci kendi kaderini tayin hakkının bir uygulamasıdır.³⁰

Etiyopya, Yugoslavya ve Sovyetler Birliği'nin komünist imparatorluklarının çöküşünden bu yana, etnik çatışmayı çözenin bir yöntemi olarak ayrılma kullanılmaktadır. Quebec'in Kanada'dan ayrılma olasılığı, Kanadalıların Ekim 1992'deki referandumda önerilen anayasal çözümü ezici bir çoğunlukla reddetmesinden sonra bir olasılık olmaya devam etmektedir. Diğer örnekler arasında Basklar, Kuzey İrlanda milliyetçileri hareketleri, Dağlık Karabağ sorunu ayrılıkçı hareketlere örnek verilebilir ve çoğaltılabilir.³¹

²⁷ Donald L. Horowitz, “Irredentas and secessions Adjacent phenomena, neglected connections” **The Routledge Handbook of Ethnic Conflict**, Ed. Karl Cordell , Stefan Wolff , New York, Routledge, 2011, s.158.

²⁸ Erkem Gülboy, **a.g.e.**, 50.

²⁹ Lea Brilmayer, "Secession and self-determination: A territorial interpretation", **Yale J. Int'l L.**, C.XVI, 1991, s. 177.

³⁰ Donald L Horowitz, "The cracked foundations of the right to secede", **Journal of Democracy**, C. XIV, No: 2, 2003, s. 5-17.

³¹ McGarry, **a.g.e.**, s. 11.

1.2.2. Farklılıkları Yönetmeye Dair Metotlar

1.2.1.1. Federalizm

Çokkültürlülük tartışmaları içerisinde federal sistem farklı kimlikteki toplulukların bir arada yaşayabilmelerine imkân sağlayan bir devlet modelidir. Federal kelimesi ahenk anlamına gelen Latince *foedus* kelimesinden türetilmiştir ve federal anlayış sosyal sözleşme fikirlerini geliştirmek amacıyla 19.yy. teorisyenleri tarafından kullanılmıştır.³² Elazar federal kelimesinin kökenlerini Tanrı ve insan arasındaki ilişkiyi tanımlayan İncil'e kadar dayandırmıştır. Kavram daha sonra politik bir mana almıştır.³³ Avrupa'da feodal sistemin çökmeye başlamasıyla otorite tek merkezde toplanmaya başlamış, toplulukların nasıl bir örgütlenme içerisinde olacakları da tartışma konusu olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri anayasasında federal devlet yapısı, modern dönemler için federal bir devlet yapısına örnek oluşturmuştur.³⁴

Federalizm, devletlerin iç politikalarına, coğrafyalarına, toplumların etnik farklılıklarına bağlı olarak uygulanma amaçlarında farklılık göstermektedir. Federal sistem federal yönetim ve federe birimler arasında yetki paylaşımına dayalı bir devlet modelidir. Sistem yazılı bir anayasa ile güvenceye alınmıştır. Federalizm anlaşılmasında siyasal, sosyolojik yaklaşımlar farklı yorum alanlarını oluşturmuştur. Federal devletler uygulama alanlarında siyasal ve kültürel geçmişlerine uyumlu federal sistemleri benimsemişlerdir. Bütünleşme politikası izleyen devletler ulusal ölçekte federalizmi uygularken kimi devletler farklı kimlikteki toplulukları tanıyarak federal sistemi uygulamaktadır. Uygulama amaçlarındaki bu ayrıma bağlı olarak federal sistemler ulusal veya çok uluslu olabilmektedir.³⁵

1.2.2.2. Tahkim (Üçüncü Taraf Müdahalesi)

³² Grant Harman, "Intergovernmental Relations: Federal Systems, **Encyclopedia of Government and Politics Vol. I**, Ed. Mary Hawkesworth, Maurice Kogan, New York, Routledge, 1992, s. 337.

³³ Daniel J. Elazar, **Exploring federalism**, London, University of Alabama Press, 1991, s. 5.

³⁴ Yüksel Metin, Burak Erce, "Bölgeli Devlet ve Federal Devlet Mukayesesi: İspanya ve Federal Almanya Örneği," **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, C.VII, 2016, s. 688.

³⁵ Erkem Gülboy, **a.g.e.**, s. 77.

Tahkim, iki etnikli veya daha fazla etnik yapıya sahip devletlerde çatışmayı düzenlemek için kullanılan bir yöntemdir fakat diğer yöntemlere nispeten daha az kullanılmaktadır. Tahkim üçüncü bir otoritenin müdahalesine dayanmaktadır. Hakem rolünde olan üçüncü taraf doğrudan müdahale etmesi yönü ile arabuluculuktan ayrılmaktadır. Arabulucular sürece ilişkin kararlar vermek yerine, süreci kolaylaştırır.³⁶

Tahkim yönteminde hakem rolünde olan üçüncü taraf, ülke içinden veya dışından, çatışan gruplara eşit mesafede konum almalıdır. Birey veya kurumlar hakem rolünü üstlenebilir.³⁷

1.2.3.3. Ortaklıkçılık veya Güç Paylaşımı

Çatışma yönetim metotlarından bir diğeri ortaklıkçılık veya güç paylaşımı metodudur. Ortaklıkçı metodun özellikleri bir devletin tamamına veya federal bir bölgeye uygulanabilir. Metot birçok ülkede kısa dönemli de olsa kullanılmıştır. 1955-1969 yılları arasında Malezya, 1970-1987 arasında Fiji ve 1974'te kısa bir süre için ve günümüzde Kuzey İrlanda'da bu metot kullanılmıştır.³⁸ Lijphart istikrarlı bir demokrasi olabilmesi için dört özellik sıralamaktadır. İlk olarak ayrılmış siyasi kesimlerin temsilcileri bir araya getirilerek büyük bir koalisyon kurulmalıdır. Bu parlamenter sistemde büyük bir koalisyon kabinesi, başkanlık sisteminde ise bir başkanın ve diğer üst yöneticilerin olacağı şekilde farklı biçimler alabilir, ikinci olarak karşılıklı veto yetkisi olmalıdır. Üçüncü özellik ise siyasi temsilde orantılılık ilkesi benimsenmeli ve kamu hizmetlerine atamada bu özelliğe dikkat edilmelidir. Son olarak her kesimin kendi işlerini yürütebilmesi için özerkliğe sahip olmaları gereklidir.³⁹

Bu model etnik çoğulculuk ilkesine dayanmaktadır. Farklı etnik toplulukların kimliklerini güvence altına alır. Farklılıkları kontrol altında tutmak yerine farklılıklarla

³⁶ McGarry vd., **a.g.e.**, s. 27.

³⁷ Erkem Gülboy, **a.g.e.**, s. 73.

³⁸ McGarry vd., **a.g.e.**, s. 35.

³⁹ Arend Lijphart, **Democracy in plural societies: A comparative exploration**, New Haven, Yale University Press, 1977, s.25.

beraber bir uzlaşma arayışı vardır. Herkesin eşit fırsatlardan yararlanabileceği kurumların oluşması amaçlanır. Ancak bu sistemin işleyebilmesi için asgari düzeyde, çatışan grupların entegrasyon veya asimilasyona kayıtsız şartsız bağlı olmamaları gerekir. Ayrıca etnik grubun liderleri savaşın yaratacağı koşullardan korkmalı ve barışı korumak için motivasyonlarının olması gerekir. Diğer bir deyişle savaşın sonuçlarının barışın maliyetinden daha iyi olduğunu düşünmemelilerdir. Liderlerin sıkı pazarlık yapabilmesi için ise bir miktar siyasi özerkliğe sahip olmaları gereklidir. Aksi halde kendilerini güçsüz hissettiklerinden pazarlık masasında tam uzlaşma sağlanmayabilir.⁴⁰

Ortaklıkçı demokraside etnik farklılıklar devlet tarafından tanınır. Dil hakları, eğitim hakları gözetilir ve kitle iletişim araçları ile ifade özgürlüklerine kısıtlama getirilmez. Devlet, gruplar arasındaki çatışmaya karşı, tarafsız bir pozisyon alarak çatışan gruplar arasında uzlaşma yollarını uygular.⁴¹ Buradaki amaç tarafların çatışmadan çıkarak bir uzlaşma yolunda buluşması ve diyalog ortamının kurulmasıdır. Ayrıca çatışan grupların elitlerinin yönetimde olması barış ve istikrarın sağlanma amaçları arasındadır.⁴²

1.3. Derinden Bölünmüş Toplumlarda Kontrol Metodu

Avrupa emperyalizmi derinden bölünmüş toplumlarda kontrol ilişkilerinin incelenmesini önemli ölçüde etkilemiştir. 19. yy. emperyalizm çalışmaları ile ilişkilendirilen “İç sömürgecilik” (*internal colonialism*) kavramı ulusal siyasal birimler içerisindeki alt ve üst grup ilişkilerini tanımlamak için kullanılmıştır. Ancak kavramın tanımlanmasında zorluklar ortaya çıkmaya başlamış ve genel olarak birçok grup ilişkileri için eşitsizliği tanımlar duruma gelmiştir. Bu nedenle Lustick bu çalışmaları önemli bulmak ile beraber olgulara uygulanabilirlik bakımından yeterli görmemiştir.⁴³

⁴⁰ McGarry vd., **a.g.e.**,s. 36-37.

⁴¹ Sammy Smooha, "The model of ethnic democracy", working paper, **European Centre for Minority Issues**, Flensburg, 2001, s. 15.

⁴² Erkem Gülboy, **a.g.e.** ,s. 95.

⁴³ Ian Lustick, **Arabs in the Jewish state: Israel's control of a national minority** , Austin, University of Texas Press, 1980, s. 73-75.

1960'larda Hollanda'da Protestanlar ve Katolikler arasındaki çatışmayı düzenlemek için aralarındaki siyasi sistemi araştıran Lijphart, liberal demokrasiyi uygulanabilir bulmamıştır. Buna karşılık ortaklıkçı demokrasi kavramını ortaya çıkarmıştır. Lustick, 1970'lerde İsrail'deki Yahudi çoğunluk ve Arap azınlık arasındaki ayrımı incelerken benzer bir deneyimle İsrail'de yaşayan Arapları liberal demokrasi veya ortaklıkçı demokrasi ile açıklayamamıştır ve siyasal sistemin yeni bir modeli olarak derinden bölünmüş toplumlarda istikrarı sağlamak için kontrol metodunu önermiştir.⁴⁴

Kontrol çok etnikli toplumlarda yaygın olarak kullanılan farklılıkları yönetim metotlarından biridir. Tarih boyunca emperyal veya otoriter rejimler tahakküm ve elitlerin kontrolü yolu ile çeşitli grupları kontrol altında tutmuşlardır. Burundi'de Tutsi yönetim, kontrol modeli aracılığı ile yönetimi elinde tutmaktadır. Demokrasi ile yönetilen toplumlarda hegemonik kontrolün daha az olması beklenirken demokrasi ile yönetilen devletlerde de hegemonik kontrol örneklerine rastlanmaktadır. Örneğin; Kuzey İrlanda 1920-1972 yılları arasında, Güney Amerika 1870-1964 yılları arasında liberal demokratik devletler olmalarına rağmen çoğunluğun azınlık üzerinde hegemonik kontrol uyguladığı örnekler arasında sayılabilir. Çoğunluk, polis ve yargı sistemlerini tekeline almış, istihdamda ve toplu konut tahsisinde ayrımcılık uygulamıştır.⁴⁵

Ian Lustick, "Deeply Divided Societies: Consociationalism versus Control" isimli makalesinde ilk defa Eric Nordlinger tarafından kullanılan 'derin bölünmüş'(toplum) terimini 'çoğul', 'dikey olarak bölünmüş', 'toplumsal olarak bölünmüş' terimleri ile eş anlamlı olarak kullanmıştır. Lustick derinden bölünmüş toplumu, "*tanımlayıcı bağların önemli bir zaman diliminde ve çeşitli meselelerle sürdürülen politik öneme sahip 'terminal kimliklere' dayalı olarak toplumun antagonistik bölünmesine yol açması*" şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca rakip gruplar arasındaki bağların keskin olması gerekmektedir.⁴⁶

⁴⁴ Smooha, a.g.e., s. 19.

⁴⁵ McGarry vd., a.g.e., s. 23-26.

⁴⁶ Ian Lustick, "Stability in deeply divided societies: Consociationalism versus control," **World politics**, C.XXXI, No: 3, 1979, s. 325.

Lustick derinden bölünmüş toplumlarda istikrarı sağlamak için hâkim yaklaşımlar olan uzlaşmacı ve ortaklıkçılık yaklaşımlarına alternatif bir yol olarak muhalif gruplar üzerinde grup kontrolüne odaklanmaktadır. Dikey bölünmüş toplumlarda siyasal istikrarın zaman içerisinde nasıl devam ettiğini ortaklıkçılık ve kontrol yaklaşımlarını ele alarak irdelemektedir. İki modeli de siyasal istikrarı sağlamak için alternatif yaklaşımlar olarak görmektedir. Ortaklıkçılık ulus altı seçkinlerin (*subnational elites*) karşılıklı iş birliğine odaklanırken, kontrol yaklaşımı, bir kesimin istikrarı sağlamak için karşı grubun eylemlerini sınırlayarak üstün gücünü harekete geçirdiği bir ilişkinin ortaya çıkmasına ve sürdürülmesine odaklanmaktadır.⁴⁷

Ortaklıkçılık ve kontrol metodu arasındaki ayrımı 7 maddede sıralamaktadır⁴⁸:

1. “Kaynakların dağıtımını etkin bir şekilde yöneten kriter, ortaklaşa sistemde, kendi seçkinleri tarafından algılanan ve dile getirilen iki kesimin çıkarlarının ortak paydasıdır. Kontrol sisteminde, seçkinleri tarafından algılandığı ve dile getirildiği şekliyle üst kesimin çıkarıdır.
2. Ortaklıkçılıkta iki grup arasındaki ilişki siyasi ve maddi değiş tokuşa dayalıdır. İki segment arasında müzakere, pazarlık, ticaret ve uzlaşma araçları kullanılır. Kontrol modelinde bir grup nüfuz edicidir. Üst grup alt gruptan ihtiyaç duyduğu şeyi alır -bunlar mülkiyet, siyasi destek, emek veya bilgidir- ve uygun gördüğü şeyi iletir.
3. Pazarlığın önemi iki modelde de oldukça farklıdır. Ortaklıkçılık modelinde iki grup elitleri arasında sıkı pazarlık ortaklıkçılığın işlediğinin bir göstergesidir. Kontrol modelinde ise alt ve üst grup elitleri arasındaki pazarlık, sistemin siyasal istikrarının muhafaza edildiği bir araç olarak kontrolün çöküşünün sinyalini verecektir.
4. Kamu hizmeti bürokrasisi, kolluk kuvvetleri, mahkemeler, kamu eğitim sistemi ve silahlı kuvvetler tarafından temsil edilen resmi rejimin rolü (resmi olarak olmasa da) esasen farklıdır. Ortaklıkçı sistemdeki resmi rejim, hakem rolündedir. Alt birim elitleri arasında varılan uzlaşmaları uygun mevzuata ve etkili idari prosedüre çevirmeli ve bu kuralları ayırım gözetmeksizin uygulatmalıdır. Kontrol modelinde ise rejim üst grubun yasal ve idari aracıdır. Çoğunlukla üst grubun aktif olduğu devletin bürokratik aygıtı temsil ettiği alt birime fayda sağlamak için resmi düzenlemelerin yorumlanmasında ve uygulanmasında mevcut olan takdir yetkisini, alt kesim pahasına kullanır.
5. Rejim yetkilileri tarafından alenen- ama daha da önemlisi, özel olarak-benimsenecek olan siyasal düzenin canlı bir şekilde sürdürülmesi için normatif gerekçelendirme türü, resmi rejimin farklı rolüyle yakından bağlantılıdır. Ortaklıkçı toplumda, siyasal statükonun muğlak ve genel referanslarla meşrulaştırılması her iki alt birimin ortak refahına ve her bir kesim için toplumsal çöküşün kaotik sonuçlarına ilişkin özel ve ayrıntılı uyarılarla muhtemeldir. Buna karşılık, kontrol sistemine ayrıntılı ve iyi ifade edilmiş

⁴⁷ Lustick, a.e., s.326-328.

⁴⁸ Lustick, a.e., s.330-332.

bir gruba özgü ideoloji tarafından meşruiyet verilmesi muhtemeldir; yani, üst grubun tarihine ve algılanan çıkarlarına özgüdür.

6. Her iki grup arasında elitlerin karşı karşıya kaldığı merkezi stratejik sorunun karakteri bir başka ayırt edici özelliktir. Ortaklıkçı metotta sorun her iki gruptaki elitler için simetrik; elitler temsil ettikleri ilgili birimler içinde uygulanabilecek şartlar üzerinde, sistemin bütünlüğünü tehlikeye atmayan pazarlıklar yapmalıdır. Her gruptaki elitler için, iç grup disiplini çok önemli ve sürekli bir siyasi meydan okumadır. Kontrol sisteminde elitlerin karşılaştığı merkezi stratejik sorunun karakteri, üst ve alt gruplara göre asimetrik. Üst grubun elitleri için temel stratejik sorun, alt grubu manipüle etmek için uygun maliyetli teknikler tasarlamaktır. Alt grup elitleri için (eğer varsa), merkezi stratejik sorun, tabii olmanın sonuçlarıyla mümkün olduğunca tatmin edici bir şekilde başa çıkan üst grupların politikalarına yanıtlar tasarlamak ve ortaya çıkabilecek pazarlık veya direniş fırsatlarını değerlendirmektir. Bununla birlikte, bu asimetriye rağmen, kontrol sistemindeki her iki grubun elitlerinin stratejik kaygısı, ortaklıkçı sistemdeki elitlerinininkinden çok daha fazla dışsal odaklıdır.
7. Eğer her iki sistem için bir metafor kullanmak gerekirse, ortaklıkçılık sistemi hassas ama dengeli bir teraziye benzemektedir. Kontrol sistemi ise telli kuklasını manipüle eden bir kuklacıya benzemektedir.”

Kontrol metodu; sosyal-yapısal, ideolojik, ekonomik veya politik koşullar altında ortaya çıkabilmektedir. Çok çeşitli siyasi ve ekonomik mekanizmalara, kurumsal düzenlemelere, yasal çerçevelere ve sosyokültürel koşullara dayanabilmektedir.⁴⁹ Örneğin siyasi kontrole olağanüstü hâl durumunda askeri denetim bölgelerinin kurulması, güvenlik nedeni ile azınlık grupların yerlerinden edilmesi kontrol politikaları arasındadır. Kontrole dayalı rejimler baskın üst grubun kullandığı manipülatif araçlarla sistemin kontrolünü elinde tutmaktadır. İsrail’de Araplar üzerinde uygulanan politikalar veya Sri Lanka’da çoğunluk olan Sinhalese’lerin azınlık grup Tamiller üzerinde kullandıkları politikalar kontrolün gözlemlenebileceği yerlerdir.⁵⁰

Kontrol sistemi birbiriyle ilişkili üç mekanizmadan oluşur: izolasyon, ekonomik bağımlılık ve iş birliği. İzolasyon sürecinde alt grubun baskın gruba erişimi sınırlıdır ve bölerek yönetme esastır. Ekonomik bağımlılık ile alt grup üyeleri üst gruba bağımlı kılınır. İşbirliğinde yardımların kısmen dağıtılması yolu ile alt grup elitleri ve liderleri üzerinde tahakküm ilişkisi kurulur.⁵¹

⁴⁹ Lustick, a.e., s. 333-334.

⁵⁰ Erkem Gülboy, a.g.e., s. 71.

⁵¹ Smooha, a.g.e., s. 19.

Kontrol uygulamaları birçok alanda kendini göstermektedir ancak burada ele alınan konu bir rejim olarak kontrol metodunun ne kadar istikrar sağladığı yönündedir. Örneğin Almanya, İngiltere gibi ülkelerde politik alanda kontrol uygulamaları uygulanmaktadır. Ancak İsrail’de uygulanan kontrol metodu bir rejim olması ve sistematik bir şekilde her alanda kullanılması itibari ile diğer örneklerden ayrılmaktadır.

1.3.1.Kontrol Metoduna Yönelik Eleştiriler

Etnik tahakküm, monarşilerde, açıkça liberal olmayan rejimlerde, hakların ve yetkilerin etnik köken, ırk, din veya yönetici bir elite yakınlık ile belirlendiği *herrenvolk* demokrasilerde daha açık bir biçimde mevcuttur. Burada zor olan durum yurttaşlığın ve siyasete katılımın eşit olduğu liberal demokratik devletlerde bir tahakküm ilişkisinin olup olmadığını görmektir. Eğer var ise çoğunluk grup, azınlıklar ve devlet arasındaki ilişki şeklini açıklamak, kendini liberal demokratik bir toplum olarak gören ülkelerde daha karmaşık bir hal almaktadır. Örneğin liberal demokratik normların geçerli sayıldığı Sri Lanka örneğinde, bir kişinin toplumsal konumu sahip olduğu etnik bağlara göre belirlenmektedir.⁵² Bir rejimin iyi veya kötü olmasında genellikle temel kıstas liberal demokrasi üzerinden yapıldığından demokrasinin asgari düzeyde ne ifade ettiği tartışmalarda önem arz etmektedir. Bu alanda oldukça fazla tartışma olmasına rağmen en azından liberal demokrasiden kabaca ne anıldığını görmek kontrol metoduna getirilen eleştirileri anlamak amacı ile faydalı olacaktır.

Demokrasi en sade tanımı ile halk tarafından yönetim anlamına gelmektedir. Modern devletlerde devlet yönetimi vatandaşların eşit ve serbest bir biçimde seçtiği temsilciler aracılığı ile belirlenmektedir. Demokrasi serbest bir ortamda seçilen temsilciler aracılığı ile yapılan yönetimdir.⁵³ Dahl, sekiz maddede demokrasinin koşullarını şöyle sıralamaktadır⁵⁴;

1. Örgüt kurma ve bunlara katılma özgürlüğü,
2. İfade özgürlüğü

⁵² Venugopal, a.g.e., s.2.

⁵³ Arend Lijphart, **Çağdaş Demokrasiler Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydışmacı Yönetim Örüntüleri**, Çev. E. Özbudun, E. Onulduran, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996, s. 11.

⁵⁴ Robert A. Dahl, **Polyarchy: Participation and Opposition**, New Haven, Yale University Press, 1971, s. 3.

3. Oy verme hakkı,
4. Kamu görevlerine getirilebilme hakkı,
5. Siyasal liderlerin seçmen tercihini kazanabilmek için yarışabilme hakkı,
6. Alternatif haber alma kaynaklarının varlığı,
7. Serbest ve âdil seçimler,
8. Hükümet politikalarını oylara ve diğer tercih belirtilerine dayandırmak için gerekli kurumların bulunması.

Kontrol metodu özellikle ortaklıkçı modeli işlevsel bulan teorisyenler tarafından bu metodun liberal demokrasiden uzak olması ile eleştiri almaktadır. McGarry ve Brenden O'Leary, Lustick'in hegemonik kontrol savunmasını evrenselleştirmesinin zorlukları olduğunu belirtirler ve eleştirirler. Federalizm, tahkim veya ortaklıkçı modeller liberal demokratik normlarla uyumlu yollarla bir miktar istikrara kavuşma konusunda başarılı iken kontrol sisteminin kolaylıkla soykırım, etno-kırım, zorla kitlesel nüfus aktarımlarına ve insan hakları ihlallerine dönüşebileceğini iddia ederler.⁵⁵

Smooha ise kontrol metoduna, demokrasi ile arasında çelişki olması nedeni ile eleştiri getirmektedir. Ona göre kontrol metodu siyasi istikrarı sağlamak için siyasi demokrasiyi yok etmektedir.⁵⁶ Smooha, kontrole demokratik olmayan yani otoriter rejimler arasında yer vermekte; demokratik modelleri liberal demokrasiye yakınlıklarına göre karşılaştırmaktadır. Demokratik modellerin dışındaki yarı demokratik ve demokratik olmayan demokrasi modellerini kontrol, *herrenvolk* demokrasi ve etnokrasi olarak sıralamaktadır.⁵⁷ Kontrolün kullanılması, siyasi demokrasi karşılığında siyasi istikrarı yani kargaşa ve kan dökülmesini önlemeyi satın almayı amaçlamaktadır. Azınlıkları idare etmenin ana yöntemi olarak kontrolü kullanan çok etnikli toplumlar, van den Berghe tarafından *herrenvolk* demokrasileri, Lijphart tarafından çoğunluk diktatörlükleri ve Tocqueville tarafından çoğunluğun tiranlıkları olarak adlandırılmıştır.⁵⁸ Smooha *herrenvolk* demokrasi teriminin İsrail örneği için uygun olmadığını iddia etmiştir. İşgal altında yaşayan Filistinlilerin

⁵⁵ McGarry vd., **a.g.e.**, s. 26.

⁵⁶ Sammy Smooha, "Control of minorities in Israel and Northern Ireland," **Comparative Studies in Society and History**, C. XXII, No: 2, 1980, s. 257.

⁵⁷ Smooha, **a.g.e.**, s. 19.

⁵⁸ Smooha, **a.g.e.**, s. 257.

İsrail'in bir parçası olarak eşit ve siyasi haklar yerine bağımsızlık aramaları nedeni ile uygun bulmamıştır.⁵⁹

Smooha, İsrail'deki yönetim biçimini açıklamak için "etnik demokrasi" kavramını kullanmıştır. Etnik demokrasi, demokratik bir model olması ile kontrol metodundan ayrılmaktadır. Ona göre etnik demokrasi en nihayetinde liberal bir demokrasi olmasa da demokrasi modelidir. Etnik demokraside demokratik ve etnik ilkelerin birbirlerine karşı üstünlükleri yoktur ancak kontrol rejiminde etnik egemenlik demokratik kuralların üstünde yer almaktadır. Yine de kontrol bir rejim olarak değil ancak bir mekanizma olarak etnik demokrasinin gerekli bir bileşenini oluşturmaktadır. Dolayısı ile kontrol ancak bir mekanizma olarak etnik demokrasi içerisinde yer alabilir.⁶⁰

Smooha, bu metodu eksik bir demokrasi şekli olarak görmesine rağmen İsrail toplumunda barış ve istikrarın sağlanması için uygun bir model olarak açıklamaktadır. İsrail devletini belirli hakların verilmesi bakımından demokratik bir yönetim altında incelemektedir. Örnek olarak ise İsrail'de yurttaşlık hakkı kazanmış Arapların medeni ve siyasi haklardan yararlandıklarını belirtmektedir.⁶¹ Ancak şunu ifade etmek gerekir ki Smooha'nın modeli teorisyenler tarafından otoriter rejimlere kaydığı yönünde eleştiri almıştır.⁶² Smooha kontrol metodunu demokratik olmayan rejimler altında ele alırken *herrenvolk* ve etnokrasi modelleri ile aynı çatı altında buluşturmuştur. Şu durumda Smooha'nın eleştirilerinin kendisine de döndüğünü düşünür isek iki modelinde de demokrasiden uzaklaştıklarını söyleyebiliriz. Kontrol metodunun azınlıklar üzerinde kurduğu kontrol ilişkisi vatandaşlar arasında eşit bir şema oluşturulmaması nedeni ile demokrasiden uzaklaşmaktadır.

Bir devlette kontrol mekanizmalarının kullanılması mağduriyetleri derinleştirmektedir. Bu mağduriyetler siyasi ve ekonomik alanda yoksulluk, bölgesel

⁵⁹ Sammy Smooha, "Minority status in an ethnic democracy: The status of the Arab minority in Israel." *Ethnic and racial studies*, C. XIII, No: 3, 1990, s. 392.

⁶⁰ Smooha, *a.g.e.*, 35.

⁶¹ Smooha, *a.g.e.*, s.84.

⁶² Diren Çakmak, *a.g.e.*, s.70.

az gelişmişlik veya parçalanmış elit ilişkileri gibi temel sorunların inşa edilmesine neden olmaktadır.⁶³

Sonuç olarak bu bölümde çatışma yönetiminde kullanılan metotlar tanıtılmış ve kontrol metodu ayrıntıları ile ele alınmıştır. Farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik metotlar arasında yer alan soykırım, asimilasyon, zorla toplu nüfus aktarımları ve ayrılma metotları demokrasiden uzak yöntemlerdir. Soykırımın günümüzde suç sayıldığını düşünür isek bu metotlar farklılıkları ortadan kaldırması ile insan haklarına aykırı yöntemlerdir. Farklılıkları yönetmeye dair metotlar arasında yer alan kontrol metodunun demokrasiden uzak bir yöntem olduğunu söyleyebiliriz. Kontrol metodunun kullanılmasının azınlık gruplar üzerinde etkileri vardır. Bu etkilerin ne yönde olduğu ve gruplar arasındaki çatışmayı yönetmekte ne kadar başarılı bir yöntem olduğu araştırma açısından önem arz etmektedir.

⁶³ Venugopal, a.g.e., s. 4.

İKİNCİ BÖLÜM

İSRAİL-FİLİSTİN ÇATIŞMASININ KISA TARİHİ

Bu bölümde İsrail ve Filistin arasında süregelen çatışmanın tarihçesi İsrail’de yaşayan Filistinlilere etkisi ile ele alınacaktır. Günümüzde hala devam eden çatışma İsrail’in 1948 yılında Filistin topraklarına kuruluşu ile başlamıştır. Ancak İsrail Devleti’nin kurulma planları daha öncesine dayanmaktadır. Siyonizm düşüncesinin siyasal bir hareket haline dönüşmesi ile Yahudiler devlet arayışlarını hızlandırmıştır. Theodor Herzl öncülüğünde gelişen Siyonizm hareketi, İsrail Devleti’nin kuruluşu, Arap-İsrail savaşları, intifada süreci ve bu olayların İsrail vatandaşı Filistinlilere etkisi tarihsel süreçlerle bu bölümde ele alınacaktır.

2.1. Siyonizm Hareketinin Gelişimi

Kaderlerini Siyon’da tamamlayacaklarına inanan Yahudiler için Filistin toprakları dini anlayışlarında önemli bir yer tutmaktadır.⁶⁴ Bir devlet kurma fikri Yahudiler arasında 19 yy.’da Yahudi karşıtlığına tepki olarak Siyonizm adı altında birleşmiştir. Modern Siyonizm 19. yy.’da Teodor Herzl’in fikirlerinin öncülüğünde politik bir inanç olarak ortaya çıkmıştır. Dünya çapında birçok Yahudi, kongrelerde bir araya gelmiş, Yahudi devletinin kurulması yönünde ortak bir fikir birliğine varmıştır.

Siyonist hareketin oluşmasında etkili ve öncü bir isim olan Herzl, Yahudi devletinin kurulmasının gerekliliklerini 1896 yılında yayımlanan kitabı Yahudi Devleti’nde kaleme almıştır.⁶⁵ Herzl’e göre Yahudiler sayılarının arttığı yerlerde sorun olarak algılanmışlar ve yasalar önünde eşit haklara sahip olmamışlardır. Yaşadıkları semitizm karşıtlığı nedeni ile önemli mevkilere gelemeyen Yahudiler, bu dönemde yaşadıklarını dini bir meseleden ziyade bir ulus sorunu olarak görmeye başlamışlardır. Herzl, bir ulus sorunu olarak gördüğü bu durumun çözümünü büyük milletler ortaklığı ile oluşturulacak bir konseyde aramıştır. Yahudi devletinin kurulmasına işaret eden Herzl, devletin nereye kurulacağı konusunda Arjantin ve Filistin toprakları üzerinde

⁶⁴ William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008, s. 266.

⁶⁵ Theodor Herzl, **Yahudi Devleti**, Çev. Sedat Demir, İstanbul, Ataç Yayınları, 2007.

durmuştur. Ancak Yahudilerin Filistin toprakları ile kurdukları tarihi bağ Filistin topraklarını daha çekici hale getirmiştir. Devlet kurulması için gerekli adımlar bir sene sonra 1897 yılında İsviçre'nin Basel şehrinde toplanan birinci Siyonist Kongre'de Herzl öncülüğünde tartışılmıştır.

Kongre sonunda Basel programı yayımlanmıştır. Filistin topraklarında bir Yahudi Devleti kurulması Dünya Siyonist Teşkilatı'nın desteği ile kararlaştırılmıştır. Kongre'den önce Siyonistler Filistin'e gelmeye başlamış ancak kongreden sonra sayıları hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. Gelenlerin çoğunluğunu Doğu Avrupalı Yahudiler oluşturmuştur. 1904-1914 tarihleri arasında ikinci bir göçmen dalgası ile Yahudi yerleşimcilerin sayısı 40 bine ulaşmıştır.⁶⁶

Siyonistler istedikleri devlet kurma fikrini Osmanlı Devleti'nden talep etmiş ancak istedikleri ilgiyi görememişlerdir. Osmanlı Devleti'nden sonuç alamayan Siyonistler dönemin emperyal gücü olan İngiltere'ye yakınlaşmışlardır. Bu ilgi Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce yoğunluk kazanmıştır.⁶⁷

2.2. İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Doğru

Birinci Dünya Savaşı yıllarında İngiltere, Siyonizm'in hedefleri ile kesişen çıkarları olduğunu anlamıştır. Siyonist ideolojide etkin bir isim olan Weizmann'ın İngiltere siyasal kurumlarında önemli kişilerle bağlantısının olması İngiliz kabinesinde Siyonizm sorununun gündemde kalmasını sağlamıştır. İngiltere, Filistin topraklarında Yahudi yerleşimini destekleyerek bölgede kendi varlığını güçlendirmeyi ve Fransa'nın Süveyş kanal bölgesine erişimine engel olmayı hedeflemiştir.⁶⁸

Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasına paralel olarak İngiltere Osmanlı toprağı olan Filistin'i 1917-1918 yılında işgal etmiştir. 1923 yılında Milletler Cemiyeti'nin İngiltere'nin manda yönetimini tanıması ile bölgedeki manda yönetimi İsrail'in kuruluşuna kadar kalmıştır. Dünya düzeninde etkili olacak kendi kaderini tayin hakkı bu dönemde Wilson ilkeleri ile gündeme gelmiştir. Ulusal

⁶⁶ "1799'dan günümüze Filistin tarihi ve Orta Doğu sorunu," **BBC News Türkçe**, (Çevrimiçi), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44128837>, 10 Ağustos 2022.

⁶⁷ Sedat Kızıoğlu, "İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi," **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** C.II, No: 1, 2012, s. 48.

⁶⁸ Cleveland, **a.g.e.**, s. 270-271.

bağımsızlık hareketleri bu ilkedden etkilenmiştir. Emperyal güçlerin manda yönetimleri kurmasındaki amaç bir nevi bölge halkalarının kendi devletlerini oluşturmasını kolaylaştırmak olmuştur. Ancak Filistin ile ilgili olarak İngilizler Filistin’de bir Yahudi Devleti kurulmasını hedeflemiştir.⁶⁹

Dünya savaşının ortaya çıkmış olması sınırların yeniden çizilmesine olanak vermiştir. Herzl’in ölümünden sonra aranan devlet desteği ancak 1917 yılında Balfour Deklarasyonu’nun ilan edilmesi ile bulunmuştur. Balfour Deklarasyonu Filistin’de bir Yahudi devleti kurulmasını onayan Dışişleri Bakanı Arthur Balfour tarafından İngiliz Siyonist Lord Rothschild’e yazılmış bir bildiridir.⁷⁰ Filistin’de Yahudi devletinin kurulmasına giden süreçte bu belge önemli bir adımdır. Herzl’in Yahudi devletinin kurulmasında bir gereklilik olarak gördüğü güçlü bir devlet desteği, Balfour Deklarasyonu ile sağlanmıştır. Siyonistler bu belge ile istedikleri devlet desteğini İngiltere’den almışlardır. 1920 yılında San Remo konferansı ile Filistin’in İngiliz mandasına verilmesinde Balfour Deklarasyonu’nun etkisi olmuştur. İngiltere bu deklarasyonda belirtilen hükümleri uygulayacağını taahhüt etmiştir.⁷¹ 1920’de Filistin İngiltere mandasına girmiş, iki sene sonra manda yönetimine resmi statü tanıyan Milletler Cemiyeti Balfour Deklarasyonu’ndaki koşulları benimsemiş ve Filistin’in resmi dili olarak İbranice kabul edilmiştir.⁷²

Deklarasyonun kabulü ve Yahudi göçleri bölgede gerilimi arttırmıştır. Siyonistlerin bölgede giderek sayılarının artması 1929 yılında iki grup arasında çatışmaya dönüşmüştür. 133 Yahudi Filistinliler tarafından öldürülmüş, İngiltere polisi ise 110 Filistinlinin ölümüne neden olmuştur.⁷³

İngiltere gerilimin sebeplerini araştırmak için Walter Shaw başkanlığında bir komisyon oluşturmuştur, gerilimin temel sebebinin Yahudi göçünden kaynaklandığı ve Arapların Yahudi hâkimiyetinde bir devletten korktukları belirtilmiştir. 1930 yılında Filistin’e gönderilen bir başka komisyon tavsiyelerinin yer aldığı rapor Passfield Beyaz Kâğıdı olarak anılmıştır. Bu raporda Yahudi göçüne kısıtlama

⁶⁹ Benny Morris, **The birth of the Palestinian refugee problem revisited**, Cambridge University Press, 2004, s. 9-10.

⁷⁰ Cleveland, **a.g.e.**, s.182.

⁷¹ Nigâr Neşe Kemiksiz, "Arap-İsrail Sorunu ve Bölgesel Yansımaları," **Journal of Awareness**, C.III, No: 5, 2018, s.130.

⁷² Cleveland, **a.g.e.**, s.273.

⁷³ "1799'dan günümüze Filistin tarihi ve Orta Doğu sorunu."

getirilmesi önerilmiştir. Siyonistler arasında büyük tepki toplayan rapor İngiltere'nin Passfield Beyaz Kâğıdı'nı geri çekmesine neden olmuştur. Araplar bu belgeyi Kara Mektup olarak adlandırmıştır.⁷⁴

İngiltere'nin Yahudi ve Arap grupları arasındaki gerilimi çözmek amacı ile gönderdiği komisyonlardan çıkan raporların uygulanmaması şiddet eylemlerinin artmasına sebep olmuştur. Dünyada ekonomik bunalım, İngiliz emperyalizmi ve Siyonizm'e duyulan öfke 1936 yılında Arap halkının genel grevi başlatmasına neden olmuştur. Toprak alımlarının ve göçün durdurulmasını isteyen Araplara karşı İngiltere sert müdahalede bulunmuştur. Grev sona erdikten sonra Peel başkanlığında yeni bir komisyon oluşturulmuştur. Peel komisyonu raporunda Araplar ve Yahudiler arasındaki çatışmanın önlenemediği durumda mandanın uygulanamayacağı ve Filistin'in Arap ve Yahudi devletleri olarak ikiye bölünmesi önerisi getirilmiştir. Ancak iki devletli bir öneri ne Yahudiler ne de Filistinli Araplar tarafından kabul görmemiştir. Rapor açıklandıktan sonra şiddet eylemleri tekrar patlak vermiştir. İsyan İngilizlerin müdahalesi ile bastırılmışsa da İngilizler hem yaklaşan savaş hem de Filistin'de giderek artan iç savaş nedeniyle izledikleri politikayı tekrar gözden geçirme gereği duymuşlardır. 1939 Beyaz Kâğıdında Filistin'de bir Yahudi devleti kurma amaçlarının olmadığı belirtilmiştir. İngilizlerin bu tutumu yaklaşan dünya savaşında Filistin sorununa yeterince karışmış Arap ülkelerinin iş birliğine ihtiyaç duyma ihtimaline karşı atılmış bir adım olarak görülebilir. Belgede Yahudi göçleri ve toprak satışları sınırlandırılmıştır. Yahudilerin Hitler teröründen kaçmak zorunda kaldığı bir dönemde böyle bir belgenin çıkmış olması Siyonist toplum tarafından kınanmıştır.⁷⁵ Filistinli Arapların 1936-1939 yılları arasında ekonomik boykot, grev, gösteri ve şiddet eylemleri ile iki grup arasındaki çatışma giderek artmıştır.⁷⁶

Filistin'de artan çatışmalar sonucunda İngiltere konuyu 1947'de Birleşmiş Milletlere (BM) taşımıştır. BM Genel Kurulu kararı ile Birleşmiş Milletler Özel Filistin Komitesi'nin oluşturulması ve soruna dair rapor hazırlaması kararlaştırılmıştır. Komite çalışmaları devam ederken Filistin'in Arap devleti, Yahudi devleti ve Kudüs

⁷⁴ Cleveland, **a.g.e**, s.284-285.

⁷⁵ Cleveland, **a.g.e**, s. 286-289.

⁷⁶ Daniel Bar-Tal, Gavriel Salomon, "Israeli-Jewish narratives of the Israeli-Palestinian conflict: Evolution, contents, functions, and consequences" **Israeli and Palestinian narratives of conflict: History's double helix**, Ed. Robert I. Rotberg, Indiana University Press,2006, s. 4.

bölgesi olmak üzere üç bölgeye ayıran Çoğunluk Planı ve Kudüs'ün başkent olduğu Yahudi ve Arap devletlerinden oluşan bağımsız bir federal devlet kurulmasını öngören Azınlık Planı olarak iki görüş ortaya çıkmıştır. Yahudiler Çoğunluk Planı'nı desteklerken Araplar ise bağımsız bir Arap devletinin kurulmasını desteklemişlerdir. Bu süreçte İngiltere herhangi bir plana destek verdiğini açıklamamıştır. Amerika ise Filistin topraklarının taksimine destek vermiştir. 25 Kasım 1947'de BM Genel Kurulu komitenin önerdiği Çoğunluk Planı'nı kabul etmiştir. Kararla birlikte Filistin topraklarının %56'sının Yahudilere geçmesi öngörülmüştür. Kararın açıklanmasının ardından İngiltere Filistin topraklarından çekileceğini açıklamıştır.⁷⁷ 1947 yılında BM'nin taksim kararından sonra binlerce kişinin hayatına mal olacak bir savaş başlamış, binlerce Filistinli mülteci ölmüş, yıllar boyunca birçok savaş yapılmıştır ve şiddet içeren faaliyetler sürekli patlak vermiştir.⁷⁸

1948 yılında Yahudilerin İsrail Devleti'ni kurduklarını ilan etmelerinin ardından Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kuruluşu tanımıştır. Araplar ve Yahudiler arasında devam eden çekişme İsrail Devleti'nin kuruluşu ile savaşa dönüşmüştür. Arap Birliği üyesi beş ülke; Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak İsrail'e savaş açmıştır. Bu savaş tarihe "en- Nakba/Büyük Felaket" olarak geçmiştir.⁷⁹

Bu savaş esnasında Arap birlikleri ilerleme kaydetse de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) aracılığı ile iki defa ateşkes yapılmış ve savaş İsrail lehine sonlanmıştır.⁸⁰

Ülkedeki Arap çoğunluğun yarısından fazlası İsrail Devleti'nin parçası haline gelen bölgelerden kaçmak zorunda kalmıştır. Filistinlilerin bir kısmı İsrail'de kalmış ancak yeni kurulan devlet içerisinde küçük bir azınlık olarak kalmışlardır. Geriye kalan Filistinliler ya bölge ülkelere mülteci olarak dağılmışlar ya da 1948 Arap İsrail Savaşı'ndan sonra Ürdün ve Mısır tarafından kontrol edilen bölgelere göç

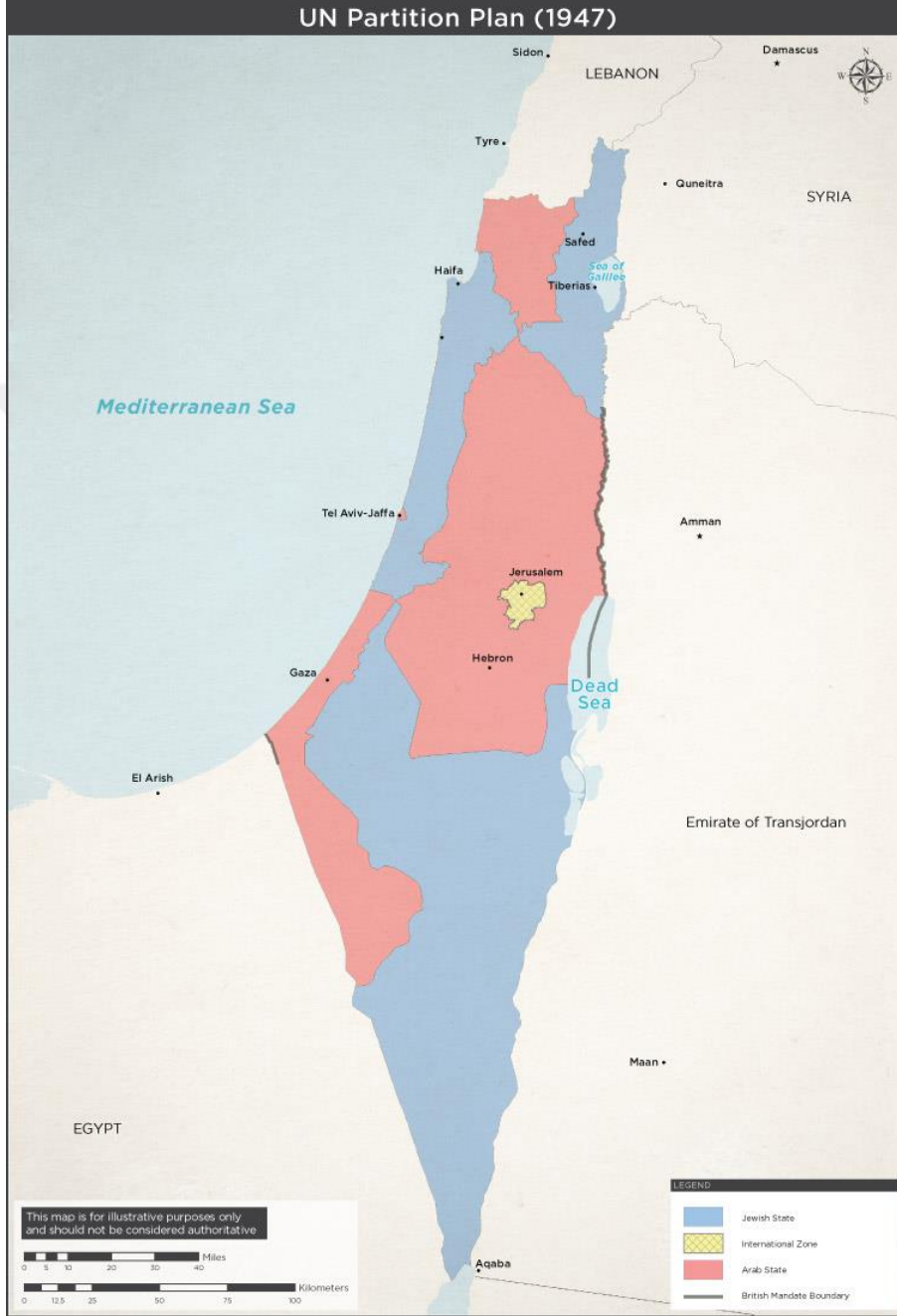
⁷⁷ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu**, Bursa, MKM Yayınları, 2012, s. 273-277.

⁷⁸ Bar-Tal, Salomon, **a.g.e.**, s. 4.

⁷⁹ İnsani Yardım Vakfı (İHH), "I. Arap-İsrail Savaşı," 17 Mayıs 2014, (Çevrimiçi) <https://ihh.org.tr/haber/i-arapisrail-savasi-2325>, 10 Ağustos 2022.

⁸⁰ Nour Mahd Ali Abu Aisha, Zeynep Hilal Karyağdı, "Filistinliler 1948'den bu yana felaketi yaşıyor."AA, 15 Mayıs 2021,(Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistinliler-1948den-bu-yana-felaketi-yasiyor/2242234#>,10 Ağustos 2022.

etmişlerdir.⁸¹ 1948 yılında Ürdün kontrolünde olan bölge bugünkü Batı Şeria bölgesidir, Mısır kontrolünde olan bölge ise Gazze'dir.

Şekil 1. Birleşmiş Milletler taksim planına göre Filistin topraklarını gösteren harita.⁸²

⁸¹ Rashid Khalidi, **The Iron Cage: The Story of Palestinian Struggle for Statehood**, Oxford: Oneworld Publications, 2007, s. 1-3.

⁸² UN Partition Plan-Resolution 181 (1947),(Çevrimiçi) <https://embassies.gov.il/MFA/AboutIsrael/Maps/Pages/1947%20UN%20Partition%20Plan.aspx>, 14 Aralık 2022.

2.3. Arap-İsrail Savaşları

İsrail Devleti'nin kuruluşundan sonra İsrail ve Arap devletleri arasında savaşlar yaşanmıştır. Bu savaşlar sonucunda Arap devletleri İsrail'in bölgede varlığını sürdürüleceğini anlamışlardır. 1948 savaşı Arap ülkeleri ve İsrail arasında yapılan ilk savaştır. Bu savaşlar içerisinde özellikle 1967 savaşı İsrail'in bölgedeki gücünü ispatladığı bir savaş olmuştur.

2.3.1. 1948 Arap-İsrail Savaşı

Herzl'in Yahudilerin kurtuluşu için öngördüğü Filistin topraklarına göç ile yeni bir devletin kuruluşu başka bir soruna gebe olmuştur. 1948 yılında Yahudi Devleti'nin resmen kuruluşu bölgedeki Arap devletler tarafından tepki görmüştür. 1948 Arap-İsrail savaşında Arap birliği üyesi beş ülkenin savaş ilan etmesinin ardından savaş İsrail lehine sonuçlanmıştır. 1948 yılında ilk Arap-İsrail savaşından sonra Yahudiler sahip oldukları toprak miktarını arttırmıştır. Topraklarını terk etmek zorunda kalan Filistinli mülteciler ise 700 bini aşmıştır.⁸³ Kudüs ise fiilen ikiye bölünmüş, Doğu Kudüs Ürdün denetiminde, Batı Kudüs ise İsrail denetiminde kalmıştır. 1948 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra İsrail'in topraklarını genişletmesi ile Filistinlilerin bir kısmı İsrail sınırları içerisinde kalmıştır. Geri kalan Filistinliler çevre ülkelerde mülteci konumuna düşmüştür.⁸⁴

1948'de yapılan ateşkesten sonra barış ve istikrar devam etmemiştir. Sayısız sınır olayları karşılıklı misillemeler devam etmiştir. Mısır savaş halinin devamını ileri sürmüştür. Ekim 1956'da ikinci Arap-İsrail Savaşı patlak vermiştir. Birleşmiş Milletler Barış Gücünün bölgeye konuşlanması barış ve istikrarı sağlayamamıştır.⁸⁵ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun (BMGK), 194 sayılı kararı ile Filistin'e dönmek isteyen mülteciler için geri dönme hakkı, geri dönmek istemeyenler için ise zararları karşılığında sorumlu hükümetlerin tazminat ödemesi kararlaştırılmıştır.⁸⁶

⁸³ Cleveland, *a.g.e.*, s., 296-299.

⁸⁴ Amos Shapira, "The Six-Day War and the right of self-defence," *Israel Law Review*, C. VI, No: 1, 1971, s. 65-67

⁸⁵ Shapira, *a.e.*, s. 65-67.

⁸⁶ United Nations, "Resolution 194," (Çevrimiçi) <https://www.unrwa.org/content/resolution-194>, 9 Eylül 2022.

Şekil 2. 1949 ateşkes anlaşmasına göre İsrail sınırlarını gösteren harita⁸⁷

1948 Arap-İsrail savaşı Filistinliler için *Nakba* yani felaket günü olarak anılmaktadır. Savaşın başarısız olma nedenleri arasında Arap ordu yönetimindeki kişilerin yeterli donanıma sahip olmamaları sayılabilir.⁸⁸ 1949'da ateşkes anlaşması sonucunda sınırlar yeşil hat (Şekil 2.) olarak belirlenmiştir. Kudüs, Doğu ve Batı olarak ikiye bölünmüştür. Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze Filistin bölgesi olarak kabul görmüştür. İsrail'in uyguladığı politikalar sonucunda İsrail topraklarında kalan Filistinli nüfusun büyük bir çoğunluğu göç etmek durumunda kalmıştır. İsrail topraklarında kalan 160 bin Filistinli ise İsrail vatandaşı olmuştur. Bu nedenle

⁸⁷ "Key Maps," BBC, (Çevrimiçi), http://news.bbc.co.uk/1/hi/english/static/in_depth/world/2001/israel_and_palestinians/key_maps/5.stm, 14 Aralık 2022.

⁸⁸ Muharrem Hilmi Özev, "Arap ülkelerinde milliyetçi düşüncenin gelişimi ve 'ulus-devlet' ", *İnsan Bilimleri Dergisi*, C. II, No: 2, 2010, s. 115.

Filistinliler arasında İsrail vatandaşı olan Filistinliler, 48 Arapları olarak anılmaktadır.⁸⁹

2.3.2. 1956 Süveyş Krizi İkinci Arap-İsrail Savaşı

29 Ekim 1956'da İsrail güçlerinin Sina yarımadasındaki Mısır kuvvetlerine saldırı başlatması ile iki ülke arasında yeni bir savaş başlamıştır. İngiltere ve Fransa bir ultimatomla Mısır ve İsrail'e güçlerini Süveyş kanalından 10 millik bir mesafeye kadar çekilmesi için ultimatoma vermiş ancak Mısır'ın ultimatoma reddetmesi üzerine İngiltere ve Fransa Mısır hava sahalarını bombardımana tutmuştur. Akabinde İsrail Gazze'yi işgal etmiş ve tüm Sina yarımadasını ele geçirmiştir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) baskıları ve BM yaptırımlarından çekinen İsrail altı ayın sonunda Sina yarımadasından çekilmiştir.⁹⁰

2.3.3. 1967 Arap-İsrail Savaşı

İsrail, 1967 savaşı ile işgal altındaki topraklarda askeri idare tesisi kurmuştur. Askeri idare ile burada yaşayan insanlar vatandaş sayılmamış, kontrol altında tutulmuşlardır.⁹¹ Artan gerilim sonucu 1967 yılında Suriye ve İsrail sınırında saldırı ve şiddet olayları yaşanmaya başlamıştır. Araplar ve Yahudiler arasındaki gerginlik azalmamış aksine tırmanmıştır.⁹² İsrail, Suriye topraklarından başlatılan Filistinli gerilla saldırılarını durdurmadığı takdirde Suriye rejimini devirmekle açıkça tehdit etmiştir. Mısır, birliklerini Sina yarımadasına göndermiştir.

5 Haziran 1967'de İsrail, Mısır hava sahalarına hava saldırısı düzenleyerek Mısır hava kuvvetlerinin büyük bir kısmını oluşturan 298 savaş uçağını tek bir günde imha etmiştir. İsrail kara kuvvetleri de neredeyse eş zamanlı olarak Mısır topraklarını işgal ederek Süveyş Kanalı'na girmiş ve iki gün içinde Sina yarımadasını ele geçirmeyi başarmıştır. 5 Haziran günü öğle saatlerinde Mısır, Suriye, Ürdün ve Irak güçleri ile yapılan savunma anlaşmasının bir parçası olarak İsrail içindeki hedeflere saldırmıştır. Ürdün kara kuvvetleri de Mısır'ı desteklemek için müdahale etmiştir. Ürdün topçuları İsrail kasabalarını bombalamış ve askerlerini Doğu Kudüs'e taşımıştır. İsrail daha

⁸⁹ Esra Çavuşoğlu, "Filistin'de İşgalin Boyutları," **ORDAF**, 30 Mayıs 2015,(Çevrimiçi) <https://ordaf.org/filistinde-igalin-boyutlari/>, 5 Eylül 2022.

⁹⁰ Mike Berry, Greg Philo, **Israel and Palestine: competing histories**, London, Pluto, 2006, s.42.

⁹¹ Çavuşoğlu, **a.g.e.**

⁹² Shapira, **a.g.e.**, s. 65-67.

sonra Ürdün ordusunu Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ten sürmüş ve her ikisini de 7 Haziran'a kadar işgal etmiştir. 9 Haziran'da İsrail, BM'nin baskısına rağmen Suriye'ye saldırmış ve Golan Tepeleri'ni işgal etmiştir.⁹³ 1967 savaşında İsrail, Filistin toprakları olan Doğu Kudüs'ü ve Gazze'yi, Mısır'a ait Sina yarımadasını ve Suriye'ye ait Golan tepelerini işgal etmiştir.⁹⁴

Altı gün süren 1967 savaşında İsrail Arap ordularına ağır kayıplar verdirilmiş, Arapların İsrail'e karşı ortak hedefleri sarsılmıştır. 1967 sonrasında, Arap tarafında yaşanan mağlubiyet ile kırılan Arap onurunun kurtarılması için yeni bir savaş seçeneği cazip hale gelmeye başlamıştır. 1973 yılında Mısır ve Suriye birlikte hareket ederek İsrail'e savaş ilan etmiştir.⁹⁵

1967 savaşı sonunda alınan 242 Güvenlik Konseyi kararı ve 1973 savaşı sonunda alınan 338 sayılı kararlar İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini öngörse de İsrail'in günümüze kadar olan tutumu işgal ettiği toprakları tutmak olmuştur.⁹⁶

Savaş İsrail için ezici bir askeri galibiyetle sonuçlanmıştır. Altı gün içinde üç Arap ordusunu yok etmiş ve Sina yarımadasını, Golan Tepelerini, Batı Şeria'yı, Gazze Şeridi'ni ve Arap Doğu Kudüs'ünü ele geçirerek büyük toprak kazanımları elde etmiştir. 1967 Savaşı'nı BM Güvenlik Konseyi izlemiştir. BM Güvenlik Konseyi anlaşmazlığı çözmeye yönelik 242 sayılı kararı oybirliğiyle kabul etmiştir. Karar İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği bütün topraklardan çekilmesi çağrısında bulunmuştur. Ayrıca "bölgedeki tüm devletlerin güvenlik içinde yaşayabileceği adil ve kalıcı bir barışa vurgu yapılmıştır. Bunun yanı sıra kararda mülteciler meselesine adil bir çözüme dair vurgu yapılmıştır. Mısır ve Ürdün 242 sayılı kararı kabul ederken, Suriye reddetmiştir. Filistinliler de kendi kaderlerini tayin ve ulusal egemenlik haklarından bahsetmeden, içinde buldukları kötü durumdan yalnızca bir mülteci

⁹³ Berry, Philo, *a.g.e.*, s. 43-44.

⁹⁴ Elisha Efrat, *The West Bank and Gaza Strip: A geography of occupation and disengagement*, London, Routledge, 2006.

⁹⁵ Hikmet Mengüaslan, "Yom Kippur'dan İkinci Lübnan Savaşı'na: İsrail'de Devlet-Toplum İlişkisi ve Savaş'a Bakış," *Yenifikir Dergisi*, C. X, 2018, s. 105-106.

⁹⁶ Cleveland, *a.g.e.*, s.383-399.

sorunu olarak bahsedildiği gerekçesiyle kararı reddetmişlerdir. İsrail ise kararı 1970 yılında kabul etmiştir.⁹⁷

1967 savaşı ile hem uluslararası alanda değişimler yaşanmış hem de İsrail içinde 1948 yılında İsrail’de kalan Filistinli Arapların algılarında değişim yaşanmıştır. Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs’ün işgali ile yeni bölgeler İsrail kontrolüne geçmiştir. Ancak 1948 yılında İsrail vatandaşlığı alanların aksine bu dönemde işgal topraklarında yaşayanlar salt düşman kategorisinde yer alarak vatandaşlığa alınmamıştır.⁹⁸ Bir grubun vatandaşlık alması diğer bir grubun ise vatandaşlık alamaması İsrail’in Filistinlileri bir tehdit olarak algıladığının göstergelerinden biridir. Nitekim 1948 yılında İsrail topraklarında kalan Filistinliler azınlık durumunda kalmıştır. Eğer işgal edilen topraklardaki kişiler de vatandaşlık alabilseydi, İsrail içerisindeki Filistinli nüfus artmış olacaktı. İsrail toprak genişletme politikalarına karşın Yahudi nüfusu korumak amacı ile daha sonra işgal ettiği topraklardaki Filistinlilere vatandaşlık vermediği yönünde çıkarımda bulunulabilir.

2.3.4. 1973 Yom Kippur Savaşı

6 Ekim 1973 tarihinde Mısır ve Suriye güçleri Yahudiler için dini bayram o Yom Kippur kutlamaları zamanında İsrail’e saldırı gerçekleştirmiştir. Saldırıları daha çok Golan Tepeleri ve Sina’da yoğunlaşmıştır. Arap orduları ilk etapta ilerleyişlerinde başarı elde etse de İsrail daha sonra durumu tersine çevirmiştir. Araplar orduları ve İsrail arasındaki çatışma iki süper güç Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasında bölgedeki müttefikleri konusunda gerginliğe sebep olmuştur. Mart 1979 tarihinde Mısır ve İsrail arasında barış anlaşması imzalanmıştır. İsrail, 1980 yılında önce Kudüs’ün tamamını, ertesi yıl ise Golan Tepeleri’ni ilhak ettiğini açıklamıştır. İsrail-Mısır barış anlaşması ve BM 242 no’lu kararına aykırı olarak ilhak edilen topraklar BM Güvenlik Konseyi tarafından kınanmıştır.⁹⁹

⁹⁷ Berry, Philo, **a.g.e.**, s. 43-53.

⁹⁸ Riad Domazeti, “İsrail’de Etnik ve Dini Azınlıklar”, **İNSAMER**, Mart 2017, s. 5.

⁹⁹ Berry ve Philo, **a.g.e.**, s. 66-74.

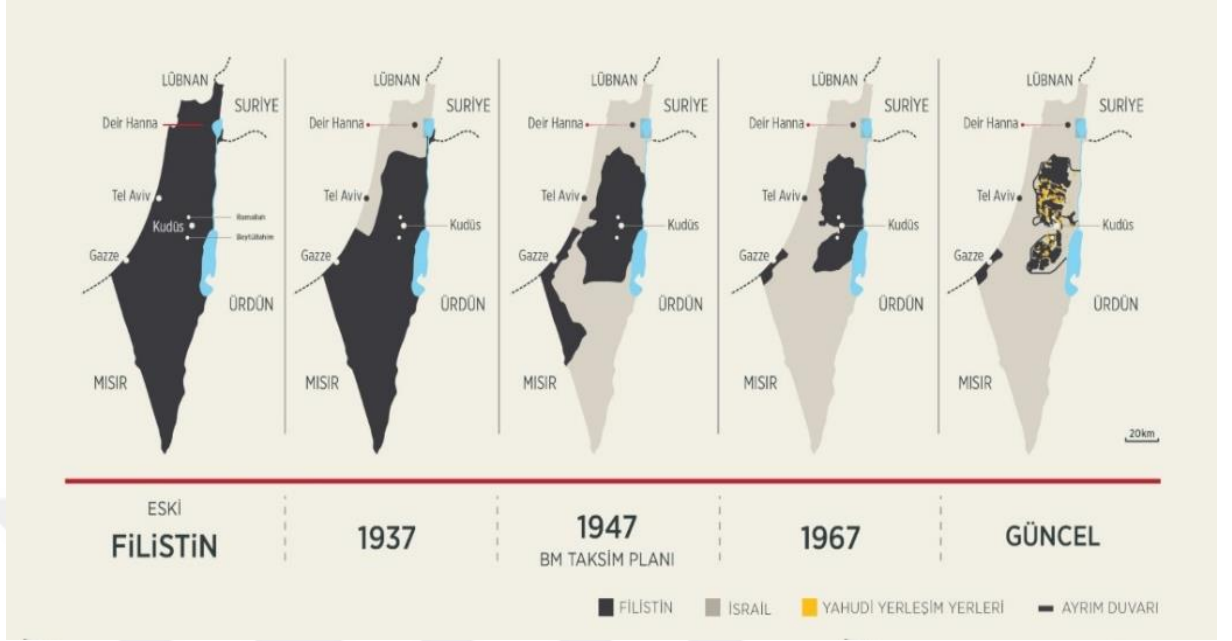
2.4. Yerleşimler Sorunu

Filistin topraklarına göç ve toprak satın almalar İsrail kurulmadan öncesine dayanmaktadır. Kurulştan itibaren ise İsrail, yerleşim yerleri ile topraklarını genişletmiştir. 1948'e kadar olan dönemde Dünya Siyonist Örgütü (DSÖ) yerleşimlere destek olmuştur. İşçi Federasyonu (Histadrut) sendikal hareketlere öncülük yapmıştır. Yahudi Ulusal Fonu (YUF) ise toprak satın alınması gibi konularda çalışmalar yürütmüştür. İki savaş arası dönemde Araplar arasındaki huzursuzluklar isyana dönüşmüştür. Göç dalgaları ile Yahudiler, toprak satın alarak ekonomide yer edinmeye başlamıştır. 1948 yılında İsrail'in devlet olarak büyük devletler tarafından tanınması ile İsrail yerleşim siyaseti devlet içerisinde benimsenmeye başlanmıştır.¹⁰⁰

İsrail'in kuruluşu ile İsrail Devleti sınırları içerisindeki topraklarda yerleşim sistemi dönüşüme uğramıştır. Bu bölgede yaşayan Filistinli Arap nüfusun çoğunluğu ya kaçmış ya da Yahudi birlikleri tarafından sınır dışı edilmiştir. Filistinli Araplar böylelikle köylerini, tarım alanlarını, kentsel alanları terk etmek zorunda kalmışlardır. Filistinli Arapların yerine göçmen dalgası ile gelen Yahudiler yerleşmiştir. Neredeyse tüm boş evler Yahudi yerleşimciler tarafından doldurulmuştur. Yahudi yerleşimciler, Holokost'tan kurtulan Avrupalı Yahudiler veya Arap ve Müslüman ülkelerden gelen kişiler olmuştur.¹⁰¹ Filistin toprakları geçmişten günümüze aşağıdaki haritadaki şekilde görüldüğü üzere değişim göstermiştir.

¹⁰⁰ Emre Yüksek, "Filistin'de İsrail Yerleşimleri," *Ortadoğu Analiz*, C.II, No: 23, 2010, s. 75.

¹⁰¹ Arnon Golan, "Jewish Settlement of Former Arab Towns and Their Incorporation into the Israeli Urban System (1948–50)", *The Israeli Palestinians: An Arab Minority in the Jewish State*, Ed. Alexander Bligh, Taylor & Francis e-Library, 2005, s.144.

Şekil 3. Filistin topraklarında İsrail'in yıllar içerisindeki genişlemesi gösteren haritalar.¹⁰²

1948 ve 1967 savaşlarından sonra birçok Filistinli yerinden edilmiştir. İsrail, 1967 savaşından sonra Batı Şeria, Doğu Kudüs'ü ve Gazze Şeridi'ni işgal edip yerleşim yerleri kurmaya başlamıştır. 1977'ye kadar iktidarda olan İşçi Partisi hükümeti güvenlik argümanları ile bu bölgelerde Yahudi yerleşimlerinin kurulmasını teşvik etmiştir. 1977 yılına kadar işgal altındaki topraklarda 90'dan fazla yerleşim yeri kurulmuştur. Yerleşimlerin kurulması savaş zamanında sivillerin korunmasına ilişkin Cenevre Sözleşmesi'nin 49. Maddesini ihlal etmektedir.¹⁰³ Birleşmiş Milletler çıkardığı karar ile yerleşim yerlerini kınamış olsa da İsrail yerleşim yeri inşasına devam etmiştir. İşgal toprağı olan Gazze'de ise 1968 yılı itibari ile yerleşim yerleri kurmuştur. İşçi partisinden yönetimi devralan sağcı parti Likud 1977-1987 yılları arasında Yahudi yerleşim yeri inşasına devam etmiştir. 1990 yılında ise İsrail hükümeti 1967 sınırlarını kabul etmediğini duyurmuştur. Batı Şeria'da Yahudi yerleşim

¹⁰² Aisha, Zeynep Hilal Karyağdı, **a.g.e.**

¹⁰³ Ann Mosely Lesch, "Israeli Settlements in the Occupied Territories, 1967-1977," **Journal of Palestine Studies**, C.VII, No: 1, 1977, s. 26-29.

birimlerinin birbirleri ile ve diğer Yahudi kentleri ile ulaşımını sağlamak için yollar inşa edilmiştir.¹⁰⁴

Esas olarak Batı Şeria, Golan ve Sina'da yerleşim politikaları izlenmiştir.¹⁰⁵ Mısır'dan Gazze Şeridi ve Sina Yarımadasını, Ürdün'den Doğu Kudüs ve Batı Şeria'yı ve Suriye'den Golan tepelerini alarak topraklarını genişletmiştir. Mısır ile yapılan görüşmeler sonucunda Sina yarımadasını kademeli olarak Mısır'a iade etmiştir. Gazze'nin 2005 yılında yükselen direniş sonucunda yönetimi Filistin Ulusal Yönetimi'ne bırakılmıştır. Doğu Kudüs ve Golan'ı kendi topraklarına katmıştır. Batı Şeria'da ise Oslo süreci ile Filistin şehirleri Filistinliler tarafından yönetilmektedir.¹⁰⁶ Ancak Doğu Kudüs'in resmi olarak ilhakı kabul görmemiştir. BM Doğu Kudüs'ün ve çevre yerlerin işgalini defalarca kınamıştır. Buna rağmen Yahudi yerleşimciler işgal edilmiş topraklara yasadışı bir şekilde yerleştirilmiştir.

1978 yılında Amerika'nın aracılığı ile Mısır ve İsrail arasında Camp David Anlaşması imzalanmıştır. Böylelikle Mısır İsrail'i tanıyan ilk Arap devleti olmuştur. 1991 yılında yapılan Madrid konferansı da barış süreci başlatma çalışmalarından biri olmuştur. İsrail ile Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin arasında silahların kontrolü, su sorunu ve mülteciler sorunu gibi sorunların tartışılması hedeflenmiştir ancak istenen sonuç alınamamıştır. Ancak bu konferansın ardından Oslo barış süreci başlamıştır.¹⁰⁷

İsrail, işgal altındaki toprakların yönetimini kontrol edebilmek çeşitli yollar geliştirmiştir. Batı Şeria bölgesinde yaşayan Yahudi yerleşimciler İsrail vatandaşı sayılırken Filistinlilere çeşitli kimlik kartları verilmektedir. Bu kimlik kartına sahip Filistinliler vatandaşlık hakkından yararlanamamaktadır ancak seyahat edebilmektedirler. 1948'de İsrail kurulduğunda İsrail topraklarında kalan Filistinli Araplar vatandaşlık almıştır. İsrail vatandaşı Filistinliler vatandaş Yahudiler gibi aynı

¹⁰⁴ Turgut Alp Boyraz, "52 yıldır devam eden işgalin adı: Yahudi yerleşim birimleri." AA, 20 Kasım 2019, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/52-yildir-devam-eden-iskalin-adi-yahudi-yerlesim-birimleri/1650695> , 20 Eylül 2022.

¹⁰⁵ Yüksek, **a.g.e.**, s. 76.

¹⁰⁶ Umut Uzer, "Birleşmiş Milletlerin İsrail Yerleşimleri Hakkındaki Kararı," **Şalom**, (Çevrimiçi) <https://www.salom.com.tr/arsiv/koseyazisi/101557/birlesmis-milletlerin-israil-yerlesimleri-hakkındaki-karari> , 5 Ekim 2022.

¹⁰⁷ Ufuk Ulutaş, Selin M. Bölme, Gülşah Neslihan Demir, Furkan Torlak ve Saliha Ziya, "İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu", SETA, 2012, s. 27.

kimlik kartına sahiptirler. Fakat Doğu Kudüs'te yaşayan Filistinlilere kalıcı oturma izni verilmiştir. İsrail vatandaşları ile aynı haklara sahip değildirler. Örneğin genel seçimlerde oy kullanamazlar ancak belediye seçimlerinde oy kullanabilirler.¹⁰⁸

Altı Gün Savaşları'ndan sonra vatandaş olan Filistinli Araplar işgal altına giren Gazze ve Batı Şeria'daki akrabaları ile iletişim kurma ihtimalleri arttığı için bu dönem İsrail vatandaşı olan Filistinliler arasında siyasal katılımın arttığı, toplumsal aktivizmin kuvvetlendiği bir dönem olmuştur. Bu savaşın diğer bir etkisi ise İsrail vatandaşı Filistinlilerin Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile tanışmaları olmuştur. FKÖ ile gelişen ilişkiler ve Filistin meselesinin 1967'de uluslararası alanda aldığı yeni boyut ile 1948'de İsrail sınırları içerisinde kalan Araplar arasında da Filistinli kimliği gelişmeye başlamıştır.¹⁰⁹

2.5. I. İntifada

9 Aralık 1987'de Gazze Şeridi'nde dört Filistinli işçinin İsraili bir şoförün kullandığı kamyon kazasında ölmesinin ardından İsrail ordusuna karşı başlayan eylemler birkaç gün içerisinde Batı Şeria'ya yayılmıştır. İntifada Oslo barış görüşmelerine kadar altı sene devam etmiştir.¹¹⁰

Birinci intifada esnasında İsrail hükümeti sokağa çıkma yasağı ilan etmiş, kamu hizmetleri durdurulmuş ve okullar kapalı kalmış. İletişim hizmetlerine kısıtlama getirilmiştir. Filistinlilerin bu duruma tepkisi yeraltı okulları geliştirmek, sağlık tesisleri oluşturmak, gıda depolayarak intifada faaliyetlerini desteklemek olmuştur.¹¹¹

İşgal altındaki topraklarda 1987 yılında başlayan intifada haftalar içerisinde büyümüş ve İsrail'in denetimine karşı bu bölgelerde örgütlü şekilde bir karşı koyuş hareketi başlamıştır.¹¹² İsrail kuvvetleri ve Filistinliler arasında başlayan kanlı çatışma tüm işgal bölgesine yayılmıştır. Filistinliler başkenti Kudüs olan bağımsız ve egemen

¹⁰⁸ Özge Özkoç, "İsrail'in Batı Şeria'daki Yerleşimci Politikası ve ABD'nin Filistin Sorununa İlişkin Barış Girişimleri: İki Devletli Çözüm Hâlâ Mümkün Mü," *Gazi Akademik Bakış*, C. XV., No: 29, 2021, s. 319-320.

¹⁰⁹ Ahmet Faruk Asa, "48 Bölgesi Arapları," *İNSAMER*, Ekim 2021, s. 5.

¹¹⁰ Berry, Philo, , *a.g.e.*, s. 82.

¹¹¹ Rami Nasrallah, "The first and second Palestinian intifadas" *Routledge Handbook on the Israeli-Palestinian Conflict*, Ed. J. Peters, D. Newman, New York, Routledge, 2013, s. 57.

¹¹² Helena Cobban, "The PLO and the Intifada," *Middle East Journal*, C. XLIV, No: 2, 1990, s. 208.

bir Filistin devleti kurmak istemişlerdir. Kendi kaderini tayin hakkını kullanmak isteyen Filistinlileri 1967 savaşı ile İsrail'in işgal altında tuttuğu Batı Şeria ve Doğu Kudüs'teki Yahudi yerleşimlerin boşaltılmasını ve ayrıca Filistinli mültecilerin kendi topraklarına koşulsuz olarak dönmelerini talep etmişlerdir. İslami bir hareket olan Hamas da bu dönemde kurulmuştur.¹¹³

1970'lerde ve 1980'lerde FKÖ ve Filistin Yönetimi liderliğinin yürüttüğü siyasi sürece İsrail'de yaşayan Arap nüfus pek dahil edilmemiştir. Bu dönemde Yeşil Hat içerisinde kalan ve işgal edilmiş topraklardaki Filistinliler arasında politik, sosyoekonomik veya kültürel bir ilişki biçimi kısıtlı kalmıştır. Filistin Yönetimi, İsrail'in iç işlerine müdahalesinden dolayı öfke uyandırmak veya İsrail içerisinde kalan 48 Araplarının sorunlu olduklarını göstermek istememiştir ancak ilişkisini düşük ve canlı bir seviyede tutmuştur. İsrail'deki Arap temsilciler Filistin sorununu destekliyor olsalar da Filistin'in iç mekanizmaları hakkında karar veremediklerinden onları etkileme şansı da olmamıştır. El Aksa intifadasına kadar iki grup arasında daha kısıtlı bir ilişki hüküm sürmüştür.¹¹⁴

2.6. Oslo Barış Süreci

13 Eylül 1993 tarihinde imzalanan Oslo Anlaşması İsrail ve Filistin arasındaki çatışmayı sona erdirmek amacı ile barış sürecine atılan ilk adım olmuştur. İsrail ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) bu anlaşma ile birbirlerini tanımayı ve işgal altındaki topraklarda belirlenen sınırlar dahilinde Filistin Özerk Yönetimi'nin kurulmasını ve geçici bir dönem ardından çözüme varılmasını hedeflemişlerdir. Oslo ve onu izleyen anlaşmalar sürecinde Kudüs, mültecilerin geri dönüşü, Yahudi yerleşimleri konularında sadece geçici düzenlemelere gidilmiştir.¹¹⁵

¹¹³ Esat Fırat. "Filistin'de İsrail işgaline karşı başlayan Birinci İntifada'nın üzerinden 34 yıl geçti."AA, 9 Aralık 2021, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistinde-israil-iskaline-karsi-baslayan-birinci-intifadanin-uzerinden-34-yil-gecti/2442849> , 6 Haziran 2022.

¹¹⁴ Elie Rekhess, "The Arabs of Israel after Oslo: Localization of the national struggle," *Israel Studies*, C. VII, No:3, 2002, s.3-4.

¹¹⁵ Erhan Keleşoğlu, *İsrail Yurttaşı Filistinliler: Yurttaşlık, Kimlik, Siyaset*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 66-69.

Barış görüşmeleri sürecinde Ürdün İsrail'i tanıyan ikinci Arap devleti olmuştur. Ancak bu süreç Oslo Anlaşmasını imzalayan İsrail Başbakanı İzhak Rabin'in 1995 yılında bir suikast ile öldürülmesinin ardından sekteye uğramıştır. Süreç devam ettirilmeye çalışılsa da iki tarafın da anlaşma koşullarını yerine getirmemesi nedeni ile çatışmalar devam etmiştir.¹¹⁶ Beş sene süren geçiş süreci sonunda İsrail İşçi Partisi lideri Ehud Barak ve Filistin Yönetimi Cumhurbaşkanı Yaser Arafat ile görüşmeler yapmış ancak bir anlaşmaya varılamamıştır. Eylül 2000 yılında muhalefet lideri Ariel Şaron'un Harem ül-Şerif'i ziyareti ile başlayan ikinci intifada bu çözümsüzlüklere bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.¹¹⁷

Hem iç siyasetteki değişiklikler hem de uluslararası alanda olan değişiklikler İsrail vatandaşı Filistinliler arasında İsrailli ve Filistinli olma ulusal kimlik ikilemini daha belirgin bir hale getirmiştir. Oslo barış süreci ile Filistin sorununun başlarda çözülecek gibi görünmesi ve İsrail'in FKÖ'yü tanıması İsrail'de yaşayan Filistinli nüfusun Filistinli ve İsrailli kimlik çıkmazının çözüleceğine dair umut vermiştir. Birçok İsrailli Arap için Filistinli kimliği artık devlete sadakatsizliğin veya devletle özdeşleşmemenin ifadesi olmaktan çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde İsrail'de yaşayan Filistinliler arasında eşit yurttaşlık temaları önem kazanmıştır. Oslo süreci 1948'den bu yana İsrail'deki Filistinli azınlık için Yahudilerle eşit statü ve vatandaş olarak tam haklardan yararlanma olanağı doğurmuştur. Daha fazla eşitlik elde edeceklerine dair ümitleri artmıştır. Ancak Oslo sürecinin beklendiği gibi ilerlememesi bu ümitleri boşa çıkarmıştır.¹¹⁸

Oslo barış sürecinin çözümsüz kalması İsrail içerisindeki Yahudi toplumun Araplara bakışında daha keskin ve düşmanca bir etki yaratmıştır. Güvenlik kaygısı gerilime neden olmuştur. Filistinlilerle müzakere içerisinde olan İzak Rabin'in Yahudi biri tarafından suikaste kurban gitmesi İsrail'deki toplumun Filistinlilere bakışını sergileyen örneklerden biridir. Oslo süreci İsrail'de yaşayan Filistinli vatandaşları ve Yahudiler arasındaki ilişkiyi ve bir arada yaşama tecrübesini de etkilemiştir.¹¹⁹ Barış

¹¹⁶ Ulutaş vd., **a.g.e.**, 28.

¹¹⁷ Keleşoğlu, **a.g.e.**, s.75.

¹¹⁸ Rekhess, **a.g.e.**, s. 1-6.

¹¹⁹ Asa, **a.g.e.**,s.10.

sürecini İsrail vatandaşı Filistinliler desteklemesine rağmen sonucun beklendiği gibi barış getirmemesi İsrail içerisindeki Filistinlileri tekrar bir kimlik çıkmazına sokmuştur.

2.7. II. İntifada

Oslo barış sürecinin Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ni işgal altından çıkaramaması ve yerleşimlerin devam etmesi akabinde İsrail askeri kontrol noktalarını arttırması Filistinliler arasında öfkeye sebep olmuştur. Likud lideri Ariel Şaron'un 2000 yılı Eylül ayında 1000 kişilik bir güvenlik kuvveti ile Müslümanların kutsal saydığı Harem ül-Şerif'i ziyareti ile ikinci intifada patlak vermiştir. Filistinliler Şaron'un bu ziyaretini İslam'a hakaret olarak algılamışlardır. Bu dönemde İsrail iç siyasetinde değişimler yaşanmıştır. Ehud Barak uzlaşmacı bir dil kullanırken rakibi Ariel Şaron 2001 seçim kampanyasında İsrail güvenliğini önemseyen ama çatışmaya barışçı çözüm arayabilen eski bir savaşçı imajı çizmiştir. Seçimleri kazanan Şaron, hükümetini kurarken intifada süreci de devam etmiştir.¹²⁰

Pressman ikinci intifadanın başlamasını üç sebeple açıklamaktadır. İlk olarak 1993-2000 yılları arasında devam eden Oslo görüşmeleri beklentiler ve sahadaki gerçekliğin örtüşmemesi nedeniyle Filistin halkı içerisinde hoşnutsuzluk yaratmıştır. İkinci olarak hem İsrail hem de Filistin tarafları karşılıklı olarak bir tarafın şiddete hazırlanma ihtimaline karşı eylem planları hazırlamıştır. Üçüncü olarak ise Şaron ve Arafat'ın politikaları olmuştur.¹²¹

İkinci intifada sürecinde Filistinli Arap vatandaşların tepkisi daha aktivist olmuştur. İkinci intifadanın Mescid-i Aksa'da başlaması hayatlarını doğrudan etkilemiştir. Olaylara tepki göstermeleri artık sorunun sadece Batı Şeria veya Gazze Şeridi ile sınırlı olmadığını tüm Filistin toplumunu ilgilendirdiğini göstermiştir.¹²² Ayrıca Ariel Şaron'a karşı artan ilgi ve Ehud Barak'a karşı seçimleri kazanması İsrail seçmeninin aşırı sağ ve milliyetçi yöne doğru gittiğini göstermiştir.¹²³

¹²⁰ Cleveland, *a.g.e.*, s.563.

¹²¹ Jeremy Pressman, "The Second Intifada: Background and Causes of the Israeli-Palestinian Conflict," *Journal of Conflict Studies*, C. XXII, No: 2, 2003, s.114-115.

¹²² Asa, *a.g.e.*, s.11.

¹²³ Süleyman Seydi, "İsrail Seçimlerinin Ortadoğu Barış Sürecine Etkisi," *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 322.

İkinci intifada sürecinde İsrail hükümeti terör saldırılarını önlemek amacı ile 2003 senesinde Vatandaşlık ve İsrail'e Girme yasasını tanıtmıştır. Yasa İsraililerle evlenen Filistinlilerin kalıcı oturma izni almasını büyük ölçüde engellemiştir.¹²⁴

Vatandaşlık ve İsrail'e Girme Yasası 2003 yılından itibaren her yıl yenilenen bir yasa olmuştur. Temmuz 2021'de yasanın onaylanması engellenmiştir. Yasa, düşman ülke veya sakinleri için düzenlemeler içermektedir ve amacının ulusal güvenliği sağlamak olduğu belirtilmektedir.¹²⁵

Hem iç siyaset hem de işgal bölgelerinde olan olaylar paralel olarak ilerlemiştir. 2003 yılı vatandaşlık yasasının amacı Yahudi ulusunun demografik üstünlüğünü korumak olmuştur. Buna paralel olarak 2003 yılında Ariel Şaron'un Gazze'den çekilme planı 2005 yılında tamamlanmıştır. İsrail tek taraflı olarak işgal bölgesinden çekileceğini açıklamıştır. Hükümetin Ağustos 2005 tarihinde 21 Yahudi yerleşim yerinin tamamını tahliye ettiğini duyurması ile Eylül ayı başlarında İsrail Savunma Kuvvetleri Gazze Şeridi'nden çekilmiştir.¹²⁶ Ancak intifadanın bitmesinde net bir neden yoktur. İsrail'in Gazze'den çekilmesi bir sebep olarak gösterilirken başka argümanları da paylaşılanlar vardır.

Tüm bu olaylar sonucunda işgal altındaki topraklarda bir olayın yaşanmasının İsrail iç siyasetini doğrudan etkilediği ve İsraili Arap vatandaşların da bu gerilimden etkilendiğini çıkarımında bulunulabilir. Gazze'den çekilme planı yükselen Filistin nüfusunu kontrol altında tutamama çekincesi ile atılmış bir adım olarak okunabilir. Öte yandan bir sonraki bölümde detaylı bir şekilde ele alınacak Vatandaşlık Yasası yine Filistinli Araplara karşı çoğunluğu koruma gayreti arasında sayılabilir.

2.8. İsrail'de Kalan Filistinli Araplar

¹²⁴ Aaron Boxerman, "New 'Citizenship Law' advances, months after ban on Palestinian spouses lapsed," **The Times of Israel**, 9 Ocak 2022, (Çevrimiçi) <https://www.timesofisrael.com/new-citizenship-law-advances-months-after-ban-on-palestinian-spouses-lapsed/>, 7 Mayıs 2022.

¹²⁵ Orly Noy, "Israel citizenship law no longer hides its real goal of Jewish supremacy," **Middle East Eye**, 21 Mart 2022, (Çevrimiçi) <https://www.middleeasteye.net/opinion/israel-citizenship-law-anti-palestinian-discrimination-new-heights>, 22 Temmuz 2022.

¹²⁶ Sumantra Bose, **Contested Land: Israel-Palestine, Kashmir, Bosnia, Cyprus, and Sri Lanka**, London, Harvard University Press, 2007, s. 204.

İsrail'in Filistinli vatandaşları, vatandaş olmaları sebebi ile işgal altında yaşayan Filistinlilerden daha fazla haklara sahiptirler ve İsrail medeni yasalarına tabi yaşamaktadırlar. İşgal altındaki Doğu Kudüs'te yaşayan Filistinliler ise vatandaşlık hakkına sahip değildirler, kalıcı oturma izinleri vardır. Filistinli İsrail vatandaşları ve kalıcı oturma iznine sahip Filistinliler İsrail nüfusunun yaklaşık olarak %21'ini oluşturmaktadır (1,9 milyonu). Filistinli vatandaşların %90'ı ise bugün Kuzey İsrail'deki Celile ve Üçgen bölgelerinde ve güneydeki Necef bölgesinde yaşamaktadırlar. Geriye kalanlar ise karma şehirlerde yaşamlarını sürdürmektedirler.¹²⁷

1948 yılında İsrail'in kuruluşu ile çoğu Filistinli topraklarından göç etmek durumunda kalmıştır. Bir kısmı ise İsrail toprakları içerisinde kalmıştır. Bu kişiler İsrail vatandaşlığı almışlar ancak 1967 savaşı ile işgal edilen topraklardaki kişilere vatandaşlık verilmemiştir. İsraili Filistinliler veya Araplar söylemi vatandaşlık almış kişiler için kullanılmaktadır.

İsrail'in kuruluş yıllarında Filistinli nüfus tek bir bölgede toplanmış ve dışlanmıştı. Özellikle göç edenlerin eğitimli kesimler olması İsrail'de kalan Filistinli nüfusun sosyoekonomik bakımdan zayıflamasına neden olmuştur. İsrail'in Yahudi göçleri alması ise Filistinliler arasındaki bağları koparmak için kullanılan yöntemler arasında yer almaktadır. Böylelikle İsrail sınırları içerisinde kalan Arapların iletişim ağları minimuma indirgenmek istenmiştir. Ayrıca Filistin'e ait yer isimleri değiştirilmiştir. Arap topraklarını kontrol eden İsrail güçleri Filistinlilerden kalan gayrimenkulleri ve diğer mülkleri Yahudilerin kullanımına açmıştır.¹²⁸

1948 ve 1966 yılları arasında İsrail, Filistinli vatandaşlarını askeri yönetim altında tutmuştur. Bu süreç içerisinde İsrail'in Filistinli vatandaşlarının ülke içi dolaşımı denetim altında kalmıştır. İsraili Filistinlilerin işlerine ulaşım sağlamaları veya tıbbi ihtiyaçlarını karşılamak için izne ihtiyaçları olmuştur. Aynı zamanda Filistinlilerin mülklerine el koymak, Filistinlilere ait köylerin kapatılması ve askeri mahkemelerde yargılama süreçleri gibi birçok yetki alanı İsraililer tarafından Britanya

¹²⁷ Uluslararası Af Örgütü, **İsrail'in Apartheid Rejimi**, London, Amnesty International, 2022, s. 8-9.

¹²⁸ Domazeti, **a.g.e.**, s. 4.

Filistin Mandası Savunma (Olağanüstü Hal) Yönetmeliği esas alınarak kullanılmıştır. Bu süre zarfında protestolar yasaklanmış, siyasal özgürlükler kısıtlanarak bir denetim sistemi kurulmuştur.¹²⁹ 1967 yılında Gazze ve Batı Şeria'nın işgal edilmesi İsrail içerisinde kalan Filistinli nüfus ile işgal altında yaşayanların iletişimini kolaylaştırmıştır. Milliyetçilik ve İslamlaşma bu dönemde yükselmeye başlamıştır. İsrail içinde kalan Filistinliler bu dönemde siyasal yönetim, sosyal ve kültürel eşitlik, eğitim fırsatları alanlarında taleplerde bulunmuşlardır.¹³⁰

1948 İsrail'in kuruluş bildirgesi ile İsrail Yahudi devleti olarak tanımlanmıştır. Yazılı bir anayasa olmadığı için Temel Kanunlar yasa işlevi görmektedir. 1950 yılında tüm Yahudiler için yurda dönüş çağrısı yapılmış ve Geri Dönüş Yasası ile İsrail'e göç etme hakkı tanınmıştır. 1952 Vatandaşlık Yasası ise kendiliğinden İsrail vatandaşı olma hakkı tanınmıştır. Ancak yerinden edilmiş Filistinliler için böyle bir hak tanınmamış aksine yurtlarından edilmiş Filistinli mültecilerin evlerine dönmesi yasaklanmıştır. 2018 yılında kabul edilen ulus devlet yasası ile İsrail'in bir Yahudi devleti olduğu onanmıştır. Bu yasa ile İsrail'deki Filistinli vatandaşların demografisi denetim altında tutulmuştur.¹³¹

30 Mart 1976 tarihinde ilk defa İsrail ve İsrail vatandaşı Filistinliler arasında kitlesel bir çatışma yaşanmıştır. İsrail'in kuzeyinde bulunan Celile bölgesinde yaşayan İsrail vatandaşı Filistinlilerin topraklarına el koyması üzerine protesto ve gösteriler düzenlenmiştir. Olaylarda 6 Filistinli yaşamını yitirmiştir. Toprak Günü olarak anılan bu olay direniş sembolü haline gelmiştir. Bu olay ile İsrail vatandaşı Filistinliler, yurtdışında sürgünde olanlar ve işgal altındaki topraklarda yaşayanlar arasında Filistinli kimliği önemli hale gelmiştir.¹³² Filistinliler için direniş sembolü haline gelen Toprak Günü her sene hatırlanmaktadır.¹³³

¹²⁹ Uluslararası Af Örgütü, **a.g.e.**, s. 9.

¹³⁰ Domazeti, **a.g.e.**, s. 5.

¹³¹ Uluslararası Af Örgütü, **a.g.e.**, s. 7.

¹³² Turgut Alp Boyraz, "Direnişin Sembolü İsrail Toprak Günü," **AA**, 30 Mart 2018, (Çevrimiçi)

[¹³³ Asa, **a.g.e.**, s. 7.](https://www.aa.com.tr/tr/dunya/direnisin-sembolu-filistin-toprak-gunu/1103443#:~:text=Quds&text=Filistinliler%2C%2030%20Mart%20Toprak%20G%C3%BCn%C3%BC,ba%C5%9Fkentleri%20geni%C5%9F%20kat%C4%B1%20C4%B1ml%C4%B1%20g%C3%B6sterilere%20haz%C4%B1rlan%C4%B1yor, 7 Eylül 2022.</p></div><div data-bbox=)

2.8.1. Siyaset Alanında İsrail’de Yaşayan Araplar

İsrail’in kuruluşundan 1966 yılına kadar devam eden askeri yönetim Filistinli Araplara karşı uygulanmıştır. Askeri yönetim esnasında siyasal alanda pek etkin olamayan Filistinli Araplar, askeri yönetimin ardından siyaset alanında yer almaya çalışmışlardır. Ancak Araplar arasında İsrail Devleti’ni kabul etmeyen grup, seçimleri boykot etme eğiliminde olmuştur. Bir grup ise seçimlere katılmanın gerekliliğine inanarak belirli partiler içerisinde yer almaya çalışmışlardır. Araplar arasında seçim sistemi içerisinde bulunmak istemeyen bir grup olduğu için siyaset alanındaki etkileri sınırlı olmuştur. Ancak son senelerde siyaset alanında daha aktif oldukları söylenebilir.¹³⁴

Devletin kuruluş yıllarında Arap seçmenlerin temsilcileri sembolik düzeyde kalmakla beraber daha çok ülkedeki hâkim parti olan Mapai içerisinde yer almışlardır. Zamanla İsrail Komünist Partisi (Maki) içerisinde seçmenlerini temsil etmişlerdir. Daha çok bir Yahudi partisi olmasına rağmen anti Siyonist söylemleri, Filistin’de bir Arap devletinin kurulmasını desteklemesi sebepleri ile Filistinli Araplardan destek almıştır.¹³⁵

1965 yılında Maki’den ayrılan bir grup Rakah adı ile anılan bir siyasal oluşum ortaya çıkarmıştır. Rakah İsraili Arapların desteklediği bir oluşum olmuştur. Rakah 1977 yılında Yahudi Kara Panterler Hareketi ile birleşerek Hadaş’ı kurmuştur. Hadaş Partisi başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız bir Filistin Devleti’ni savunduğu için İsraili Araplar tarafından destek görmüştür.¹³⁶ 70’lerin sonlarında İsrail iç siyasetinde İsraili Arapların radikalleştiği ve FKÖ yörüngesine girdiği yönünde tartışmalar İsrail yapılmaya başlanmıştır. Özellikle 30 Mart 1976 yılındaki Toprak Günü olaylarında ilk defa ülke içinde kanlı bir çatışmanın yaşanması bu tartışmaları körüklemiştir. 1977 yılında yapılan genel seçimlerde Hadaş partisinin Arap bölgelerindeki toprakların kamulaştırılmasını eleştirmesi Arap seçmenden oy kazanmasını sağlamıştır. Celile

¹³⁴ Mervan Muaşer, “İçerideki Filistinli Araplar kimler?,” **Şarkul Avsat**, 18 Mart 2020, (Çevrimiçi) <https://turkish.aawsat.com/home/article/2186936/mervan-mua%C5%9Fer/%E2%80%8Bi%C3%A7erideki-filistinli-araplar-kimler>, 11 Aralık 2022.

¹³⁵ M. Bürkan Serbest, "Tarihsel Kökenleriyle İsrail’de Siyasal Partiler," **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. LX, No: 2, 2005, s. 241.

¹³⁶ Serbest, **a.e.**, 241-243.

bölgesinde yaşayan İsraili Arapların büyük bir kısmı 1977 genel seçimlerinde partiye destek vermiştir.¹³⁷ Partinin ana hedeflerinden biri İsrail'in Filistinlilerle ve diğer Araplarla barış yapmasını sağlamak olmuştur. Arapların desteklediği bir diğer parti Balad 1995 yılında kurulmuştur. Kurulduğu dönemde İsrail'de ulusalcı eğilimleri olan Arap hareketlerini birleştirmiştir. Balad'ın temel hedefi İsrail içindeki Arap toplumunun ulusal kimliğinin korunması, toprak iadesi, Arap dilinin korunması ve Arapları devletin asli unsuru haline getirmek istemesi olmuştur. Ayrıca parti, Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkını desteklemiştir. Bir diğer parti Ta'al partisidir. 1990 yılında Filistinli bir siyasetçi tarafından kurulan parti, Filistin-İsrail barış sürecini desteklemiştir. İsrail'in 1967 sınırlarını tanımakla beraber başkenti Kudüs olan bir Filistin Devleti'ni savunmuştur.¹³⁸

İsrail siyasetinde Oslo sürecine kadar etkili parti İşçi Partisi olmuştur. Ancak İsrail iç siyasetinde giderek sağın yükselişe geçişi Likud'u hâkim parti konumuna getirmiştir. Netanyahu liderliğindeki Likud'un izlediği politikalar sağ eğilimli bir çizgide yer almıştır. Özellikle son yıllarda ayrımcı yasaların kabulü Arapların siyasi güçleri arasındaki anlaşmazlıkları bir kenara bırakmalarına neden olmuştur. 2021 seçimlerinde seçim barajını aşabilmek için Arap partileri ortak liste oluşturup seçimlere katılmıştır.¹³⁹ 1948 yılından buna yana 23 Mart 2021 seçimlerinde ilk kez bağımsız bir Arap partisi sekiz partili koalisyon hükümetinde yer almıştır. Ancak bu koalisyon da başarılı olamamıştır.¹⁴⁰ Kasım 2022 seçimlerinde Netanyahu'nun başında olduğu Likud partisi çoğunluğu elde etmiştir.

2.9. Güncel Olaylar

Yakın dönemdeki olaylara bakıldığında İsrail genişleme ve ayrımcı politikalarına devam etmektedir. Kudüs'ün bir bütün olarak İsrail'in başkenti

¹³⁷ Hillel Frisch, **Israel's security and its Arab citizens**, New York, Cambridge University Press, 2011, s. 67.

¹³⁸ Ulutaş vd., **a.g.e.**, s.143-148.

¹³⁹ Muaşer,**a.g.e.**

¹⁴⁰ "İsrail genel seçimleri 1 Kasım'da yapılacak, Lapid başbakanlık görevini devraldı," **BBC News Türkçe**, 30 Haziran 2022, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61993815>, 25 Ekim 2022.

yapılmak istenmesi, evlerinden çıkarılan Filistinli aileler ve Filistinli Şirin Ebu Akile'nin ölümü son dönemlerde yaşanan güncel olaylar arasındadır.

2.9.1. Yüzyılın Anlaşması

2017 yılında ABD'nin İsrail büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e alması Kudüs'ün başkent olmasını desteklediği ilk girişimlerden biri olmuştur.¹⁴¹ 2020 yılında İsrail başkanı Netanyahu ve Amerika Birleşik Devletleri başkanı Donald Trump'ın ortak açıklaması ile -Trump'ın Yüzyılın Anlaşması olarak lanse ettiği- Ortadoğu Barış Planını açıklamışlardır. ABD başkanı Donald Trump, Kudüs'ü İsrail'in bölünmemiş başkenti olarak tutma sözü vererek barış planını açıklamıştır.¹⁴² Planda Kudüs'ün idari yönetiminin İsrail'e bırakılması, Filistinlilere Kudüs'ün doğusunda bir yerin verilmesi, Filistin'in askeri gücünün olmaması kararları Filistin Devlet Başkanı Mahmut Abbas ve yönetimi tarafından olumsuz değerlendirilmiştir.¹⁴³

2.9.2. Şeyh Cerrah Olayları

6 Mayıs 2021 tarihinde Doğu Kudüs'te yer alan Şeyh Cerrah Mahallesinde yaşayan Filistinlilerin evlerinden çıkarılması bölgede gerilime sebep olmuştur. Evlerinden çıkma tehdidi ile karşı karşıya kalan kişileri desteklemek için gelen göstericilere İsrail polisi müdahalede bulunmuştur. Olaylar Ramazan ayına denk gelmiştir. İftar vaktinde göstericiler ve bölgedeki Yahudiler arasında çıkan kavga olayları tırmandırmıştır. İsrail güçlerinin Mescid-i Aksa'ya ses bombalarıyla saldırısı sonrasında Filistinliler tepki göstermiştir. Kudüs ve çevresinde birçok Filistinli gözaltına alınmıştır. Bu olaylara Batı Şeria ve Gazze'den de tepki gelmiştir. Batı Şeria'daki gösterilerde 30'dan fazla kişi hayatını kaybetmiştir. İsrail'in Filistin topraklarındaki müdahalesinin durmaması üzerine Gazze'den İsrail'e roket

¹⁴¹ "ABD Başkanı Donald Trump, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdı," **BBC News Türkçe**, 6 Aralık 2017, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42258773>, 16 Şubat 2022.

¹⁴² "Trump releases long-awaited Middle-East peace plan," **BBC News**, 28 Ocak 2020, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51288218>, 14 Ekim 2020.

¹⁴³ Hacı Mehmet Boyraz, Mahmut Alrantisi, "Biden Döneminde Filistin Meselesini Ne Bekliyor?" SETA, Nisan 2021, (Çevrimiçi) <https://www.setav.org/biden-doneminde-filistin-meselesini-ne-bekliyor/>, 5 Kasım 2022.

atılmıştır.¹⁴⁴ İsrail'in Filistin topraklarına müdahalesi İsrail'deki karma şehirlerde şiddet olaylarını tırmandırmıştır. Yüzlerce İsrail vatandaşı Filistinli gözaltına alınmıştır. İsrail'in saldırıları ve sağ kesimin provokasyonları İsraili Filistinliler ve Yahudiler arasındaki gerilimi giderek tırmandırmıştır.¹⁴⁵

Kudüs Sulh mahkemesi 2019 yılında Yahudi yerleşimcilerin talebi üzerine 12 Filistinli ailenin evlerini boşaltması kararını vermiştir. Şeyh Cerrah Batı Şeria'da bulunan Nablus ve Doğu Kudüs'teki Filistinlilerin iletişim kurabilmesi için önemli bir konumdadır.¹⁴⁶

Şekil 4. İsrail kolluk kuvvetleri tarafından müdahale edilmiş bir kişiyi gösteren fotoğraf.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Enes Canlı, "Filistin ve İsrail'de 2021'e Şeyh Cerrah Olayları ile Gazze'deki savaş damga vurdu." AA, 29 Aralık 2021, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistin-ve-israilde-2021e-seyh-cerrah-olaylari-ile-gazzedeki-savas-damga-vurdu/2460278>, 5 Kasım 2022.

¹⁴⁵ Abdurrauf Arnavut, Safiye Karabacak, Halime Afra Aksoy, "İsrail vatandaşı Filistinliler ve Yahudiler arasındaki çatlak büyüyor." AA, 28 Mayıs 2021, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-vatandasi-filistinliler-ile-yahudiler-arasindaki-catlak-buyuyor/2257318>, 5 Kasım 2022.

¹⁴⁶ Abdurrauf Arnavut, Çağrı Koşak, "Doğu Kudüs'te İsrail güçlerinin saldırılarının odağındaki tarihi mahalle: Şeyh Cerrah," AA, 14 Mayıs 2021, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dogu-kuduste-israil-guclerinin-saldirilarinin-odagindaki-tarihi-mahalle-seyh-cerrah/2240980>, 14 Aralık 2022.

¹⁴⁷ Arnavut, vd., a.e.

Doğu Kudüs'te yaşayan Filistinlilerin göz altına alınması ve göstericilere polis müdahalesi protesto hakkının engellendiğini göstermektedir. Doğu Kudüs bölgesi 1967 savaşından sonra önce işgal edilmiş ve daha sonra ilhak edilmiş bir bölgedir. Bu bölgede yaşayan Filistinlilere kalıcı oturma izni verilmesine rağmen bir vatandaş ile eşit haklara sahip değildir. Bu anlamda İsrail'in Filistinlileri Doğu Kudüs'te evlerinden çıkarmaya çalışması Filistin nüfusunun bölgeye nüfuz etmesini istemediğini göstermektedir. Böyle bir durumda gösteri yapılması kaçınılmazdır. Yerleşimcilerin yerleşmesi ise Filistinliler arasındaki iletişimin engellenmesi olarak okunabilir.

2.9.2. Şirin Ebu Akile'nin Ölümü

Al Jazeera gazetesinin Filistinli ve Amerikan vatandaşı muhabiri olan Şirin Ebu Akile, İsrail Savunma Kuvvetleri'nin Batı Şeria'nın Cenin kentine yaptığı baskını haber yaparken 11 Mayıs 2022 tarihinde öldürülmüştür. Kimin tarafından öldürüldüğüne dair iç soruşturma devam ederken, İsrail önce Filistin tarafından ateş açıldığını iddia etmiştir. Al Jazeera, CNN, Associated Press, Washington Post ve New York Times dahil olmak üzere birçok medya kuruluşu kendi araştırmalarını yürütmüştür.¹⁴⁸ Araştırmalar sonucunda İsrail Savunma Kuvvetleri tarafından ateş açılmış olabileceği şüphesi kuvvetlenmiştir. İki hafta sonra İsrail Savunma Kuvvetleri askerlerinden birinin ateş açarken gazeteciyi vurmuş olma ihtimallerinin yüksek olduğunu kabul etmiştir. Ancak bunun kasıtlı yapılmadığını bu nedenle de herhangi bir askere dava açılmayacağını açıklamışlardır.¹⁴⁹ Bu olaylardan sonra aşırı sağcı siyasetçi İtimar Ben-Gvir, Al Jazeera gazetecilerinin İsrail'den sınır dışı edilmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁵⁰

¹⁴⁸ "Incoming Israeli minister calls for expulsion of Al Jazeera," **Al Jazeera**, 7 Kasım 2022, (Çevrimiçi) <https://www.aljazeera.com/news/2022/12/7/israels-ben-gvir-calls-for-expulsion-of-al-jazeera-journalists>, 11 Aralık 2022.

¹⁴⁹ Sahar Akbarzai , Xiaofei Xu , **Hadas Gold** , Michael Callahan ve **Evan Perez** , CNN, "Israel reveals US probe into Shireen Abu Akleh's death but says it 'will not cooperate'," 15 Kasım 2022, (Çevrimiçi) <https://edition.cnn.com/2022/11/15/middleeast/shireen-abu-akleh-israel-us-investigation-intl/index.html>, 11 Aralık 2022.

¹⁵⁰ "Incoming Israeli minister calls for expulsion of Al Jazeera," **Al Jazeera**.

Olayda öldürülen kişinin Filistinli olması ve İsrail'in ilk önce olayı üstlenmek istememesi, gazetecinin kim tarafından öldürüldüğünü bulmaması olayın üstünün kapatılmak istendiğini göstermektedir. Öte yandan sağcı bir siyasetçinin uç noktadaki yorumları basın ve ifade özgürlüğünü zedeler niteliktedir. Akile'nin ölümü ve Şeyh Cerrah olaylarında polis müdahalesi demokrasiden uzaklaşıldığını gösteren olaylardır. Sağcı bir siyasetçinin söylemleri ise akla otoriter rejimleri getirmektedir. Bu halde bir sonraki adım Filistinli Arapların sınır dışı edilmesi düşüncesi olabilir.

Tüm bu olaylar; Oslo barış süreci, intifada süreçlerinde Filistinli Arapların Filistin toplumu ile bağ kurdukları görülmüştür. Filistinli kimliklerine yakınlaştıkları ve İsrail hükümeti tarafından potansiyel düşman olarak görüldükleri çıkarımı yapılabilir. Özellikle yerleşim politikaları ile Filistinliler arasındaki bağın koparılmak istenmesi İsrail içerisindeki Filistinli Arapların da potansiyel düşman olarak algılandıklarını göstermektedir.

Sonuç olarak bu bölümde öncelikle İsrail ve Filistin arasındaki çatışmanın tarihsel arka planına bakılmıştır. İsrail'in kuruluşundan bu yana İsrail topraklarında kalan Filistinli Arapların İsrail ve Arap devletleri arasındaki savaştan nasıl etkilendikleri, Altı Gün Savaşı sonrasında Filistinli Arapların tutumları, Oslo süreci, intifada süreçlerinde yükselen siyasi bilinçlenme ve Filistin'deki akrabaları ile kurdukları bağlar ele alınmıştır. İsrail'in kuruluşundan itibaren neredeyse bir yüzyıldır devam eden çatışma işgal altındaki halkla kurdukları bağ nedeni ile İsrail sınırları içerisinde kalan Filistinli Arapların da bu çatışmadan etkilenmesine neden olmuştur. İşgal altındaki akrabaları ile iletişim kurma ihtimallerinin olması aralarındaki dayanışmayı kuvvetlendirmiştir. Filistinli Arapların işgal altında yaşayan veya mülteci olan Filistinlilerden farklı İsrail sistemi içerisindeki baskılara maruz kalmak olmuştur. Ayrıca İsrail vatandaşlığı aldıkları için Arap ülkeleri tarafından destek görmemişlerdir. İntifada süreçleri ve Oslo sürecinden sonra kendilerini Filistinli kimliğine daha yakın görmüşlerdir. Güncel olaylara bakıldığında ise Kudüs'ün bir bütün olarak İsrail'in başkenti lanse edilmesi, Şeyh Cerrah olayları ve Şirin Ebu Akile'nin ölümünden sonra yargılama sürecinin devam etmemesi İsrail'in Filistinlileri ötekileştirdiğini göstermektedir.

Bu bölümde genel olarak İsrail'in kuruluşundan bu yana yaşanan olayların Filistinli Araplar üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Bir sonraki bölümde iç siyasette alınan kararların Filistinli Araplar üzerindeki etkisi incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

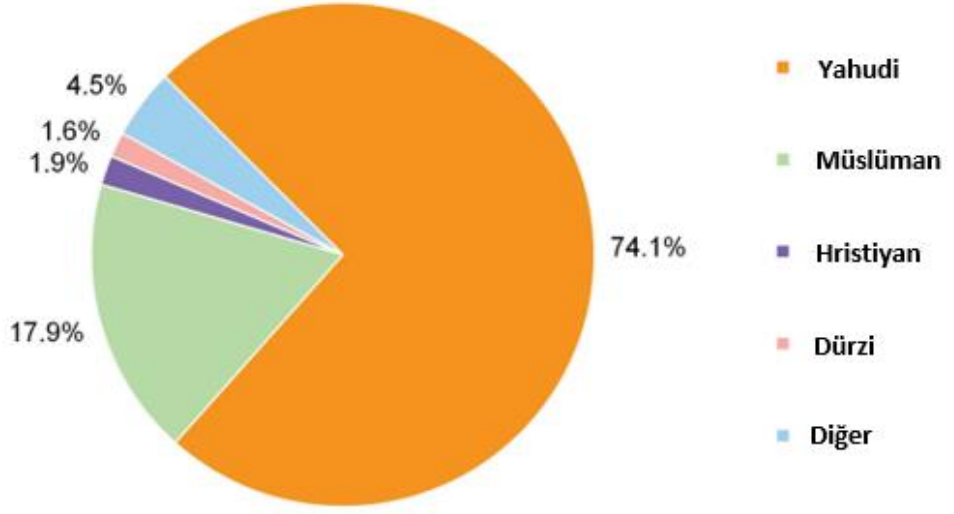
İSRAİL'DE TOPLUMSAL YAPI VE KONTROL UYGULAMALARI

Bu bölümde Araplar ve Yahudiler arasındaki ayrımlar kontrol metodu ile incelenecektir. Azınlık grupların dağılımı, kamusal hayatta Arapların rolü, Arapların İsrail'deki haklarını etkileyen yasalar, siyasal sistem ve seçimlerde Arap partiler, eğitim sistemi ve Yahudiliğe ait semboller başlıkları altında Filistinli Arapların İsrail toplumsal yapısı içerisindeki konumu ve İsrail devletinin bu toplumsal grup ile olan ilişkisi kontrol metodu perspektifiyle analiz edilecektir. Bu şekilde, kontrol metodunun İsrail'de çatışma yönetiminde ne kadar istikrar getirdiği incelenecektir.

3.1. İsrail'in Sosyolojik Yapısı

İsrail toplumu birçok etnik ve dini farklılıkları içinde barındırmaktadır. Dini ayrım üzerinden ele alındığında nüfusun çoğunluğunu Yahudiler oluşturmaktadır. Yahudilerden sonra en büyük grup Müslümanlardır. Yüzdeler diliminde İsrail toplumunun %74,1'ini Yahudiler, %17,9'unu Müslümanlar, %1,9'unu Hristiyanlar, %1,6'sını Dürziler ve %4,5'ini diğer topluluklar oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle Yahudiler toplam nüfusun dörtte üçünü oluşturmakta, kalan nüfusun büyük bir çoğunluğunu ise Müslüman olan Filistinli Araplar oluşturmaktadır.¹⁵¹

¹⁵¹ Harvey Sicherman, Eliahu Elath, William L. Ochsenwald ve Russell A Stone, "Israel", *Encyclopedia Britannica*, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/place/Israel>. 30 Kasım 2022.

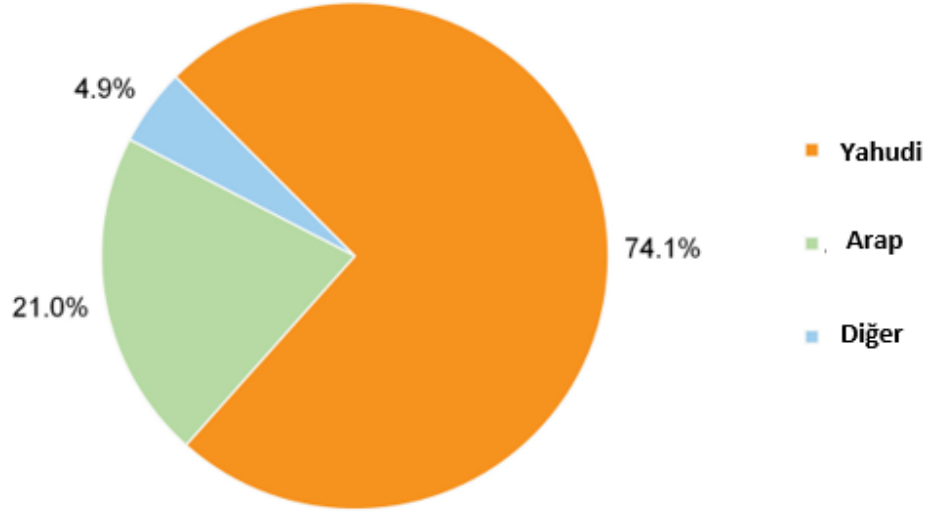

Şekil 5. İsrail'in dini yapısı¹⁵²

Araplık ve Yahudilik üzerinden bir ayırım yapıldığında ise Arap nüfus toplam İsrail nüfusunun %21'ini oluşturmaktadır Arap nüfusun çoğu Müslüman (%84) bir kısmı Hristiyan (%8) ve diğer kısmı Dürzi (%8)'lerden oluşmaktadır.¹⁵³

¹⁵² "Israel: Religious affiliation", *Encyclopædia Britannica*, (Çevrimiçi), <https://www.britannica.com/place/Israel/People#/media/1/296740/225543>, 8 Aralık 2022.

¹⁵³ Yossi Harpaz, Ben Herzog, "Report on citizenship law: Israel", European University Institute, 2018, s. 9.

Şekil 6. İsrail'in etnik yapısı¹⁵⁴

Dürziler bu grup içerisinde İsrail Devleti'ne en bağlı azınlık grup olmuştur. İsrail'in kuruluşundan bu yana orduda görev almışlardır. Çoğunluğu ülkenin kuzeyinde yaşayan Dürzilerin sayısı 130 bini aşmaktadır. Dürzilerin adadilleri Arapçadır fakat Filistinli Araplardan kendilerini ayırtmışlardır. Onlar için önce Dürzilik sonra İsrail kimliği son olarak ise Arap kimliği gelmiştir. Aralarında zaman zaman kendilerini Filistinli olarak tanımlayanlar olsa da genel olarak aidiyetlerini İsrail'in kuruluşuna dayandırmışlardır. Dürzilerin aidiyetlerini İsrail ile ilişkilendirmeleri devlet yönetiminin bir politikası olarak okunabilir. Özellikle askerlik yapan Dürziler, Mescid-i Aksa kapıları ve Filistinlilerle etkileşim halinde oldukları askeri kontrol noktalarına yerleştirilmektedirler.¹⁵⁵ Orduda aktif olarak görev almaları İsrail'in uyguladığı ayrımcı politikalar arasındadır. Bu ayrım bazı Arapların sadakatine güvenilebilir ama bazılarının kine güvenilmez gibi bir durum ortaya çıkarmaktadır. Devlet politikası olarak vatandaşlar arasında böyle bir ayrımın yapılması Araplar arasındaki bağı azaltmaktadır. Öte yandan bu ayrımı kuvvetlendirmek devlet yönetiminin desteklediği bir durum olarak değerlendirilebilir. Devlet politikası

¹⁵⁴ "Israel: Ethnic composition," **Encyclopedia Britannica**, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/place/Israel/People#/media/1/296740/225542>, 8 Aralık 2022.

¹⁵⁵ Esat. Fırat. "İsrail'deki Dürziler kimlik sorunu yaşıyor." **AA**, 5 Eylül 2018, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israildeki-durziler-kimlik-sorunu-yasiyor/1246837>, 6 Mayıs 2022.

sonucunda Dürzi Araplar ve Filistinli Araplar arasındaki her türlü bağ koparılmaya çalışılmıştır. Nitekim Dürziler bir anlamda Filistinlilere karşı savaşırken İsrail’de yaşayan Arap vatandaşların “akrabalarına” karşı savaşmaktadırlar ve bu durum İsrail içerisindeki Dürzileri ve Filistinli Arapları ayrıştıran bir politikadır. İsrail, etnik grupları kendi içerisinde ayrıştırarak yönetme eğilimindedir. Böylelikle aralarındaki dayanışma ağları koparılırken kontrol edilmeleri daha kolay bir hale gelmektedir. Araplar arasında böyle ayrımların uygulanıyor olması Filistinli Arapların düşman kategorisinde kalmasını, kötü ve aşağı konumda kalmalarını pekiştiren uygulamalardır. Seçkinler eli ile yapılan bu uygulamalar yönetici elitin değişmesine izin vermemekte ve Smooha’nın etnik demokrasi tanımına yaklaşmaktadır.

Yüzdelik dilim içerisinde Müslüman ve Arap olan Bedeviler ise ayrı bir azınlık grup olarak ele alınmamıştır ancak İsrail politikasına bakıldığında bu grubun Filistinli Araplardan ayrı değerlendirildiği görülmüştür. Müslüman ve Arap olmalarına rağmen bazı kaynaklarda ayrı bir azınlık grup olarak ifade edilmiştir. Ersoy, İsrail Devleti’nin resmi politikada bu ayrımı yapmasındaki amacın Filistin ulusal kimliğini zayıflatmak olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁶ İsrail’in Bedevilere karşı uyguladığı politikalar ise ayrımcılık içermektedir. Necef bölgesinin yerli halkı olan Bedeviler İsrail’in güneyinde gayri resmî gecekondularda veya İsrail devleti tarafından tanınmayan köylerde yaşamaktadırlar. Devlet arazi ve planlama politikaları neticesinde Bedevilerin yaşadıkları yerlerde inşaat yapmasını imkânsız hale getirmiştir. Necef bölgesinde nüfusun %25’ini oluşturmalarına rağmen topraklarda yetki alanları sadece %2’dir. Filistinli Arap nüfus içerisinde yer alan Bedevilerin yaşadığı kimi köylerde elektrik ve su hizmeti devlet tarafından yasadışı kabul edildiği için yoktur.¹⁵⁷

Kontrol metodunun uygulamadaki karşılıklarından biri kaynakların dağıtımıdır. Kaynak dağıtımı üst grubun çıkarlarını korumaktadır.¹⁵⁸ Bedevilerin toprak üzerindeki yetki alanlarının az olması ve yaşadıkları yerlerde hizmetin kısıtlı olması bölgenin kalkınmasını engellemektedir. Bedevi yerleşim yerlerinin kontrol

¹⁵⁶ Tuğçe Ersoy, "İsraili Olmak: Kollektif Bir Kimlik Geliştirmenin Zorlukları," **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, C.V, No: 1, 2018, s. 1-2.

¹⁵⁷ Lucy Mair, *Off the Map: Land and Housing Rights Violations in Israel's Unrecognized Bedouin Villages*, **Human Rights Watch**, 2008, s. 1-2.

¹⁵⁸ Lustick(1979), **a.g.e**, s. 330.

altında tutulma amaçlarından biri yaşadıkları yerde nüfuz etmelerini engellemek olabilir.

Filistinli Arapların çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktadır. 1948 yılında İsrail sınırları içerisinde kalan Araplar 18 yıl boyunca İsrail tarafından askeri yönetime tabi tutulmuştur. Akşam çöktüğünde yaşadıkları köylerden ayrılmaları yasaklanmıştır. Ekonomik olarak bu dönemde zor zamanlar geçmişlerdir. İsrail'in ayrımcı uygulamaları dışında İsrail vatandaşlığı aldıkları için çevre Arap ülkeleri tarafından dışlanmışlardır.¹⁵⁹ 1967 savaşından sonra Gazze, Batı Şeria ve Kudüs'ün işgali ile bu grup içerisindeki kişiler işgal altındaki kişilerle iletişim kurmaya başladıkları için Filistinli kimliklerine giderek daha çok bağlanmışlardır. Doğu Kudüs'ün ilhaki ile bu bölgede yaşayan Araplara kalıcı oturma izni verilmiştir. Doğu Kudüs'te yaşayan Araplara İsrail Devleti'ne bağlılık yemini etmeleri durumunda İsrail vatandaşı olma hakkı verilmesine rağmen burada yaşayan Filistinli Araplar bunu reddetmiştir. Çoğunun kalıcı oturma izinleri vardır. Kalıcı oturma izni olanlar bir vatandaş kadar haklara sahip olmasa da belirli benzerlikleri vardır. Örneğin belediye seçimlerinde oy kullanabilirler ancak ulusal seçimlerde oy kullanamazlar, belediye başkanlığına aday olamazlar ve İsrail Devleti'ne vergi ödemektedirler.¹⁶⁰ İsrail vatandaşı Filistinliler ve kalıcı oturma izni olan Filistinliler İsrail'in ayrımcı politikalarına maruz kalmışlardır. Askeri denetimin uygulanması kontrol uygulaması arasındadır.¹⁶¹ Örneğin 18 yıl süren askeri yönetim veya daha sonra kalıcı oturma izni alanların aile birleşimi konusunda karşılaştıkları engeller İsrail'in bu gruptaki kişilere uyguladığı ayrımcı politikalar arasında gösterilebilir. Burada özellikle 18 yıl süren askeri yönetim kontrole örnektir.

Yahudi olmayan azınlık gruplar arasında yapılan bu ayrımlara benzer şekilde Yahudi olanlar arasında da geldikleri yerler bakımından sosyo-kültürel ayrımlar bulunmaktadır; Arap ülkelerinden gelen Yahudiler, Avrupa'dan gelenler gibi ayrımlar Yahudiler arasında İsraili kimliğini belirlemiştir.¹⁶² Aşkenazi, Mizrahi, Seferad, Beta İsrail ayrımları Yahudilerin Filistin topraklarına nereden göç ettiklerini göstermektedir. Aşkenaziler kökenlerini esas olarak Orta ve Doğu Avrupa'dan

¹⁵⁹ Muaşer, **a.g.e.**

¹⁶⁰ "East Jerusalem," **BTSELEM**, (Çevrimiçi) <https://www.btselem.org/jerusalem>, 11 Aralık 2022.

¹⁶¹ Erkem Gülboy, **a.g.e.**, s. 71.

¹⁶² Ersoy, **a.g.e.**, s. 80-81.

almaktadırlar. Sefaradlar ve Mizrahiler ise atalarının kökenleri bakımından farklılıklar göstermektedir. Kökenleri İspanya'nın İber yarımadasından Orta Doğu ve Orta Asya'ya kadar gitmektedir.¹⁶³ Literatürde kimi zaman Sefardi ve Mizrahi birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılmıştır. Aşkenazi olmayanları ifade etmek amacı ile diğer Yahudilere Seferad Yahudileri veya Mizrahi Yahudileri denmektedir. Sefardileri Mizrahiler altında ele alan yazarlar veya Mizrahileri Sefardiler altında ele alan yazarlar literatürde görülmüştür. Bu çalışmada Mizrahi ve Sefarad köken bakımından farklı olsa da aynı anlamda kullanılmıştır. Beta İsrail olarak anılan Yahudiler ise ten renklerinin farklı olması nedeni ile ırk bakımından her iki gruptan da daha aşağı konumda görülmüşlerdir.

Avrupa'dan göç eden Aşkenaziler devletin kuruluş aşamasında etkili olmuştur. Toplumsal, ekonomik ve ırksal ayrımlar sadece Araplara karşı değil, Yahudi olmalarına karşın köken bakımından farklı yerlerden gelen Aşkenaziler ve Sefaradlar veya Mizrahiler arasında da yaşanmıştır ve hala yaşanmaktadır. Asya veya Afrika'dan göç eden Yahudiler, Avrupa veya Amerika kökenli Aşkenazilere göre ikinci sınıf vatandaş konumunda kalmışlardır. Aşkenaziler devletin toplumsal, ekonomik ve siyasal kurumlarında daha fazla temsil edilmiştir.¹⁶⁴

Devletin kuruluş yıllarında etkili olan Aşkenaziler devlet kimliğini etkilemişlerdir. Örneğin eğitim sistemi daha çok Batı kültürüne sahip Aşkenazilerin kültürünü yansıtmıştır. Bu durum Aşkenazi Yahudileri ve Sefardi veya Mizrahi Yahudileri arasında ayrılıklara sebep olmuştur.¹⁶⁵ Siyonizm sadece Filistin halkı için değil, İsrail'deki Sefarad veya Mizrahi Yahudileri için de olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Siyonizm her ne kadar tüm Yahudilere bir yurt vaat ettiğini iddia etse de tüm yurttaşlar aynı imkanlardan faydalanamamıştır.¹⁶⁶

¹⁶³ Alan Cooperman, Neha Sahgal, ve Anna Schiller, Israel's religiously divided society, **Pew Research Center**, 2016, 75.

¹⁶⁴ Nasır Aruri, "İsrail'deki Doğu Yahudileri," **Siyonizm ve Irkçılık**, Ed. Türkkaya Ataöv, İstanbul: İleri Yayınları, 2019, s. 181-183.

¹⁶⁵ Ravza Aydın, "Mizrahi yahudileri ve israil'deki sosyo kültürel durumları," **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** C.XX, No: 37, 2018, s. 97.

¹⁶⁶ Ella Shohat, "Sephardim in Israel: Zionism from the standpoint of its Jewish victims," **Social text**, C. IX, No: 2019, 1988, s. 1-2.

Beta İsrail ayrımı Etiyopya'dan gelen Yahudiler için kullanılmıştır. 1977 yılından itibaren İsrail'e göç edenler, çoğunluğu beyazlardan oluşan İsrail'e geldiklerinde, deneyim farklılıkları göze çarpmıştır. Etiyopya'dan gelen Yahudiler, sadece vatandaşların temel haklarından faydalanmaları için değil, İsrail'deki baskın elit grubun kültürüne entegre edilmek üzere getirilmişlerdir.¹⁶⁷ Bu gruba Beta İsrail dışında Falaşalar da denmektedir ancak Falaşa "yurtsuz, başıboş" anlamına geldiğinden topluluk bu adlandırmayı hakaret olarak addetmektedir. 1977 yılında Geri Dönüş Yasası'ndan yararlanan Beta İsrail topluluğu ülkelerindeki iç savaştan kurtarıma adı altında İsrail'e getirilmişlerdir. İsrail Devleti tarafından Siyonist ideallerle getirilen bu grup Yahudiler diğer Yahudilerden ten rengi ve ibadetleri ile diğer Yahudilerden farklılaşmaktadırlar. İsrail'e geldiklerinde Yahudiliklerine şüphe ile bakan çevreler olmuştur. Yahudiliklerini ispat etmeleri için bazı dini ritüelleri yerine getirmeleri istenmiştir. Bu uygulamalar zamanla hafifletilse de bu grup Yahudileri asimile edilmeye çalışılmıştır.¹⁶⁸ Etiyopya'dan gelenler Yahudiler arasında alt konumda görülmüşlerdir. Yahudiler arasında alt tabakada yer almaları, en önemlisi Yahudiliklerini ispatlamak zorunda kalmaları ayrımcılığa maruz kaldıklarını göstermektedir. Bu ayrımcılık boyutu ise Beta İsrail topluluğunun dini ve kültürel özelliklerini üst gruba entegre etme amacıyla olmuştur. Park ve Burgess'in tanımladığı şekli ile asimilasyondaki tutum ve davranışlarda üst grubun özelliklerini alma hali Etiyopya Yahudileri için geçerli görünmektedir.¹⁶⁹ Üst grubun özelliklerini diğer gruplara da entegre ederek homojen bir yapı elde edilmeye çalışılmıştır.

Siyonist söylem Avrupa merkezli bir bakış açısı ile kültürü Batı'nın tekeli olarak sunmuştur ve Yahudi halkları da dahil olmak üzere Asya ve Afrika halklarını tüm kültürel ifadelerin dışında tutmuştur. Arap ve Müslüman ülkelerden gelen Yahudilerin tarihi İsrail okullarında ve akademik kurumlarda nadiren çalışılmıştır.¹⁷⁰ Siyonizm'in gelişimi ile Arap olan Yahudiler anti-Siyonist Araplık ve Siyonist Yahudilik arasında bir seçim yapmak zorunda kalmışlar, Araplık ve Yahudilik zıt

¹⁶⁷ Steven Kaplan, "Can the Ethiopian change his skin? The Beta Israel (Ethiopian Jews) and racial discourse," *African Affairs*, C. XCVIII, No: 393, 1999, s. 548.

¹⁶⁸ Mehmet Ali Büyükkara, "Etiyopya Yahudileri İsrail için ciddi bir sorun," *AA*, 8 Temmuz 2019,(Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/etiopya-yahudileri-israil-icin-ciddi-bir-ic-sorun/1525976>, 11 Aralık 2022.

¹⁶⁹ Park ve Burgess, *a.g.e.*,s.735.

¹⁷⁰ Shohat, *a.g.e.*, s.8.

anlamlarda kullanılmaya başlanmıştır. Böylelikle Filistinli Araplar için tüm Yahudiler potansiyel Siyonist durumuna gelmiştir.¹⁷¹

Son durumda farklı etnik grupların yaşadığı İsrail’de, toplumsal farklılıklar Araplık ve Yahudilik içerisinde de ayrıışmaktadır. Araplar içerisinde Dürzilerin devlete sadık Araplar olarak görülmesi ancak geriye kalan Arapların ise bir tehdit olarak algılandığı İsrail’in uyguladığı politikalarda görülmektedir. Bu duruma, Dürzilerin ordu içerisinde yer almaları, kendilerini İsraili olarak ifade etmelerine karşın Filistinli Arapların ordudaki hizmetten muaf tutulmaları ve işgal altındaki topraklarda yaşanan olaylar karşısında Filistinli kimliklerine yaklaşmaları örnek verilebilir.

3.2. Kimliğin Kamusal Alanda Yansımaları: Yahudi Kimliği ve Arap Kimliği

Kamusal alanda hangi sembollerin kullanıldığı ulusal kimliğin oluşmasında önem arz etmektedir.¹⁷² Askerlik hizmeti gibi görevler bir devletin vatandaşı olarak en temel görevleri arasında sayılabilir. Eğitim alanında ise hangi grubun değerlerinin baskın olduğu ve Filistinli Arapların ne tür olanaklardan yararlandığı, ayrımcılığın uygulanıp uygulanmadığı araştırma açısından önemlidir.

3.2.1. Semboller Aracılığı ile Yahudi Kimliği

Semboller ulus kimliğinin oluşmasında ve sürdürülmesinde oldukça büyük önem taşımaktadır.¹⁷³ Oluşturulmak istenen ulus kimliği, seçili semboller üzerinden yaygınlaştırılarak kamusal alanda kullanılarak kimlik inşasında rol oynar. İsrail’de ulusal bayramlar, bayrak, anıtlar, amblemler gibi sembollerin daha çok Yahudi kültürünü yansıttığı görülür. Ayrıca ders kitapları, şiirler, marşlar, deklarasyonlar gibi yazılı sembollerde de Filistinli Arap vatandaşlara neredeyse yer verilmemiştir. Bu dışlanma biçimleri İsrail’de eşit vatandaşlık temelinde ortak ulusal kimlik inşasına

¹⁷¹ Shohat, **a.g.e.**, s. 11.

¹⁷² Anthony Smith, **Etnosembolizm ve Milliyetçilik**, Çev. Bilge Firuze Çallı, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2017.

¹⁷³ Smith, **a.g.e.**

engel olan faktörler arasındadır.¹⁷⁴ İsrail'in kuruluşu dahi İsrail vatandaşı Filistinliler arasında Nakba yani felaket günü olarak anılırken Yahudilerin bugünü bağımsızlık günü olarak kutlaması iki grup arasındaki ayrışmayı göstermektedir.¹⁷⁵ İsrail Devleti'nin kuruluşunu ilan ettiği günün ertesinde Arap ülkeleri İsrail'e savaş ilan etmiştir. Yahudiler arasında bağımsızlık günü olarak kutlanırken Filistinliler için bir felaketi çağrıştırmaktadır.¹⁷⁶ İsrail'in kuruluşu ile birçok Filistinlinin yerlerinden edilmesi şüphesiz onlar için kutlama ile karşılanacak bir gün değildir.

İsrail Devleti'nin resmî kurumlarında kullandığı marş ve amblemler kontrol mekanizmaları içerisinde incelenebilir. Sembollerin tek bir grubun tarihsel bağlarına göre anlamlı olması diğer grubun tarihsel bağlarını yok sayabilmektedir. Ulusal marşların genellikle bir ulusun ortak kültürünü, tarihini ve geleneklerini yansıtmaları beklenir. Marş bir anlamda vatandaşları birleştiren bir sembol olarak düşünülebilir. İsrail milli marşını inceleyecek olur isek, milli marş adını İbranice 'den almıştır. Hatikvah İbranice'de Umut anlamına gelmektedir. 2004 yılında resmi olarak kabul edilen marşın sözleri şöyledir;¹⁷⁷

“Kol od baleivav penimah
Nefesh yehudi homiyah,
Ulfa'atey mizrah kadimah,
Ayin letsiyon tsofiyah;
Od lo avdah tikvateinu,
Hatikvah bat shenot al payim,
Lihyot am hofshi be'artzeinu,
Eretz tziyon veyerushalayim.”¹⁷⁸

“Kalbinde yer ettiği günden beridir,
Bir Yahudi'nin ruhu hasretle yanar;
Yüzünü şarka doğru çevirmiş,
Bir gözü hâlâ Siyon'u gözler.
Umudumuz henüz kaybolmadı,
İki bin yıllık bir umut bu:
Yurdumuzda hür bir millet olmak.

¹⁷⁴ Keleşoğlu, a.g.e, s.161-162.

¹⁷⁵ Orit Ichilov, "Pride in one's country and citizenship orientations in a divided society: The case of Israeli Palestinian Arab and orthodox and non-orthodox Jewish Israeli youth," **Comparative education review**, C.XLIX, No: 1, 2005, s. 49.

¹⁷⁶ “15 Mayıs Nakba: Büyük Felaket,” İHH, 15 Mayıs 2013, (Çevrimiçi) <https://ihh.org.tr/haber/15-mayis-nakba-buyuk-felaket-912>, 12 Aralık 2022.

¹⁷⁷ James Loeffler, “How Hatikvah(The Hope) Became Israel National Anthem” My Jewish Learning, (Çevrimiçi) <https://www.myjewishlearning.com/article/hatikvah/>, 14 Kasım 2022.

¹⁷⁸ Loeffler, a.e.

Siyon ve Kudüs'ün yurdunda.”¹⁷⁹

İlk olarak 1978 yılında dokuz kıtalık bir şiir olarak kaleme alınan Hatikva İsrail'in kuruluşuna kadar birçok değişikliğe uğramıştır. Devletin kuruluşu ile fiilen milli marş kabul edilse de resmi olarak 2004 yılında kabul edilmiştir.¹⁸⁰ Devletin kuruluş yıllarında bir kesim tarafından benimsense de farklı milli marş önerileri de gelmiştir. Yine Hatikva'nın yazarı olan Imber'e ait başka bir şiir dillendirilse de bu şiirin Tanrı veya Tevrat'a atıfta bulunmaması sebebi ile dindar Yahudiler tarafından kabul görmemiştir. İşçi Siyonistleri ise sosyalist bir marş geliştirmişler ancak bu marş milli marş olmamıştır. 1967 savaşıdan sonra bazı Knesset üyeleri Yerushalayim Shel Zahav'ın (Altın Kudüs) milli marş olmasını önermişlerdir.¹⁸¹

Milli marşın kuruluş yıllarında resmi olarak kabulünde farklı görüşler etkili olmuştur. Örneğin İşçi Siyonistleri farklı bir marş önerisinde bulunmuşlar ancak marşları kabul görmemiştir. Bu durum Yahudiler arasındaki fikir ayrılıklarını göstermektedir. İsrail iç siyasetinde özellikle 2000'li yıllarda yükselen Yahudi sağını düşünür isek marşın kabulü tam olarak bu yıllara denk gelmektedir. Sağ kanadın güçlenmesinin Hatikva'nın kabulünde etkili olduğu çıkarımı yapılabilir çünkü İsrail'in kuruluş yıllarında daha çok Ben Gurion¹⁸² önderliğinde sol Siyonistler etkili olmuştur.¹⁸³ Yıllar içerisinde farklı marşların gündeme gelmesi ancak 2000'li yıllarda kabulü, sağ kanadın yükselişi ve Yahudi değerlerinin giderek daha çok benimsenmesi şeklinde değerlendirilebilir.

Marşın içeriğine bakıldığında, Yahudi tarihini yansıtmaması bakımından daha çok Yahudileri kapsamaktadır. Tarihsel olarak Yahudilerin Siyon'a dönüş isteklerini simgelemektedir. “Umut” İsrail'in tüm vatandaşlarını kapsayıcı bir anlamdan uzak bir

¹⁷⁹ Gülden Filiz Önal, "Ortadoğu Ülkeleri Milli Marşlarının Söz ve Müzik Biçimi Açısından İncelenmesi," *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, C. V, No: 9,2017, s.164-165.

¹⁸⁰ Önal, a.e., s. 163.

¹⁸¹ Pesach Benson, Hatikvah: The Lyrics, Meaning and History of Israel's National Anthem, 25 Şubat 2020, (Çevrimiçi) https://honestreporting.com/hatikvah-lyrics-meaning-history-israels-national-anthem/?gclid=Cj0KCCQiA1sucBhDgARIsAFoytUtxG6Hety2QCG8JMZKNS0sUGknlnSPf7TPm3qVYqEfM724z7YPYUaAu6zEALw_wcB 10 Aralık 2022.

¹⁸² David Ben Gurion İsrail'in ilk başbakanıdır.

¹⁸³ Gökhan Çinkara, “İsrail solunun düşüşü: Toplumsal dönüşüm ve değişen jeopolitik arasında,”

Independent Türkçe, 5 Aralık 2020, (Çevrimiçi) <https://www.indyurk.com/node/281731/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/i%C3%87srail-solunun-d%C3%BC%C5%9F%C3%BC%C5%9F%C3%BC-toplumsal-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm-ve-de%C4%9Fi%C5%9Fen-jeopolitik>, 14 Aralık 2022.

şekilde Yahudilerin tarihsel bağlarına atıfta bulunarak Yahudi halkının Siyon'a dönme umuduna işaret etmektedir. Yahudi bir yazar tarafından kaleme alınan şiirin Yahudilerin deneyimleri ve umutlarının yansıtması olağandır ancak çok etnikli bir devletin tüm vatandaşlarını kapsayıcı bir marş olmaktan uzak olduğu görülmektedir. Sadece bir grubun değerlerine işaret etmesi yönü ile kontrol aracı olarak kullanılmaktadır. "İki bin yıllık bir umut" veya "bir Yahudi ruhu" ifadeleri İsrail'de yaşayan Arap vatandaşlar adına pek bir şey söylememektedir.

Görsel semboller de benzer şekilde devlet kurumlarında yer almaktadır. Örneğin İsrail bayrağının ortasındaki kalkan sembolü mavi bir Davut Kalkanı (Magen David) ile Yahudi dua şalının (tallit) tasarımına dayanmaktadır.¹⁸⁴ Bayrağın tasarımı 19. yy. sonlarında Siyonizm hareketinin bir parçası olarak gelişmiştir. Siyonist kongrede bayrak fikri gündeme gelmiştir.¹⁸⁵ Dolayısı ile Siyonist hareketin bir başarısı olarak bayrak Arapların değil, Yahudilerin başarısını temsil etmektedir. Bu bayrağın zihinlerde Yahudi tarihini çağrıştırması ise kaçınılmazdır.

Şekil 7. Beyaz alanda mavi Davut Kalkanı¹⁸⁶

Diğer bir sembol ise resmi amblem olarak kullanılan menorah sembolüdür. Bu amblem şeklinin antik çağlardan beri bilinen bir bitki olan yedi kollu moriahtan türetildiği söylenen bir şamdandır (menora). Her iki taraftaki zeytin dalları, İsrail'in barış özlemine temsil etmektedir.¹⁸⁷ Menora Yahudiliğin dini ritüellerinde kullanılan

¹⁸⁴ "The State: State Symbols" Ministry of Foreign Affairs, (Çevrimiçi)

<https://www.gov.il/en/Departments/General/the-state-symbols> , 19 Ağustos 2022.

¹⁸⁵ Whitney Smith, "flag of Israel" **Encyclopedia Britannica** , (Çevrimiçi)

<https://www.britannica.com/topic/flag-of-Israel>, 20 Ağustos 2022.

¹⁸⁶ Whitney Smith, "flag of Israel" **Encyclopedia Britannica**.

¹⁸⁷ "The State: State Symbols" Ministry of Foreign Affairs.

hem eski hem de modern İsrail'de önemli bir sembol olmuştur. Yedi kollu şamdan 20.yy.' da İsrail Devleti'nin resmi amblemi haline gelmiştir.¹⁸⁸

Şekil 8. Şamdan şeklinde yedi kollu menorah amblemi.¹⁸⁹

İsrail Devleti'nin milli marş ve resmi amblemlerinde özellikle Yahudi tarihine ait imgelerin oluşu bir devlet içerisinde yaşayan azınlık grupların devletlerini benimsemelerini ve eşit vatandaş olarak hissetmelerini zorlaştırmaktadır. Devlet kimliği semboller aracılığı ile Yahudi kimliğini temsil etmektedir. Üst grup olan Yahudilerin değerlerini yansıtmaları ile kontrol aracı olarak kullanılmıştır.

3.2.2. Askerlik Hizmeti ve Araplar

Askerlik görevi, askerliğin zorunlu olduğu devletlerde, devlet ve erkek vatandaşlar arasındaki temel ilişki alanlarından birini oluşturmaktadır. İsrail bu açıdan biraz daha özel bir örnek teşkil etmektedir zira hem askerlik süresi oldukça uzundur hem de askerlik sadece erkek vatandaşlar için değil kadın vatandaşlar için de söz konusudur. İsrail'de askerlik hizmeti kadın ve erkek tüm vatandaşlar için zorunlu olmasına rağmen yeni göçmenler ve bazı dini gruplar hizmetten muaf tutulabilmektedir.¹⁹⁰ İsrail Devleti, 18 yaşını doldurmuş Yahudi, Dürzi ve Çerkez vatandaşları için askerlik hizmetini zorunlu tutmaktadır. İsraili Araplar, dindar kadınlar, evliler ve tıbbi veya akli yönden uygun görülmeyenler zorunlu askerlik

¹⁸⁸ "Menorah," *Encyclopaedia Britannica*, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/topic/menorah>, 21 Kasım 2022.

¹⁸⁹ "Israel : Menorah - Emblem of the State of Israel," Israel Science and Technology Directory, (Çevrimiçi), <https://www.science.co.il/israel/Menorah-emblem.php>, 14 Aralık 2022.

¹⁹⁰ "Zorunlu askerlik: Hangi ülkelerde, nasıl uygulanıyor?" *BBC News Türkçe*,(Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44647850>, 21 Mart 2022.

hizmetinden muafırlar. Askere alındıktan sonra erkekler 32 ay, kadınlar ise 24 ay askerlik hizmeti vermektedirler.¹⁹¹ Öte yandan Haredi Yahudileri veya Ultra Ortodoks Yahudiler olarak anılan grup, askerlik hizmetine karşı bir duruş sergilemektedirler. İsrail Devleti, inançlarından dolayı laik kesim ile bir arada yaşamak istemeyen grubu askerlik hizmetine dahil etmeye çalışmaktadır. Haredi Yahudileri, devletin onları diğer Yahudilerle entegre etmeye çalıştığını düşünmektedirler.¹⁹²

İsrail’de yaşayan Arap vatandaşların iki kimlik arasında ayrıldıkları söylenebilir. Bir yanda İsrail vatandaşı oldukları için İsraili kimliği diğer yanda ise Filistinli Arap kimlikleri yer almaktadır. Arapların İsrail toplumuna entegrasyonu için azınlıkların kültürlerini korumalarına izin veren kültürel çoğulculuk kabul edilmiştir. Ichilov bu duruma İsrail’de zorunlu askerlik hizmetine Dürzi ve Bedevi azınlık grupların aksine İsraili Arapların orduda hizmet vermemesini göstermektedir. İsraili Arapların orduya katıldıklarında kendi akrabaları ile savaşma ihtimali orduya katılmama sebepleri arasında yer almaktadır.¹⁹³ Özellikle Dürziler orduda hizmet veren bir gruptur. Dürzilerin Filistin davasına ihanet ettikleri Araplar arasında tartışılan konular arasındadır. Dürziler, İsrail kimliğine daha yakın duran bir grup olmuştur.¹⁹⁴ Bedeviler ise yıllardır İsrail Savunma Kuvvetleri’ne hizmet etmektedirler. Yaklaşık olarak bin 700 Bedevi İsrail Savunma Kuvvetleri’nde hizmet vermektedir. Bedeviler de diğer Araplar gibi ordu hizmetinden muaf olmalarına rağmen İsrail hükümeti ordudaki Bedevi sayısını arttırmak istemektedir.¹⁹⁵ Burada azınlık grupların birbirlerinden uzaklaştırılarak kontrol edildikleri çıkarımında bulunabilir. Vatandaşlığın merkezi bir konumunda olan askerlik hizmetine

¹⁹¹ IDF, “Our soldiers”, (Çevrimiçi) <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-soldiers/#:~:text=The%20State%20of%20Israel%20requires,there%20are%20some%20notable%20exceptions>, 13 Aralık 2022.

¹⁹² Turgut Alp Boyraz, “Dindar Haredi Yahudilerine sorduk: Neden İsrail ordusunda askerlik yapmaya karşınız?”, AA, 22.05.2021, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dindar-haredi-yahudilerine-sorduk-neden-israil-ordusunda-askerlik-yapmaya-karsisiniz/2250803>, 12 Aralık 2022.

¹⁹³ Ichilov, **a.g.e.**, s. 46-48.

¹⁹⁴ Sevsan Mehanna, İsrail’deki siyasi çıkmaz, Dürzilerin rolünü ön plana çıkarıyor, **Independent Türkçe**, 6 Mart 2020,(Çevrimiçi) <https://www.indyturk.com/node/142196/d%C3%BCnya/israildeki-siyasi-%C3%A7%C4%B1kmaz-d%C3%BCrzilerin-rol%C3%BCn%C3%BC-%C3%B6n-plana-%C3%A7%C4%B1kar%C4%B1yor>, 12 Aralık 2022.

¹⁹⁵ “Army drive aims to boost number of Bedouin soldiers,” **The Times of Israel**, (Çevrimiçi) <https://www.timesofisrael.com/army-drive-aims-to-boost-number-of-bedouin-soldiers/>, 12 Aralık 2022.

Dürzilerin katılması ve Bedevilerin sayılarının arttırılmak istenmesi bu grupları Filistin davasından ayırmak istedikleri yönünde değerlendirilebilir.

Keleşoğlu, Filistinli Arap vatandaşların askerlik hizmetinden muaf tutulmasını yapısal dışlanma unsuru olarak görmektedir. Ayrıca askerlik hizmeti yapan kişilere *mortgage*, sigorta primi indirimi, üniversite bursları gibi ayrıcalıklar tanınmaktadır. Keleşoğlu, askerliği hayatın merkezine koyan İsrail’de bu yükümlülüğü yerine getirmemiş bireylerin topluma karşı sorumluluklarını tam olarak yerine getirmemiş sayılacağını, tam vatandaş sayılmadıklarını bu nedenlerle askerlik muafiyetinin bir avantaj olarak görülmemesi gerektiğini savunmaktadır.¹⁹⁶ Buradan çıkarılabilecek sonuç olarak, dışlanmanın bir türü olarak askerlik hizmetinden muaf tutulmanın alınabileceğidir. Askerlikten muaf tutularak Araplar hem güvenilmez vatandaş veya sakıncalı piyade ilan edilmiş olmakta, hem de askerliği hayatın merkezine koyan bir toplumsal yapıda sistemden ve toplumsal ilişkilerden de dışlanmış olmaktadır.

3.2.3. Eğitim Sisteminde Araplar

Milliyetçilik kuramcılarında Ernst Gellner’in Uluslar ve Ulusçuluk kitabında belirttiği gibi, eğitim devletin vatandaşlarıyla kurduğu en önemli ilişki alanlarındadır.¹⁹⁷ Eğitim aracılığıyla ulus kimliği inşa edilir. Bu nedenle eğitim politikalarına bakmak, devletin ulus kimlik inşasını deşifre etmek açısından en verimli alandır. İsrail’de eğitim sistemi üç tip okuldan oluşmaktadır. a) İbrani dini devlet okulları; ağırlıklı olarak Siyonist Ortodoks İsraili Yahudi öğrencilere hizmet etmektedir, (b) İbrani devlet okulları; Ortodoks ve laik İsraili Yahudi öğrenciler gitmektedir, (c) Arap devlet okulları; genel olarak İsraili Filistinli Arap öğrencilere hizmet vermektedir. Bu nedenle İsrail toplumu içinde grupları ayıran meselelerde öğrencilerin ve öğretmenlerin buldukları okula göre fikirlerinde de farklılıklar oluşmaktadır.¹⁹⁸ Araplarla Yahudilerin ayrı okullarda farklı eğitimler görmeleri,

¹⁹⁶ Keleşoğlu, **a.g.e.**, s.193.

¹⁹⁷ Ernst Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, Çev. Günay Göksu Özdoğan, Büşra Eranlı Behar, İstanbul, Hil Yayınları, 2018.

¹⁹⁸ Ichilov, **a.g.e.**, s. 53.

ayrıştırmacı bir uygulamaya ve farklı kimlik inşalarına maruz kaldıklarını göstermektedir.

Eğitimin finansmanını büyük ölçüde merkezi hükümet sağlamaktadır. Daha az ölçüde ise belediyeler ve özel kuruluşlardan mali destek alınmaktadır. Arap okulları kaynaklardan Yahudilere oranla daha az yararlanmaktadır. 90'lı yıllarda Araplar ve Yahudiler arasında, devlet tarafından finanse edilen konulardaki eşitsizlikleri kısmen ele almak amacı ile beş yıllık planlar çıkarılmıştır. Eğitim sistemine Araplar için para aktarılması tartışılmış ise de uygulamada başarılı olamamıştır.¹⁹⁹

Arap okullarının müfredat içeriğine çok az sayıda Arap eğitimci karar verme yetkisine sahiptir. Müfredat içeriği daha çok Yahudiler tarafından belirlendiği için okullarda daha çok Yahudi tarihi ve kültürü aktarılmaktadır. Devlet finansmanı ise Yahudi okullara yapılan yardımın gerisinde kalmaktadır. 2004 yılındaki resmi verilere göre Arap öğrencilere Yahudi öğrencilere göre üç kat daha az fon sağlanmıştır.²⁰⁰ Eğitimde Araplar için Yahudi dili ve tarihi öğretilerek veya daha az fon sağlanarak Araplar arasındaki gelişim engellenmiştir. Bir nevi çoğunluk grup hakimiyetindeki devlete bağlılığın sağlanması amaçlanmıştır.²⁰¹

2000'li yıllarda İkinci İntifada sürecinin başlaması, Araplar ve Yahudiler arasındaki gerilim hükümetin gündeminde yer almış ancak eşitsizliklerin gerçekliğinde pek bir değişim olmamıştır. 2013 yılında Adalet ve eğitim Bakanlıkları "İrkçılığı, Şiddeti ve Kışkırtmayı Önleme" isimli ortak bir müfredat (ders planı) hazırlamışlar ancak bu konulara ulusal bir önem atfedilmemiştir. Yahudi ve Arap ayrımı ulusal boyutta bir sorun olarak ifade edilmemiştir. Bunun yerine Bedevi mirası veya İslam'a hoşgörü gibi sadece belirli bir kesimi ilgilendiren konular ele alınmıştır.²⁰² Halbuki Yahudiler ve Araplar arasındaki çatışmayı karşılıklı bir

¹⁹⁹ Zama Coursen-Neff, "Discrimination against Palestinian Arab children in the Israeli education system," *NYUJ Int'l. L. & Pol.*, C. XXXVI, 2003, s.108-109.

²⁰⁰ Adalah, *The Inequality Report: The Palestinian Arab Minority in Israel*, 2011, s. 10.

²⁰¹ Keleşoğlu, *a.g.e.*, s.205.

²⁰² Ephraim Lavie, Meir Elran ve Muhammed Abu Nusra, "Hatred and Racism between Jews and the Arab Palestinian Minority in Israel: Characteristics, Consequences, and Coping Strategies" **Strategic Survey for Israel 2016-2017**, Ed. Anat Kurz and Shlomo Brom, Tel Aviv: Institute for National Security Studies, 2016, s. 225-229.

kutuplaşma olarak ele alırsak hem Yahudilere hem de Araplara yönelik, her iki grubu da kapsayıcı bir ders içeriğinin hazırlanması daha anlamlı görünmektedir.

Kontrol uygulamalarının en etkin olduğu yerlerden biri eğitim alanıdır. Arapların kaynaklardan daha az yararlanması veya doğrudan Yahudi kültürünün aktarılması üst segmentte yer alan Yahudilerin konumlarını güçlendirmektedir ancak alt segmentte yer alan Arapların gelişimi engellenmektedir.

3.2.4. Sosyoekonomik Yapı İçerisinde Araplar

Adalah'ın 2011 yılındaki raporuna göre Filistinli Arap aileler daha çok yoksul kesim içerisinde yer almaktadır. Arap kasabaları ve köyleri en düşük sosyoekonomik sıralamalarda yer almaktadır. Özellikle tanınmayan Bedevi köyleri en yoksul köyler arasındadır. Filistinli Araplar ve Yahudi vatandaşlar arasındaki ayrımlar birçok alanda görülmektedir. Örneğin askerlik hizmeti yapmış olanlara kaynakların dağıtımında farklı politikaların uygulanması (burs verilmesi, sigorta prim indirimleri vb.) ayrımcılığı derinleştirmektedir. Ayrıca işsizlik oranları Araplar arasında Yahudilere göre daha yüksektir.²⁰³ İsrail'in kuruluşundan sonra Araplar düşük ücretli ve niteliksiz işlerde çalışmışlardır. Arapların toprak üzerindeki denetimlerinin azalması ile İsrail ekonomisinde ucuz emekle çalışmışlardır.²⁰⁴

İsrail'de kamu arazileri daha çok Yahudi yerleşim yerlerini geliştirmek amacı ile kullanılmaktadır. İsrail'de yaşayan Filistinlilerin kamu arazilerinin neredeyse %80'inde arazi kiralamaları fiilen engellenmektedir. Kamu arazileri yalnızca Yahudi Ulusal Fonu (YUF) ile yönetilmektedir.²⁰⁵ Yalnızca Yahudi halkının çıkarları için çalışan ve ülkedeki arazinin %13'ünü kontrol eden yarı devlet yetkisine sahip bir organ olan Yahudi Ulusal Fonu İsrail'deki toprak politikası üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir.²⁰⁶ Ayrıca Doğu Kudüs ve Batı Şeria'daki yerleşimlerin teşviki ve kalıcı olması için düşük maliyetli kamu hizmetleri ve kaynaklar sağlanmaktadır. Endüstriyel bölgeler daha çok Yahudi yerleşim bölgelerinde yer almaktadır. Yalnızca %2'lik endüstriyel bölge Filistinlilerin yaşadığı yerlerde bulunmaktadır. Filistinliler zorunlu

²⁰³ Adalah, **a.g.e.**, s. 8.

²⁰⁴ Keleşoğlu, **a.g.e.**, s.200.

²⁰⁵ Uluslararası Af Örgütü, **a.g.e.**, s. 15.

²⁰⁶ Adalah, **a.g.e.**, s. 9.

olarak Yahudi sektöründe iş aramaktadırlar. Araştırmalara göre Yahudi vatandaşların aylık eğitim ve kültüre yönelik kamu harcamaları Filistinlilere göre üç kat daha fazladır.²⁰⁷

Sosyoekonomik olarak bir grubun erişebildiği imkanların diğer gruptan daha kolay olması kontrol politikaları ile ele alınabilir. İşsizlik oranlarının Araplar arasında Yahudilere nazaran daha yaygın olması veya Arapların daha niteliksiz işlerde çalışıyor olmaları vatandaşlar arasındaki ayrımcılıklara kanıt niteliği taşımaktadır. Kaynakların daha çok Yahudilerin elinde olması örneğin kamu arazilerinin Yahudi Ulusal Fonu tarafından kontrol edilmesi, endüstriyel bölgelerin daha çok Yahudilerin elinde olması üst segmentte yer alan Yahudilerin kaynakları kontrol ettiğini göstermektedir. Buna karşın Arapların kalifiye olmayan işlerde çalışması ayrımcılığın bir başka boyutudur.

Sonuç olarak bu bölümde kamusal alanda Filistinli Arap vatandaşların veya kalıcı oturma izni olanların diğer Yahudiler karşısında ayrımcılığa maruz kaldığını görmekteyiz. Semboller aracılığı ile sadece Yahudi kültürünün yansıtılması, askerlik hizmetinden Filistinli Arapların muaf tutulması, eğitim sisteminin Yahudi değerleri üzerine inşa edilmiş olması ve Arapların sosyoekonomik alanda Yahudilere göre daha düşük sıralamada yer almaları kontrol mekanizmaları ile ayrımcılığın sürdürüldüğünü göstermektedir. Buradaki kontrol mekanizmaları semboller veya eğitim aracılığı ile Yahudi tarihini canlı tutma üzerine kuruludur. Askerlik hizmetinden Filistinli Arapların muaf tutulması ise onları dışlayarak kontrol etme şeklindedir. Lustick, kontrol ve ortaklıkçılık arasındaki farklılıkları sıralarken dördüncü maddede “*kamu hizmeti bürokrasisi, kolluk kuvvetleri, mahkemeler, kamu eğitim sistemi ve silahlı kuvvetler tarafından temsil edilen resmi rejim.... Üst grubun yasal ve idari aracısı.*”²⁰⁸ İfadesini kullanmıştır. Bu bölümde ele alınan konular ışığında resmi rejimin Yahudilerin yasal ve idari aracı olarak kullanıldığı yorumunda bulunabilir.

3.3. İsrail’de Ayrımcı Yasal Düzenlemeler

2003 yılında kabul edilen “Vatandaşlık ve İsrail’e Giriş Yasası” ve 2018 yılında kabul edilen “Ulus Devlet Yasası” ayrımcı düzenlemeler içeren iki önemli

²⁰⁷ Uluslararası Af Örgütü, **a.g.e.**, s. 15-18.

²⁰⁸ Lustick(1979), **a.g.e.**, s. 331.

yasadır. Bu yasaların Filistinli Araplar için ne ifade ettiği araştırma konusu itibari ile önemlidir.

3.3.1. Vatandaşlık ve İsrail'e Giriş Yasası

1950 Geri Dönüş Yasası ve 1952 Vatandaşlık Yasası, İsrail'de vatandaş olmanın şartlarını belirleyen iki önemli yasa olmuştur. 2003 yılında kabul edilen Vatandaşlık ve İsrail'e Giriş Yasası ise bu iki yasanın devamı olarak düşünülebilir.

1950 yasının birinci maddesinde her Yahudi'nin ülkeye *Oleh* (Yahudi göçmeni) olarak girme hakkı olduğu belirtilmiştir. Bu yasa bir anlamda İsrail Devleti'nin etnik temelini ifade etmektedir. Yasada doğal üyelik hakkı, devlette yaşayanların değil, Yahudilerin doğal hakkı olmuştur. Bu kanun Yahudi Devleti ve Yahudiler arasındaki yasal köprüyü kuran en önemli yasalardan biri olmuştur.²⁰⁹ Yasanın hedeflerinden biri sürgündekilerin İsrail'de toplanmasıdır.

1952 yası vatandaşlığın hangi durumlarda kazanılıp kaybedileceğini düzenlemektedir. Yahudi ve Yahudi olmayan kesimlere hitap etmektedir. Bu yasa ile Arap azınlığın vatandaş olabilmesinin temeli atılmıştır. Yahudiler Geri Dönüş Yasası sayesinde vatandaş olmuşlardır. Filistinli Araplar ise daha önce Filistinli olmaları, Şubat 1949'dan beri İsrail'de ikamet etmeleri ve 1952'de hala ikamet etmeleri gerektiği gibi şartları sağladıktan sonra vatandaşlık almışlardır.²¹⁰

2003 yılında kabul edilen Vatandaşlık ve İsrail'e Giriş Yasası ise yeni düzenlemeler getirmiştir. İkinci intifada sürecine paralel olarak İsrail yönetiminin Arap vatandaşlarına tutumunda da değişimler olmuştur. 2003 yası bu değişime bir örnektir. Hükümet bu dönemde aldığı kararların haklılığını devlete karşı yapılan terör saldırını örnek göstererek dayanak oluşturmuştur. Bu yasa ile İsraililerle evlenen Filistinlilerin kalıcı oturma izni almaları büyük ölçüde engellenmiştir. Ayrıca Lübnan, Suriye ve İran gibi düşman olarak görülen devletlerden İsrail vatandaşlarının veya sakinlerinin (oturma izni olanların) ve eşlerinin aile birleşimini de engellemektedir.²¹¹

²⁰⁹ Rebecca Kook, "The Politics of Identity in Israel in Comparative Perspective," **Israel in Comparative Perspective: Challenging the Conventional Wisdom**, Ed. M. N. Barnett, Albany, State University of New York Press, 1996, s. 211.

²¹⁰ Harpaz ve Herzog, **a.g.e.**, s. 2-5.

²¹¹ Henriette Chacar, "Israel's Knesset passes law barring Palestinian spouses," **Reuters**, 11 Mart 2022, (Çevrimiçi) <https://www.reuters.com/world/middle-east/israels-knesset-passes-law-barring-palestinian-spouses-2022-03-10/>, 12 Haziran 2022.

İsrail’de bulunan bazı insan hakları grupları yasanın ayrımcılığı arttırdığı yönünde eleştirilerde bulunsada bu eleştiriler çok etkili olmamıştır. İlk önce terör saldırılarını engellemek ve ülke güvenliğini sağlamak amacı ile geçici olarak yürürlükte kalacağı düşünülen yasa belirli aralıklarla yenilenmiştir. Güncel verilere göre İsrail vatandaşları ile evli 12.700 civarında kişi geçici belgelerle İsrail’de yaşamaktadır. İsraililerle evlenen Filistinlilerin eşlerinin vefat etmesi durumunda veya boşanma durumunda sınır dışı edilebilirler. İsraili Arap çocukları ise onlarla Batı Şeria’ya gitmeye zorlanabilir. Bu olasılıklar dahilinde sürekli yenilenen ve Temmuz 2021 tarihinde Knesset’ten geçemeyen yasa sanki yürürlükte imiş gibi İçişleri Bakanlığı, prosedürlerin aynı şekilde devam etmesi yönünde talimat vermiştir. Mart 2022 tarihinde ise yasa Knesset’ten çoğunluk oyu ile geçmiştir. Yasa yürürlüğe girmeden önce 90’lı yıllarda 130.000 kişiye aile birleştirme hakkı tanınmıştır. İsrail güvenlik servisi Shin Bet’e göre bu kişiler arasından 155’i terör saldırılarına karışmıştır.²¹² Bu kişilerin terör eylemlerine katıldığı argümanı ile yasa Yahudi elitler tarafından savunulmuştur.

Özellikle Filistin ve İsrail çatışmasının İsrail’de yaşayan Arap vatandaşlar üzerinde ikinci intifadadan sonra daha etkin olduğunu bir önceki bölümde ele almıştık. Oslo sürecinde İsrail ve Filistin kimliği arasında kalan Arap vatandaşlar, çatışmaların sonlanması ve kendi konumlarına dair devlete karşı “tehdit yaratmayan vatandaşlar” olarak daha eşit bir konumda olacakları için ümitlenmişlerdir. Ancak akabinde İsrail içerisinde sağ partilerin güçlenmesi tüm farklılıkları kapsayıcı bir politika yerine belirli bir grubun çıkarımı gözetecek şekilde ilerlemiştir. İkinci intifada sürecinde 2003 yılında yürürlüğe giren Vatandaşlık ve İsrail’e Giriş Yasası buna bir örnektir. Aile birleşiminin Arap nüfusu engellemek amacı ile kullanılması açıkça kontrol metoduna örnektir. Böylelikle hiyerarşik yapının üstünde bulunan Yahudi nüfus koruma altına alınmıştır. Ancak istikrarlı bir yapı sunduğu tartışmalıdır. Üst grubun çıkarları kontrol metodu ile korunurken alt gruptaki kişiler, Filistin ile barış ortamı sağlanmadığı müddetçe çatışmaların destekçisi olmuştur. Bu durumda Filistinli Arapların yıllar içerisinde Filistinli kimliklerine yakınlaşmaları ve çatışma durumunda Filistinlileri

²¹² Boxerman, a.g.e.

destekledikleri düşünülürse istikrarlı bir yapı yerine çatışma ortamına gittikçe yaklaşıldığı düşünülebilir.

3.3.2. Ulus Devlet Yasası

İsrail Devleti kurulduğunda Yahudi nüfus Arap nüfustan daha az olmuştur. Ancak seneler içerisinde Yahudi nüfusunun diğer azınlık gruplar karşısında korunmasına önem verilmiştir. İsrail, nüfus artışını Yahudi çoğunluk lehinde tutmak amacı ile çeşitli kontrol araçları kullanmıştır. Askeri güç kullanımı ile kontrol, diğer ülkelerden Yahudi göçünü teşvik etme ve Filistinli mültecilerin geri dönüşünü engelleme gibi önlemler tarihsel süreçte kullanılan kontrol yöntemleridir. Yakın dönemde Ulus Devlet Yasası ile devletin Yahudi karakteri korunmaya çalışılmıştır.²¹³

İsrail'in demografik yapısı kurulduğundan bu yana siyaset alanında önemli bir konu olmuştur. Yahudilerin Filistin topraklarına göçü ve çoğunluk oluşturma çabaları ise kuruluşundan öncesine dayanmaktadır. 1967 savaşında işgal ettiği topraklardaki Filistinli nüfus İsrail'in güvenliğine tehdit olarak algılanmıştır dönemin Likud ve İşçi Partisi ise bu toprakların belirsiz statülerini çözememiştir.²¹⁴ Filistin topraklarını isteyen ancak Filistin nüfusunu dışlayan anlayış iç politikada benzer şekilde devletin Yahudi karakterini korumak amacı kurumlar ve yasalarda kendini göstermektedir.

2018 yılında kabul edilen yasa 11 maddeden oluşmaktadır. Yasanın dikkat çeken maddeleri dil, temel ilkeler, devletin sembolleri, başkenti, Yahudi yerleşimleri, sürgündekiler ve tatil günleri başlıkları altında toplanmıştır. Yasa içeriğinde; kendi kaderini tayin hakkının gerçekleştirilmesi yalnızca Yahudi halkına aittir; Ulusal marşı Hatikvadır; İsrail'in başkenti bütün ve birleşik olarak Kudüs'tür; devletin resmi dili İbranicedir, Arapça ise özel bir statüye sahiptir; Devlet Yahudi göçüne ve sürgündekilerin toplanmasına açıktır; Yahudi yerleşimleri ulusal bir değerdir ve Devlet bu yerleşimlerin kurulması ve teşviki için hareket etmektedir; resmi takvim İbrani takvimidir, Bağımsızlık Günü ulusal tatildir; Şabat ve Yahudi bayramları resmi tatilleridir, ifadelerine yer verilmiştir.²¹⁵

²¹³ Menderes Kurt, "Yahudi Nüfus Problemi ve İsrail Devleti'nin Yahudi Karakteri," **Mukaddime**, C.XII, No: 1, 2021, s. 211.

²¹⁴ Özgür Dikmen, "Siyonist Güvenlik Tahayyülünde Demografi Unsuru", **Ortadoğu Araştırmaları Merkezi**, Ankara, 2019, s. 5-11.

²¹⁵ Knesset, Basic-Law: Israel - The Nation State Of The Jewish People", 20. Knesset. (2018), (Çevrimiçi) <https://main.knesset.gov.il/EN/activity/Pages/BasicLaws.aspx>, 13 Aralık 2022.

Arapçanın İbranice karşısında ikincilleştirilmesinin ulus-devlet anlayışına ters düşmediği görüşü kimi çevreler tarafından savunulmaktadır. Bu görüşe göre bir ulus-devletin tek bir resmi dilinin olması olağan görülmelidir. Çeşitli etnik grupların ise dillerini yaşatmalarına izin verilmektedir. Bu durum bir grubun diğerinden üstün olduğunu göstermemektedir. Ancak Belder'e göre İsrail örneğinde geçmişten itibaren Yahudiler ve Yahudi olmayanları ayırt eden hukuk ve eğitim sistemleri uygulanmaktadır. Siyasal alanda seçme ve seçilme haklarının olması ve eğitim sistemine katılmaları vatandaş olarak haklarının olduğunu göstermektedir. Ancak bu sistem bir yandan Arapları sistemin içinde tutmaya yararırken öte yandan izole bir yaşam şekline itmektedir.²¹⁶ Çinkara, bu yasa ile Yahudiliğe ve onun tarihsel, kültürel, dini sembollerine atıf yapılmasının azınlığın vatandaşlık bağlarını zayıflattığını ve egemenliği sadece Yahudi halkına ait görmesinin devlet yapısını etnokrasiye yakınlaştırdığını ifade etmektedir.²¹⁷ Çinkara'nın burada etnokrasi olarak ifade ettiği, Smooha'nın etnik demokrasi olarak adlandırdığı kontrol yöntemidir.²¹⁸

Parlamentoda tartışmalı bir şekilde kabul edilen Ulus Devlet Yasası 55 hayır oyuna karşı 62 evet oyu ile geçmiştir.²¹⁹ Netanyahu hükümeti döneminde tartışılan yasaya alternatif olarak Yisrael Beytanu (İsrail Evimiz) partisi yasa taslağı hazırlamıştır. Taslakta devletin Kuruluş Bildirgesi'ndeki ilkelerin ruhuna uygun olarak, din veya milliyet ayrımı yapmaksızın tüm vatandaşların eşit haklara sahip olduğu ve devletin egemenliğinin, din, cinsiyet ve milliyetten bağımsız olarak tüm vatandaşların elinde olduğu ifadelerinin eklenmesi önerisi verilse de Netanyahu eleştirilere yanıt olarak *“amaçları açık: Ulus-Devlet Yasası'nı yürürlükten kaldırırsanız, esasen Geri Dönüş Yasası'nı yürürlükten kaldırmış olursunuz ve bu, ülkedeki Yahudi çoğunluğu ortadan kaldıracak milyonlarca Müslüman göçmenin İsrail'e akın etmesine yol açacaktır ”* yanıtını vermiştir.²²⁰

²¹⁶ Ferit Belder, “Daha Fazla Yahudi, Daha Az Demokratik: “İsrail-Yahudilerin Ulus Devleti” Yasası” **Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Merkezi**, İstanbul, 2018, s. 5-6.

²¹⁷ Gökhan Çinkara, "Yahudi Ulus Devlet Yasası ve İsrail'de Elitlerin Dönüşümü," **Fiscaoeconomia**, C.IV, No: 1, 2020, s. 198.

²¹⁸ Smooha, **a.g.e.**, s. 22-37.

²¹⁹ “Yahudi ulusunun devleti yasası İsrail parlamentosundan geçti,” **BBC News Türkçe**, 19 Temmuz 2018, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44883873>, 12 Haziran 2022.

²²⁰ Carrie Keller-Lynn, “Updated Nation-State Law that includes ‘equal rights’ clause unlikely to advance,” **The Times of Israel**, 17 Mayıs 2022,(Çevrimiçi) <https://www.timesofisrael.com/updated-nation-state-law-that-includes-equal-rights-clause-unlikely-to-advance/>, 17 Haziran 2022.

İsrail'in kuruluşunda deklare edilen Bağımsızlık Bildirgesi'nde; İsrail Devletinin din, ırk veya cinsiyetten bağımsız olarak tüm sakinlerine sosyal ve siyasi haklar bakımından tam ve eşit yaklaşacağı; din, vicdan, dil, eğitim ve kültür özgürlüğünü güvence altına alacağı ifadelerine yer verilmiştir.²²¹

Yahudi çoğunluğun çıkarına azınlık grupların çıkarlarının göz ardı edildiği görülmektedir. Bağımsızlık bildirgesinde yer alan tüm vatandaşların sosyal ve siyasal haklarında eşitliğin korunacağı ifadesinin Ulus Devlet Yasası ile geçerliliği tartışılır duruma gelmiştir. Netanyahu'nun kullandığı ifadeler doğrudan Yahudi halkının diğer gruplar üzerinde ezici bir çoğunluk haline getirilmeye çalışıldığının en açık örneklerinden biridir. Ulus Devlet Yasası'nın her bir maddesi kontrol uygulamalarına örnek oluşturmaktadır. Bu yasanın kabul edilişi Arap azınlık ve Yahudi çoğunluk arasındaki ayrılığı derinleştirmektedir. Ayrıca İsrail demokratik olmaktan uzak bir yerdedir. Kontrol uygulamaları ile Bağımsızlık Bildirgesi'nde yer alan demokratik olma özelliği birbiri ile çelişmektedir.

Uluslararası Af Örgütü'nün 2022 tarihli raporunda Yahudi İsraillilerin ve Filistinli İsraillilerin iki farklı grup olarak kendilerini tanımladıkları görülmüştür. İsrail yasalarının ise Filistinli İsraillileri aşağı ve ayrı bir grup olarak davranıldığı yasalarda görülmüştür. 2018 tarihli Ulus Devlet Yasası, Yahudi kimliğini dini, kökene dayalı, ulusal ve etnik bir kimliğe bürümüştür.²²² Yasa hiyerarşik bir yapı oluşturmaktadır. Lustick'in kontrol modeline göre ele alınacak olursa üst segmentteki elitler burada Yahudilerdir, diğer azınlık gruplar ise yasalar aracılığı ile kontrol edilmektedir. Gittikçe iki grup arasında büyüyen ayrılık Arapların vatandaşlık bağlarını zayıflattığı için Filistin kimliğine tutunmalarına yol açmaktadır. İsrailli olmak ise ikincil bir konuma düşmektedir. Çatışma halinde olan iki kimlik arasındaki sınırlar milliyetçi bağlarla giderek kuvvetlenmektedir. Filistin topraklarında barışın sağlanamamış olması nedeni ile iki kimlik arasında istikrarlı bir yapı yerine çatışma hali devam etmektedir.

²²¹ Knesset "Declaration of Independence,"(Çevrimiçi) <https://m.knesset.gov.il>, 6 Kasım 2022.

²²² Amnesty International, Israel's Apartheid against Palestinians, London, Amnesty International, 2022, s.72.

3.4. Siyasal Sistem ve Seçimler

Knesset'in resmî internet sitesinde İsrail'in yasama, yürütme ve yargı organlarından oluşan parlamenter bir demokrasiye sahip olduğu ve kurumlarının cumhurbaşkanlığı, Knesset (parlamento), hükümet (bakanlar kabinesi) ve yargıdan oluştuğu ve bu sistemin kuvvetler ayrılığı ilkesine dayandığı ifade edilmiştir.²²³ Devletin başında Cumhurbaşkanı vardır. Yasama organı Knesset, yürütme organı ise hükümettir. Knesset seçimleri dört yılda bir yapılmaktadır. Ancak çoğunluk anlaşmaya varırsa Knesset feshedilebilir ve erken seçime gidilebilir.²²⁴

Temel Kanunun dördüncü maddesine göre Knesset, genel, ulusal, doğrudan, eşit, gizli ve nispi seçimlerle belirlenmektedir. Seçimlere katılan bir listenin Knesset'te temsil edilebilmesi için %3,25 olan seçmen barajını geçmesi gerekmektedir.²²⁵ Seçimler İsrail Devleti sınırları içerisinde gerçekleşmektedir. Ancak Batı Şeria ve Gazze Şeridi yerleşim birimlerinde yaşayan Yahudiler oy kullanabilmektedir. İsrail seçimlerinde herhangi bir parti hükümeti kurmak için gerekli olan 61 sandalyeyi alamadığında hükümet kurulurken küçük partilerin önemi artmıştır.²²⁶

İsrail vatandaşı Filistinli Araplar seçimlerde oy kullanabilmektedirler. Demokratik bir devlet olduğunu savunan devletlerde bu durum olağandır. Ancak Filistinli Arap kimlikleri ile siyaset içerisinde yer almaları çeşitli mekanizmalarla engellenmiştir.²²⁷ 1992 yılında kabul edilen Partiler Yasası ile bir partinin amaçlarından birinin İsrail Devleti'nin Yahudi ve demokratik bir devlet olarak varlığının inkâr edilmesi, ırkçılığın tahrik edilmesi veya düşman bir devletin, bir terör örgütünün devlete karşı silahlı mücadelesine destek verilmesi olduğu durumlarda bu partinin Knesset seçimlerine girmesi yasaklanmıştır.²²⁸ Bu gibi koşullar, Arap siyasi partilerin siyasete katılımlarını engellemek adına işlev görmekte ve onların ikincil pozisyonunu vurgular nitelik taşımaktadır.

²²³ Knesset,(Çevrimiçi) <https://www.gov.il/en/Departments/General/the-state-political-structure>, 1 Aralık 2022.

²²⁴ Ulutaş vd., **a.g.e.**, s. 32-38.

²²⁵ Knesset,(Çevrimiçi) <https://main.knesset.gov.il/>, 6 Kasım 2022.

²²⁶ Serbest, **a.g.e.**, s. 221-225.

²²⁷ Keleşoğlu, **a.g.e.**, s.198.

²²⁸ Knesset, (Çevrimiçi) <https://main.knesset.gov.il/>, 6 Kasım 2022.

Sivil toplum örgütü olan Adalah'ın yayımladığı bir rapora göre Filistinli Arapların kamu hizmetlerine ve karar alma mekanizmalarına katılımları Yahudi vatandaşlara göre daha düşük seviyededir.²²⁹

Partiler Yasası ile devletin Yahudi karakteri her koşulda vurgulanmıştır. Arap partilerin parlamentoda yer alma koşulları bir nevi devletin Yahudi karakterinin benimsenmesi koşuluna bağlı kalmıştır. Seçim barajının %3,25 olması Arap azınlık partilerinin Knesset'e girmelerini zorlaştırmıştır. Nitekim İsrail, çeşitli gruplar arasında parçalanmış bir toplumsal yapıya sahiptir. Sürekli koalisyon hükümetlerinin kurulması buna örnektir.

İsrail'in kurulduğu tarihten bu yana koalisyon hükümetleri kurulmaktadır. 2019 Nisan ayı seçimlerinden bu yana yeterli sandalye sayısı elde edilemediği için dört kez seçimlere gidilmiştir. Dördüncü seçim sonucunda sekiz farklı partinin oluşturduğu koalisyon hükümeti ülkede siyasi istikrarı sağlayamadığı için 1 Kasım 2022 tarihinde bir kez daha seçimlere gidilmiştir. 12 yıl iktidarda kalan Netanyahu hükümeti bir önceki seçimde yerini kaptırmış ancak koalisyon hükümeti uzun sürmemiştir. Aşırı sağıcılardan destek alan Netanyahu tekrar seçimleri kazanmıştır.²³⁰

Son seçimden önceki seçim olan 24. Knesset seçimlerinde Arap partileri önemli bir yerde pozisyon almıştır. İlk defa bir Arap partisi tek liste olarak seçimlere katılmıştır. Çeşitli dönemlerde kısıtlamalara maruz kalan siyasetçilerin milletvekili olmaları engellenmek istense de yasal olarak bir yaptırım uygulanmamıştır.²³¹ Arapların siyasete katılımları Ra'am, Hadaş, Balad ve Ta'al gibi partilerde kendini göstermektedir. Hadaş sol kanatta yer alan bir partidir. Ra'am daha çok İslamcı çizgide olan bir partidir. Balad ve Ta'al ise milliyetçi çizgide yer alan partilerdir.²³²

²²⁹ Adalah, *a.g.e.*, s. 51.

²³⁰ "İsrail'de seçimler sağ blok: Netanyahu liderliğindeki sağ blok, hükümeti kuracak sayıya ulaştı," **euronews**, (Çevrimiçi) <https://tr.euronews.com/2022/11/01/israilde-secimler-basbakan-netanyahu-liderligindeki-blok-hukumeti-kurabilecek-orana-ulasti>, 11 Kasım 2022.

²³¹ Belder, *a.g.e.*, s. 5.

²³² Gökhan Çinkara, "Kimlik ve pragmatizm arasında İsrailli Arap seçmenin yükselişi ve yeni yönelişleri"AA, 19 Mart 2021,(Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kimlik-ve-pragmatizm-arasinda-israilli-arap-secmenin-yukselisi-ve-yeni-yonelisleri/2181412>, 5 Mayıs 2022.

Knesset'in güncel verilerine göre toplam 120 sandalye bulunmaktadır. 25. Knesset seçimleri Netanyahu'nun olduğu sağ blok ve Netanyahu karşıtları olarak ayrılmıştır. Seçim sonuçları ise Netanyahu zaferi ile sonuçlanmıştır.

Kayıtlı oy sayısı: 6,788,804

Geçerli oy sayısı: 4,764,742

Seçim barajı: 3.25

Sandalye başına oy sayısı: 36,227

Parti Listeleri	Geçerli oylar	Oy oranları	Sandalye sayısı
Likud	1,115,336	23.41	32
Yeş Atid(Gelecek Partisi)	847,435	17.79	24
Dini Siyonizm	516,470	10.84	14
Ulusal Birlik Partisi	432,482	9.08	12
Şas	392,964	8.25	11
Birleşik Tevrat Yahudiliği	280,194	5.88	7
İsrail Beytenu (İsrail Evimiz)	213,687	4.48	6
Birleşik Arap Listesi (Ra'am)	194,047	4.07	5
Hadaş-Ta'al	178,735	3.75	5
İşçi Partisi	175,992	3.69	4

Şekil 9. 25. Knesset Seçim Sonuçları (1 Kasım 2022)²³³

Arap partileri Ra'am ve Hadaş-Ta'al toplam 10 sandalye kazanmıştır. Diğer sandalyeler Yahudi partilerine aittir. Arap partiler son yıllarda seçimlerde daha aktif rol oynamaktadırlar. Ancak kimi çevreler tarafından İsrail sistemi içerisinde kaldıkları için eleştiri almaktadırlar. Arap seçmenlerin son seçimde sandığa gitme oranı %53 olmuştur.²³⁴ Arap siyasi partileri arasında seçimlerde bölünme yaşanması önceki seçimlerde Arap seçmeni soğutmuştur. 1 Kasım seçimlerinde oylarında artış olmasının

²³³ Knesset,(Çevrimiçi) <https://main.knesset.gov.il/>, 8 Aralık 2022.

²³⁴ Ofer Kenig, The 2022 Elections: Result Analysis, **The Israel Democracy Institute**, 10 Kasım 2022, (Çevrimiçi) <https://en.idi.org.il/articles/46229>, 8 Aralık 2022.

sebepleri arasında bölünmeden kaynaklı olarak parlamentoda Arapları temsil edecek, haklarını savunacak kimsenin olmaması kaygısı önemli olmuştur.²³⁵

Seçim öncesinde Batı Şeria bölgesinde İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF)'nin şiddeti arttırması kimi analistler tarafından sağcı seçmen oylarını toplama amacı olarak okunmaktadır.²³⁶

Siyaset alanında temsiliyet bir devletin ne kadar demokratik olduğunu gösteren kıstaslardan biridir. Azınlık grupların temsiliyetlerine yasalar aracılığı ile engellemeler getirilmesi kontrol metoduna örnektir. Her koşulda devletin Yahudi karakterinin öne çıkarılması ve diğer kimliklerin kendilerini ifade alanlarının kısıtlanması ilk bölümde ele alınan Dahl'ın demokrasi tanımları içerisinde ifade özgürlüğüne kısıtlama getirmektedir. Etnik farklılıklar içerisinde sadece bir grubun çıkarımın gözetilmesi üst segmentte yer alan Yahudilerin birincil vatandaş diğer azınlıkların ve özellikle düşman olarak görülen Filistinli Arap sakinlerin (vatandaş veya oturma izni olanların) ikincil olarak görülmesine sebep olmuştur. Ayrıca diğer bir beklenti ise İsrail'de yaşayan Arapların Yahudi değerlerine entegre bir yaşam sürmesidir. Ancak işgal altındaki topraklarda meydana gelen bir olay İsrail'de yaşayan Arapları da etkilemektedir. İsrail'in hem iç politikada hem de dış politikada aldığı kararlar Arapların İsraili ve Filistinli kimlikleri arasında gidip gelmelerine neden olmaktadır. Örneğin bir önceki bölümde ele alınan Kudüs'ün tamamının İsrail'in başkenti olması tartışmaları Arap değerlerini zedelemektedir. Kudüs'ün tamamının başkent olması hedefi İsrail'den öte Yahudilerin başkenti olması anlamını da taşıdığından Araplar arasında tepki görmesi olağandır.

İsrail'de uygulanan kontrol metotları ile uzun vadede istikrarın sağlanamayacağı çıkarımı yapılmıştır. Kontrol modeli bir çatışma yönetimi metodudur. Çatışma yerine barışın sağlanması beklenir. Barış istikrarı getirecektir.

²³⁵ Seher Bulut, "1 Kasım İsrail Seçimleri," **ORSAM**, 4 Kasım 2022, (Çevrimiçi)

<https://orsam.org.tr/tr/1-kasim-israil-secimleri-israilde-sag-siyasetin-yukselisi/> , 15 Aralık 2022.

²³⁶ Ameneh Mehvar ve Matan Ayash. "The Israeli Legislative Election and Political Violence in The West Bank" **ACLEDD**, 28 Ekim 2022,(Çevrimiçi) <https://acleddata.com/2022/10/28/the-2022-israel-legislative-election-and-political-violence-in-the-west-bank/> , 8 Aralık 2022.

İsrail örneğine bakıldığında azınlık gruplar içerisinde özellikle Filistinli Araplara karşı düşmanca bakış açısı devlete bağlılığı zedelemektedir. Arap partileri genel olarak işgal altındaki topraklarda bir olay yaşandığında tepki ile karşılık vermektedirler. Devletin ikincil vatandaşları olarak görüldükleri için vatandaş olarak bağlılıkları baştan sorunlu görünmektedir. İfade özgürlüklerinin kısıtlanması, Arap oldukları için Yahudilere göre daha kötü işlerde çalışmaları, Şeyh Cerrah olaylarında protesto hakkının engellenmesi İsrail'i giderek otoriter rejimlere yaklaştırmaktadır. Şu hali ile otoriter bir rejim olmasa da kontrol metodunun her alanda kullanılması McGarry ve O'Leary'nin²³⁷ belirttiği gibi soykırım, etnokırım, zorla kitlesel nüfus aktarımlarına dönüşme ihtimalini arttırmaktadır.

²³⁷ McGarry vd., **a.g.e.**, s. 23-26.

SONUÇ

İsrail’de yaşayan Filistinli Arapların durumunu anlamak ve barış içerisinde istikrarlı bir yapının olup olmadığını araştırmak amacı ile kontrol metodu uygulamaları İsrail örneği özelinde incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda, ulaşılan bulgular araştırma hipotezini doğrular niteliktedir.

Birinci bölümde ele alınan farklılıkları yönetmeye dair metotlar arasında yer alan kontrol metodu son bölümde İsrail örneği ile ele alınmıştır. Kontrol metodu üst ve alt elitler olmak üzere iki segment arasında üst gruptaki elitlerin çıkarına dayanan bir sistemdir. Bu sistem içerisinde kaynakların dağıtımı üst kesimin çıkarıdır.²³⁸ Kontrol metodunda nüfuz eden üst gruptur. İsrail örneğine bakıldığında nüfuz eden grubun Yahudiler olduğu söylenebilir. Hatta Yahudiler içerisindeki ayrımlar düşünüldüğünde Yahudiler içerisinde de belirli bir grup nüfuz edicidir. Örneğin Etiyopya’dan gelen Yahudiler daha alt katmanda görülmüşlerdir.

Tarihsel arka plana bakıldığında Siyonizm’in hedeflediği Filistin topraklarında Yahudi Devleti kurma fikri 1948 yılında gerçekleşmiştir ancak devletin kuruluşu Filistin topraklarında yaşayan halk için olumlu sonuçlar doğurmamıştır. Kurulmadan öncesinde dayanan Yahudi göçleri ile bölgenin demografisinde değişimler olmuştur. İsrail Devleti’nin kuruluşu ise birçok Filistinlinin göç etmesine neden olmuş, İsrail topraklarında kalan Filistinli Araplar vatandaşlık almalarına rağmen Yahudilerle eşit imkanlardan faydalanamamışlardır. 1948-1966 yılları arasında sadece Filistinli Araplara karşı uygulanan askeri yönetim güvenlik kaygıları ile alınmış ayrımcı bir karardır. 1967 Arap İsrail Savaşı ile Gazze, Batı Şeria ve Doğu Kudüs işgal edilmiştir. Burada yaşayan Filistinlilerin statüsü karmaşık bir hal almıştır. Doğu Kudüs’ün ilhak edilmesi burada yaşayan Filistinlilerin İsrail yönetimine girmesine neden olmuştur ancak kalıcı oturma izni olan Filistinliler bir vatandaşın sahip olduğu tüm haklara erişememişlerdir. Özellikle intifada sürecinden sonra Filistinli kimliklerini ön plana çıkaran Araplar işgal altındaki topraklardaki kişilerle ortak duygularla hareket etmişlerdir. Oslo sürecinde daha stabil bir yapı görülürken barış sürecinin yapay

²³⁸ Lustick(1979), **a.g.e.**, s. 330.

olduğu inancının yerleşmesi tüm Filistin halkı tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bu süreçte başlayan ikinci intifada ise bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Çatışma halinin devam etmesi ve İsrail’de yaşayan Arapların devlete bağlılıklarını daha fazla sorgular duruma gelmeleri kontrol metodunun istikrarı sağlamadığını göstermiştir. Güncel olaylar olan Kudüs’ün bir bütün olarak başkent ilan edilmesi, Şeyh Cerrah olayları ve Şirin Akile’nin öldürülmesi İsrail’de ifade özgürlüğünün ve protesto hakkının kısıtlandığını ve ayrımcı uygulamaların olduğunu gösteren örneklerdir. Bu örnekler kontrol metodunun farklılıkları ortadan kaldırma metotları arasında yer alan zorla toplu nüfus aktarımları veya soykırıma dönüşme olasılığını akla getirmektedir. İsrail örneğindeki ayrımcı uygulamaların farklılıkları ortadan kaldırma yöntemlerine dönüşme olasılığı olabilir ve bu uygulamalar demokrasiden uzaklaşan uygulamalardır. Ayrıca işgal altındaki topraklarda yaşanan bir çatışma, İsrail’de yaşayan Filistinli Arapların Filistin topraklarında yaşayan insanlarla kurdukları bağ dolayısı ile Filistinli Araplar üzerinde etkili olmaktadır. İntifada süreçleri, Oslo süreci örnek verilebilir.

İsrail’in sosyolojik yapısının farklı etnik gruplara dayanması eğitim hayatı, askerlik hizmeti ve resmî kurumlarda kullanılan semboller üzerinde etkili olmuştur. Semboller daha çok Yahudi kültürüne aittir. Eğitim kurumlarında yine Yahudi değerlerini kapsayacak şekilde bir müfredat oluşturulmuştur. Askerlik hizmetinden Filistinli Arapların muaf tutulması vatandaş olmanın önemli sorumluluklarından olan bir görevden muaf olmaları anlamına gelmektedir. İsrail iç siyasetinde sağ kanadın güçlenmesine paralel olarak ayrımcı yasalar olan “Vatandaşlık ve İsrail’e Giriş Yasası” ve “Ulus Devlet Yasası” ayrımcılığı derinleştiren yasalardır. İsrail siyasetinde sağ kanat güçlenirken seçim kaygısı ile işgal altında bulunan topraklarda askeri denetim sıkılaşmıştır. İsrail’de bulunan Arap seçmenin oy kullanma davranışlarında da bu olaylar etkili olmuştur. İsrail sistemi içerisinde kalmak istemeyen vatandaşlar sandığa gitmezken bir kısmı ise Arap partilere oylarını vermiştir.

Bu araştırmaya başlamadan önce sorulan sorular şunlardı:

- Farklılıkları yönetmeye dair metotlardan biri olan kontrol metodu derin şekilde bölünmüş toplumlarda politik istikrarı sağlar mı?

- İsrail örneğinde Araplar ve İsraili yerleşimciler arasındaki çatışma, kontrol yöntemi ile istikrarlı bir şekilde yönetilebilir mi?

Tezin hipotezi kontrol metodunun politik istikrarı uzun vadede getirmediği yönünde idi. Tüm bu uygulamalara bakıldığında İsrail ve Filistinli Araplar arasında kanlı bir çatışma hali olmasa da ayrımcı yasalarla kontrol, eğitimde, kamu kurumlarında kontrol stabil bir barış anlayışı yerine ayrımcılığı derinleştirmektedir. Özellikle İsrail devletinin Filistin topraklarında yaşadığı çatışmalar, İsrail ve Filistinli Araplar arasındaki ayrımı arttırmakta, kontrol uygulamaları ayrımcılığı derinleştirilmesi sebebi ile uzun vadede bu sistemin kalıcı olmayacağı öngörülmüştür. İfade özgürlüklerinin kısıtlanması, seçim döneminde askeri denetim bölgelerindeki kontrolün artırılması, Filistin kimliğine sahip bir gazetecinin öldürülmesi iki toplum arasındaki gerilimi giderek arttırmaktadır. Filistinli Araplar tüm bunlardan etkilenen bir konumdadır. Örneğin Filistinli Araplar işgal altındaki topraklarda yaşanan çatışma halinde sandığa gitmeyerek tepkilerini göstermekte veya Filistin toplumunun değerlerini önemseyen Arap partilere oylarını vermektedirler. Ayrıca İsrail devletinin demokratik bir devlet olarak kuruluş bildirgesinde söyledikleri uygulama ile çelişmektedir. İsrail'deki son seçimlerde ise şiddet olaylarının artması çatışma yönetiminde istikrarlı bir izlenim vermemektedir.

Kontrol metodu günümüzde İsrail sınırları içerisinde kalan toplumlar arasında stabil bir yapı sunuyor gibi gözükse de ayrımcı uygulamalardaki artışın ve sıklığın uzun vadede istikrarlı bir yapı getirmeyeceği bu çalışmada öngörülmüştür.

KAYNAKÇA

- Adalah: The Inequality Report: The Palestinian Arab Minority in Israel, 2011.
- Aisha, Nour Mahd Ali Abu, Zeynep Hilal Karyağdı: "Filistinliler 1948'den bu yana felaketi yaşıyor." **AA**, 15 Mayıs 2021,(Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistinliler-1948den-bu-yana-felaketi-yasiyor/2242234#>,10 Ağustos 2022
- Akbarzai , Sahar Xiaofei Xu , Hadas Gold , Michael Callahan ve Evan Perez: "Israel reveals US probe into Shireen Abu Akleh's death but says it 'will not cooperate' **CNN**," 15 Kasım 2022, (Çevrimiçi) <https://edition.cnn.com/2022/11/15/middleeast/shireen-abu-akleh-israel-us-investigation-intl/index.html>, 11 Aralık 2022.
- Ali Büyükkara, Mehmet: "Etiyopya Yahudileri İsrail için ciddi bir sorun," **AA**, 8 Temmuz 2019,(Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/etiopya-yahudileri-israil-icin-ciddi-bir-ic-sorun/1525976>, 11 Aralık 2022.
- Alpyavuz, Tolgahan: "Soykırım Suçu", **Journal of Naval Sciences and Engineering**, C. V., No: 1, Nisan 2009, s. 49-61.
- Amnesty International: Israel's Apartheid against Palestinians, London, Amnesty International, 2022.
- Arı, Tayyar: **Geçmişten Günümüze Ortadoğu**, Bursa, MKM Yayınları, 2012.
- Arnavut, Abdurrauf, Safiye Karabacak, Halime Afra Aksoy: "İsrail vatandaşı Filistinliler ve Yahudiler arasındaki çatlak büyüyor." **AA**,28 Mayıs 2021, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-vatandasi-filistinliler-ile-yahudiler-arasindaki-catlak-buyuyor/2257318>, 5 Kasım 2022.
- Arnavut, Abdurrauf , Çağrı Koşak: "Doğu Kudüs'te İsrail güçlerinin saldırılarının odağındaki tarihi mahalle: Şeyh Cerrah," **AA**, 14 Mayıs 2021, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dogu-kuduste-israil-guclerinin-saldirilarinin-odagindaki-tarihi-mahalle-seyh-cerrah/2240980>, 14 Aralık 2022.
- Aruri, Nasır: "İsrail'deki Doğu Yahudileri," **Siyonizm ve Irkçılık**, Ed. Türkkaya Ataöv, İstanbul: İleri Yayınları, 2019, s. 181-204.
- Asa, Ahmet Faruk: "48 Bölgesi Arapları," **İNSAMER**, Ekim 2021, s. 1-17.
- Aydin, Ravza: "Mizrahi yahudileri ve israil'deki sosyo kültürel durumları," **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** C.XX, No: 37, 2018, s. 81-105.
- Bar-Tal, Daniel, Salomon, Gavriel: "Israeli-Jewish narratives of the Israeli-Palestinian conflict: Evolution, contents, functions, and consequences" **Israeli and Palestinian narratives of conflict: History's double helix**, Ed. Robert I. Rotberg, Indiana University Press,2006, s. 19-46.
- Bauman, Zygmunt. **Cemaatler: Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı**, İstanbul, Say Yayınları, 2020

- Belder, Ferit: “Daha Fazla Yahudi, Daha Az Demokratik: “İsrail-Yahudilerin Ulus Devleti” Yasası” **Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Merkezi**, İstanbul, 2018.
- Benson, Pesach: Hatikvah: The Lyrics, Meaning and History of Israel’s National Anthem, 25 Şubat 2020, (Çevrimiçi) https://honestreporting.com/hatikvah-lyrics-meaning-history-israels-national-anthem/?gclid=Cj0KCQiA1sucBhDgARIsAFoytUtxG6Hety2OCG8JMZKNS0sUGknlrnSPf7TPm3qVYqEfM724z7YPYUaAu6zEALw_wcB 10 Aralık 2022.
- Berry, Brewton: **Race Relations: The Interaction of Racial and Ethnic Groups**. Boston, Houghton Mifflin, 1951.
- Berry, Mike, Greg Philo: **Israel and Palestine: competing histories**, London, Pluto, 2006.
- Bose, Sumantra **Contested Land: Israel-Palestine, Kashmir, Bosnia, Cyprus, and Sri Lanka**, London, Harvard University Press, 2007.
- Boxerman, Aaron: “New ‘Citizenship Law’ advances, months after ban on Palestinian spouses lapsed,” **The Times of Israel**, 9 Ocak 2022, (Çevrimiçi) <https://www.timesofisrael.com/new-citizenship-law-advances-months-after-ban-on-palestinian-spouses-lapsed/>, 7 Mayıs 2022.
- Boyraz, Hacı Mehmet, Mahmut Alrantisi: “Biden Döneminde Filistin Meselesini Ne Bekliyor?” SETA, Nisan 2021, (Çevrimiçi) <https://www.setav.org/biden-doneminde-filistin-meselesini-ne-bekliyor/>, 5 Kasım 2022.
- Boyraz, Turgut Alp Turgut Alp Boyraz: “Dindar Haredi Yahudilerine sorduk: Neden İsrail ordusunda askerlik yapmaya karşınız?”, **AA**, 22.05.2021, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dindar-haredi-yahudilerine-sorduk-neden-israil-ordusunda-askerlik-yapmaya-karsisiniz/2250803>, 22 Aralık 2022.
- Boyraz, Turgut Alp: “Direnişin Sembölü İsrail Toprak Günü, ”**AA**, 30 Mart 2018, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/direnisin-sembolu-filistin-toprak-gunu/1103443#:~:text=Quds&text=Filistinliler%2C%2030%20Mart%20Toprak%20G%C3%BCn%C3%BC,ba%C5%9Fkentleri%20eni%C5%9F%20kat%C4%B1%C4%B1ml%C4%B1%20g%C3%B6sterilere%20haz%C4%B1rlan%C4%B1yor>, 7 Eylül 2022.
- Boyraz, Turgut Alp: “52 yıldır devam eden işgalin adı: Yahudi yerleşim birimleri.” **AA**, 20 Kasım 2019, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/52-yildir-devam-eden-iskalin-adi-yahudi-yerlesim-birimleri/1650695>, 20 Eylül 2022.
- Brilmayer, Lea: "Secession and self-determination: A territorial interpretation", **Yale J. Int'l L.**, XVI, 1991, s.177-202.
- Bulut, Seher: “1 Kasım İsrail Seçimleri,” **ORSAM**, 4 Kasım 2022, (Çevrimiçi) <https://orsam.org.tr/tr/1-kasim-israil-secimleri-israilde-sag-siyasetin-yukselisi/>, 15 Aralık 2022.

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kimlik-ve-pragmatizm-arasinda-israilli-arap-secmenin-yukselisi-ve-yeni-yonelisleri/2181412>, 5 Mayıs 2022.

Dahl, Robert A.: **Polyarchy: Participation and Opposition**. New Haven, Yale University Press, 1971.

Dikmen, Özgür: "Siyonist Güvenlik Tahayyülünde Demografi Unsuru", **Ortadoğu Araştırmaları Merkezi**, Ankara, 2019.

Domazeti, Riad: "İsrail'de Etnik ve Dini Azınlıklar", **İNSAMER**, Mart 2017, s. 1-12.

Efrat, Elisha: **The West Bank and Gaza Strip: A geography of occupation and disengagement**, London, Routledge, 2006.

Elazar, Daniel J.. : **Exploring federalism**. London, University of Alabama Press, 1991.

Erkem Gülboy, Gül Pınar: **Sömürgeci ulus devlete: çok etnikli coğrafyalarda ortak yaşam**, İstanbul, Kalkedon, 2015.

Ersoy, Tuğçe: "İsraili Olmak: Kolektif Bir Kimlik Geliştirme Zorlukları," **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, C.V, No: 1, 2018, s.73-100.

Fırat, Esat: "Filistin'de İsrail işgaline karşı başlayan Birinci İntifada'nın üzerinden 34 yıl geçti."AA, 9 Aralık 2021, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistinde-israil-iskaline-karsi-baslayan-birinci-intifadanin-uzerinden-34-yil-gecti/2442849> , 6 Haziran 2022.

Fırat, Esat: "İsrail'deki Dürziler kimlik sorunu yaşıyor."AA, 5 Eylül 2018, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israildeki-durziler-kimlik-sorunu-yasiyor/1246837> , 6 Mayıs 2022.

Frisch, Hillel: **Israel's security and its Arab citizens**, New York, Cambridge University Press, 2011.

Gagnon, Alain-G: **Belirsizlikler Çağında Azınlık Uluslar: Ulusal Özgürlük ve Ulusal Güçlenme İçin Yeni Yollar**, Çev. Ersin Erkan, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.

Gellner, Ernst: **Uluslar ve Ulusçuluk**, Çev. Günay Göksu Özdoğan, Büşra Ersanlı Behar, İstanbul, Hil Yayınları, 2018.

Golan, Arnon: "Jewish Settlement of Former Arab Towns and Their Incorporation into the Israeli Urban System (1948–50)", **The Israeli Palestinians: An Arab Minority in the Jewish State**, Ed. Alexander Bligh, Taylor & Francis e-Library, 2005.

Harman, Grant: "Intergovernmental Relations: Federal Systems", **Encyclopedia of Government and Politics Vol. I**, Ed. Mary Hawkesworth, Maurice Kogan, New York, Routledge, 1992, s. 336-354.

- Harpaz, Yossi, Ben Herzog: "Report on citizenship law: Israel", European University Institute, 2018.
- Herzl, Theodor: **Yahudi Devleti**, Çev. Sedat Demir, İstanbul, Ataç Yayınları, 2007.
- Horowitz, Donald L.: "Democracy in Divided Societies", **Journal of Democracy**, C. IV, No: 4, Ekim 1993, s.18-38,(Çevrimiçi), <https://doi.org/10.1353/jod.1993.0054>, 10 Haziran 2022.
- Horowitz, Donald L.: "The cracked foundations of the right to secede", **Journal of Democracy**, C. XIV, No:2, 2003, s.5-17.
- Horowitz, Donald L. : "Irredentas and secessions Adjacent phenomena, neglected connections" **The Routledge Handbook of Ethnic Conflict**, Ed. Karl Cordell, Stefan Wolff, New York, Routledge, 2011, s. 158-168.
- Horowitz, Donald L.: **Ethnic Groups in Conflict**, London, University Of California Press, 1985.
- Hughes, James: "Genocide" **The Routledge Handbook of Ethnic Conflict** , Ed. Karl Cordell, Stefan Wolff ,New York, Routledge, 2011,s. 122-139.
- Ichilov, Orit: "Pride in one's country and citizenship orientations in a divided society: The case of Israeli Palestinian Arab and orthodox and non-orthodox Jewish Israeli youth," **Comparative education review**, C.XLIX, No: 1, 2005, s. 44-61.
- Kakışım, Can: "Etnisite Nedir ve Nasıl Algılanmalıdır?" **İkinci Yüzyıl Dergi**, (Çevrimiçi) https://www.academia.edu/49244205/Etnisite_Nedir_ve_Nas%C4%B1l_Alg%C4%B1lanmal%C4%B1d%C4%B1r , 8 Aralık 2022.
- Kaplan, Steven: "Can the Ethiopian change his skin? The Beta Israel (Ethiopian Jews) and racial discourse," **African Affairs**, C. XCVIII, No: 393, 1999, s. 535-550.
- Keleşoğlu, Erhan: **İsrail Yurttaşı Filistinliler: Yurttaşlık, Kimlik, Siyaset**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Keller-Lynn, Carrie: "Updated Nation-State Law that includes 'equal rights' clause unlikely to advance," **The Times of Israel**, 17 Mayıs 2022,(Çevrimiçi) <https://www.timesofisrael.com/updated-nation-state-law-that-includes-equal-rights-clause-unlikely-to-advance/>, 17 Haziran 2022.
- Kenig, Ofer: The 2022 Elections: Result Analysis, **The Israel Democracy Institute**, 10 Kasım 2022, (Çevrimiçi) <https://en.idi.org.il/articles/46229>, 8 Aralık 2022.

- Khalidi, Rashid: **The Iron Cage: The Story of Palestinian Struggle for Statehood**, Oxford, Oneworld Publications, 2007.
- Kızıloğlu, Sedat: "İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi," **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.II, No: 1, 2012, s. 35-64.
- Kook, Rebecca: "The Politics of Identity in Israel in Comparative Perspective," **Israel in Comparative Perspective: Challenging the Conventional Wisdom**, Ed. M. N. Barnett, Albany, State University of New York Press, 1996, s. 199-225.
- Kurt, Menderes: "Yahudi Nüfus Problemi ve İsrail Devleti'nin Yahudi Karakteri," **Mukaddime**, C.XII, No: 1, 2021, s.194-219.
- Kymlicka, Will: **Çağdaş siyaset felsefesine giriş**, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2004, s. 398.
- Lavie, Ephraim, Meir Elran ve Muhammed Abu Nusra: . "Hatred and Racism between Jews and the Arab Palestinian Minority in Israel: Characteristics, Consequences, and Coping Strategies" **Strategic Survey for Israel 2016-2017**, Ed. Anat Kurz and Shlomo Brom, Tel Aviv: Institute for National Security Studies, 2016, s. 225-234.
- Lesch, Ann Mosely: "Israeli Settlements in the Occupied Territories, 1967-1977," **Journal of Palestine Studies**, C.VII, No: 1, 1977, s. 26-47.
- Lijphart, Arend.: **Çağdaş Demokrasiler Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri**, Çev. E. Özbudun, E. Onulduran, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996.
- Lijphart, Arend: **Democracy in plural societies: A comparative exploration**, New Haven, Yale University Press, 1977.
- Loeffler,James: "How Hatikvah(The Hope) Became Israel National Anthem" My Jewish Learning, (Çevrimiçi) <https://www.myjewishlearning.com/article/hatikvah/>, 14 Kasım 2022
- Lustick, Ian: "Stability in deeply divided societies: Consociationalism versus control," **World politics**, C.XXXI, No: 3, 1979, s. 325-344.
- Lustick, Ian: **Arabs in the Jewish state: Israel's control of a national minority**, Austin, University of Texas Press, 1980.
- Mair, Lucy: **Off the Map: Land and Housing Rights Violations in Israel's Unrecognized Bedouin Villages**, **Human Rights Watch**, 2008.

- Mann, Michael: "Nation-states in Europe and other continents: diversifying, developing, not dying." **Daedalus**, C. CXXII, No: 3, 1993, s. 115-140.
- McGarry, John, Brendan O'Leary: Introduction: The macro-political regulation of ethnic conflict" **The politics of ethnic conflict regulation**, Ed. John McGarry, Brendan O'Leary, New York: Routledge, 1993, s. 13-52.
- Mehanna, Sevsan: İsrail'deki siyasi çıkmaz, Dürzilerin rolünü ön plana çıkarıyor, **Independent Türkçe**, 6 Mart 2020,(Çevrimiçi) [https://www.indyturk.com/node/142196/d%C3%BCn%C3%BCn-%C3%A7%C4%B1kmaz-d%C3%BCn-%C3%BC-%C3%B6n-plana-%C3%A7%C4%B1kar%C4%B1yor](https://www.indyturk.com/node/142196/d%C3%BCn%C3%BCn%C3%BCn-%C3%A7%C4%B1kmaz-d%C3%BCn-%C3%BC-%C3%B6n-plana-%C3%A7%C4%B1kar%C4%B1yor), 12 Aralık 2022.
- Mehvar, Ameneh, Matan Ayash: "The Israeli Legislative Election and Political Violence in The West Bank" **ACLEDD**, 28 Ekim 2022,(Çevrimiçi) <https://acleddata.com/2022/10/28/the-2022-israel-legislative-election-and-political-violence-in-the-west-bank/>, 8 Aralık 2022.
- Mengüaslan, Hikmet: "Yom Kippur'dan İkinci Lübnan Savaşı'na: İsrail'de Devlet-Toplum İlişkisi ve Savaş'a Bakış," **Yenifikir Dergisi**, C. X, 2018, s. 102-114.
- Metin, Yüksel, Burak Erece: "Bölgeci Devlet ve Federal Devlet Mukayesesi: İspanya ve Federal Almanya Örneği." **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, C. VII, 2016, s. 687-720.
- Mitchell, C. R.: **The Structure of International Conflict**, London, Macmillan Press, 1981.
- Morris, Benny: **The birth of the Palestinian refugee problem revisited**, Cambridge University Press, 2004.
- Muaşer, Mervan: "İçerideki Filistinli Araplar kimler?," **Şarkul Avsat**, 18 Mart 2020, (Çevrimiçi) <https://turkish.aawsat.com/home/article/2186936/mervan-mua%C5%9Fer/%E2%80%8Bi%C3%A7erideki-filistinli-araplar-kimler>, 11 Aralık 2022.
- Nasrallah, Rami: "The first and second Palestinian intifadas" **Routledge Handbook on the Israeli-Palestinian Conflict**, Ed. J. Peters, D. Newman, New York, Routledge, 2013, s. 56-68.
- Newman, Edward, Van Selm Joanne: "Refugees and forced displacement." **International Security, Human Vulnerability, and the State**, Ed. Edward Newman, J. van Selm, Tokyo Japan, UNU Press, 2003.

- Noy Orly: "Israel citizenship law no longer hides its real goal of Jewish supremacy," **Middle East Eye**, 21 Mart 2022, (Çevrimiçi) <https://www.middleeasteye.net/opinion/israel-citizenship-law-anti-palestinian-discrimination-new-heights> , 22 Temmuz 2022.
- Kemiksiz, Niğâr Neşe: "Arap-İsrail Sorunu ve Bölgesel Yansımaları," **Journal of Awareness**, C.III, No: 5, 2018, s. 127-140.
- Önal, Gülден Filiz: "Ortadoğu Ülkeleri Milli Marşlarının Söz ve Müzik Biçimi Açısından İncelenmesi," **Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi**, C. V, No: 9,2017, s.153-177.
- Özev, Muharrem Hilmi: "Arap ülkelerinde milliyetçi düşüncenin gelişimi ve 'ulus-devlet' ", **İnsan Bilimleri Dergisi**, C. II, No: 2, 2010, s. 100-128.
- Özkoç, Özge: "İsrail'in Batı Şeria'daki Yerleşimci Politikası ve ABD'nin Filistin Sorununa İlişkin Barış Girişimleri: İki Devletli Çözüm Hâlâ Mümkün Mü," **Gazi Akademik Bakış**, C. XV., No: 29, 2021, s. 311-336.
- Park, Robert Ezra, Burgess, Ernest Watson: **Introduction to the Science of Sociology**. Chicago, University of Chicago Press, 2009.
- Pressman, Jeremy: "The Second Intifada: Background and Causes of the Israeli-Palestinian Conflict," **Journal of Conflict Studies**, C. XXII, No: 2, 2003, s. 114-141.
- Rekness, Elie: "The Arabs of Israel after Oslo: Localization of the national struggle," **Israel Studies**, C. VII, No:3, 2002, s. 1-44.
- Serbest, M. Bürkan: "Tarihsel Kökenleriyle İsrail'de Siyasal Partiler," **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. LX, No: 2, 2005, s. 219-254.
- Seydi, Süleyman: "İsrail Seçimlerinin Ortadoğu Barış Sürecine Etkisi," **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** ,2010, s. 309-334.
- Shapira, Amos: "The Six-Day War and the right of self-defence," **Israel Law Review**, C. VI, No:1, 1971, s. 65-80.
- Shohat, Ella: "Sephardim in Israel: Zionism from the standpoint of its Jewish victims," **Social text**, C. IX, No: 2019, 1988, s. 1-35.

- Sicherman, Harvey, Eliahu
Elath, William L.
Ochsenwald, Russell A Stone: "Israel" **Encyclopedia Britannica**,(Çevrimiçi)
<https://www.britannica.com/place/Israel>. 30 Kasım 2022.
- Smith, Anthony: **Etnosembolizm ve Milliyetçilik**, Çev. Bilge Firuze Çallı, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2017.
- Smith, Whitney: "flag of Israel" **Encyclopedia Britannica** , (Çevrimiçi)
<https://www.britannica.com/topic/flag-of-Israel>, 20 Ağustos 2022.
- Smooha, Sammy: "Control of minorities in Israel and Northern Ireland," **Comparative Studies in Society and History**, C. XXII, No: 2, 1980, s. 256-280.
- Smooha, Sammy: "Minority status in an ethnic democracy: The status of the Arab minority in Israel." **Ethnic and racial studies**, C. XIII, No: 3, 1990, s. 389-413.
- Smooha, Sammy: "The model of ethnic democracy." ECMI working paper, **European Centre for Minority Issues**, Flensburg,2001.(Çevrimiçi)
https://www.files.ethz.ch/isn/19644/working_paper_13.pdf, 17 Aralık 2022.
- Uluslararası Af Örgütü: **İsrail'in Apartheid Rejimi**, London, Amnesty International, 2022.
- Ulutaş, Ufuk, Selin M. Bölme,
Gülşah Neslihan Demir,
Furkan Torlak ve Saliha Ziya: "İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu", SETA, 2012.
- United Nations: "Genocide",(Çevrimiçi)
<https://www.un.org/en/genocideprevention/genocide.shtml>, 17 Ağustos 2022 .
- United Nations: "Resolution 194," (Çevrimiçi)
<https://www.unrwa.org/content/resolution-194>, 9 Eylül 2022.
- Uzer, Umut: "Birleşmiş Milletlerin İsrail Yerleşimleri Hakkındaki Kararı," **Şalom**, (Çevrimiçi)
<https://www.salom.com.tr/arsiv/koseyazisi/101557/birlesmis-milletlerin-israil-yerlesimleri-hakkindaki-karari> , 5 Ekim 2022.
- Venugopal, Rajesh: "Ethnic domination under liberal democracy in Sri Lanka", **Journal of Contemporary Asia** ,2022, s. 1-22(Çevrimiçi),
<https://doi.org/10.1080/00472336.2022.2105739> , 5 Temmuz 2022.

Yüksek, Emre:

"Filistin'de İsrail Yerleşimleri," **Ortadoğu Analiz**, C.II, No: 23, 2010, s. 73-84.

"Incoming Israeli minister calls for expulsion of Al Jazeera," **Al Jazeera**, 7 Kasım 2022, (Çevrimiçi) <https://www.aljazeera.com/news/2022/12/7/israels-ben-gvir-calls-for-expulsion-of-al-jazeera-journalists>, 11 Aralık 2022.

Knesset, "Basic-Law: Israel - The Nation State Of The Jewish People", 20. Kasım 2018, (Çevrimiçi) <https://main.knesset.gov.il/EN/activity/Pages/BasicLaws.aspx>, 13 Aralık 2022

Knesset, <https://main.knesset.gov.il/>, 6 Kasım 2022

Knesset, <https://main.knesset.gov.il/>, 8 Aralık 2022

"1799'dan günümüze Filistin tarihi ve Orta Doğu sorunu," **BBC News Türkçe**, (Çevrimiçi), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44128837>, 10 Ağustos 2022.

"ABD Başkanı Donald Trump, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdı," **BBC News Türkçe**, 6 Aralık 2017, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42258773>, 16 Şubat 2022.

"İsrail genel seçimleri 1 Kasım'da yapılacak, Lapid başbakanlık görevini devraldı," **BBC News Türkçe**, 30 Haziran 2022, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61993815>, 25 Ekim 2022.

"Soykırımı nasıl tanımlamalı? Kaç soykırım yaşandı kaç yargılandı?" **BBC News Türkçe**, (Çevrimiçi), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57287734>, 17 Ağustos 2022.

"Yahudi ulusunun devleti yasası İsrail parlamentosundan geçti," **BBC News Türkçe**, 19 Temmuz 2018, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44883873>, 12 Haziran 2022

"Zorunlu askerlik: Hangi ülkelerde, nasıl uygulanıyor?" **BBC News Türkçe**, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44647850>, 21 Mart 2022.

"Trump releases long-awaited Middle-East peace plan," **BBC News**, 28 Ocak 2020, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51288218>, 14 Ekim 2020

"Key Maps," **BBC**, (Çevrimiçi), http://news.bbc.co.uk/1/hi/english/static/in_depth/world/2001/israel_aud_palestinians/key_maps/5.stm, 14 Aralık 2022.

“East Jerusalem,” **BTSELEM**, (Çevrimiçi)
<https://www.btselem.org/jerusalem>, 11 Aralık 2022.

“Israel: Religious affiliation”, **Encyclopædia Britannica**, (Çevrimiçi),
<https://www.britannica.com/place/Israel/People#/media/1/296740/25543>, 8 Aralık 2022.

"Menorah," **Encyclopaedia Britannica**, (Çevrimiçi)
<https://www.britannica.com/topic/menorah>, 21 Kasım 2022.

“Israel: Ethnic composition,” **Encyclopedia Britannica**,(Çevrimiçi)
<https://www.britannica.com/place/Israel/People#/media/1/296740/25542>, 8 Aralık 2022.

“İsrail’de seçimler sağ blok: Netanyahu liderliğindeki sağ blok, hükümeti kuracak sayıya ulaştı,”**euronews**,(Çevrimiçi)<https://tr.euronews.com/2022/11/01/israilde-secimler-basbakan-netanyahu-liderligindeki-blok-hukumeti-kurabilecek-orana-ulasti>, 11 Kasım 2022.

European Council on Foreign Relations. “Mapping Palestinian Politics.” Erişim 4 Nisan 2022.
https://ecfr.eu/special/mapping_palestinian_politics/joint_list/.

IDF, “Our soldiers”, (Çevrimiçi) <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-soldiers/#:~:text=The%20State%20of%20Israel%20requires,there%20are%20some%20notable%20exceptions>, 13 Aralık 2022.

“Israel : Menorah - Emblem of the State of Israel,” Israel Science and Technology Directory, (Çevrimiçi),
<https://www.science.co.il/israel/Menorah-emblem.php>, 14 Aralık 2022.

UN Partition Plan-Resolution 181 (1947),(Çevrimiçi)
<https://embassies.gov.il/MFA/AboutIsrael/Maps/Pages/1947%20UN%20Partition%20Plan.aspx>, 14 Aralık 2022.

“15 Mayıs Nakba: Büyük Felaket,” **İHH**, 15 Mayıs 2013, (Çevrimiçi) <https://ihh.org.tr/haber/15-mayis-nakba-buyuk-felaket-912>, 12 Aralık 2022.

İnsani Yardım Vakfı(İHH), “I. Arap-İsrail Savaşı,” 17 Mayıs 2014, (Çevrimiçi) <https://ihh.org.tr/haber/i-arapisrail-savasi-2325>, 10 Ağustos 2022.

Knesset,(Çevrimiçi)
<https://www.gov.il/en/Departments/General/the-state-political-structure>, 1 Aralık 2022.

“The State: State Symbols” Ministry of Foreign Affairs”,(Çevrimiçi)<https://www.gov.il/en/Departments/General/the-state-symbols> , 19 Ağustos 2022.

“Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi”, (Çevrimiçi)
<https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093827bm11.pdf> , 1 Aralık 2022

Knesset “Declaration of Independence,”(Çevrimiçi)
<https://m.knesset.gov.il>, 6 Kasım 2022.

“Army drive aims to boost number of Bedouin soldiers,” **The Times of Israel**,(Çevrimiçi) <https://www.timesofisrael.com/army-drive-aims-to-boost-number-of-bedouin-soldiers/>, 12 Aralık 2022.